

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

OSMANLI DEVLETİ'NDE SALGIN HASTALIKLARLA MÜCADELE VE KARANTİNA TEŞKİLATININ YAYGINLAŞMASI: İZMİR KLAZOMEN TAHAFFUZHANESİ ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

BURCU YILAN

Tez Danışmanı

DOÇ. DR. ÖZKAN KESKİN

Çanakkale - 2020

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

OSMANLI DEVLETİ'NDE SALGIN HASTALIKLARLA MÜCADELE VE KARANTİNA TEŞKİLATININ YAYGINLAŞMASI: İZMİR KLAZOMEN TAHAFFUZHANESİ ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Burcu YILAN

Tez Danışmanı
Doç. Dr.
Özkan KESKİN

Çanakkale – 2020

TAAHHÜTNAME

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum "Osmanlı Devleti'nde Salgın Hastalıklarla Mücadele ve Karantina Teşkilatının Yaygınlaşması: İzmir Klazomen Tahaffuzhanesi Örneği" adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını, özgünlüğünü ve bir başka mecraya sunulmadığını, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu ve yararlandığım kaynak ve verilerde hiçbir bir çarpıtma yapmadığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

22/09/2020

Burcu YILAN

ÖZET

OSMANLI DEVLETİ'NDE SALGIN HASTALIKLARLA MÜCADELE VE KARANTİNA TEŞKİLATININ YAYGINLAŞMASI: İZMİR KLAZOMEN TAHAFFUZHANESİ ÖRNEĞİ

Osmanlı Devleti, 1831 yılından itibaren başta İstanbul olmak üzere salgın hastalıklara karşı karantina uygulamasına başlamış ve kısa sürede yeni sağlık tedbirlerinin yaygınlaşmasına gayret etmiştir.

Önemli bir liman şehri olan İzmir'in zamanla artan ticaret hacmiyle birlikte nüfusta yoğunluğun yaşanması karantina uygulamasını zorunlu hale getirmiştir. Bu nedenle 1840'da İzmir'de bir karantinahane teşkilatının kurulmasına karar verilmiştir. Kuruluşundan başlayarak 1864-1866 yıllarına kadar inişli çıkışlı bir seyir izleyen İzmir'deki karantina uygulamaları 1866 yılında Enveri Bey'in İzmir Karantina Müdürü olmasıyla idari anlamda daha dengeli ve düzenli bir yapıya bürünmüştür. 1865 yılında harap halde olan karantina binası kapasitesinin yetersizliği yüzünden Urla-Klazomen'e taşınmıştır.

1866-1869 yılları arasında yapımına başlanan Klazomen Tahaffuzhanesi'nde salgınlara karşı önemli sağlık tedbirleri uygulanmıştır. Bu doğrultuda tahaffuzhanede yabancı hekimler görevlendirilmiş ve gerekli donanımlar tedarik edilerek etkili bir uygulama için tüm yollar denenmeye çalışılmıştır. 1893 yılında tahaffuzhaneye etüv makinesinin gelmesiyle gemi ve yolcu taşıyan vapurların ilk uğrak noktası İzmir olmuştur. Salgın hastalıklar, kara ve deniz yolu ile hacca gidip dönenler ve asker nakliyatı nedeniyle daha kolay yayılma olanağı bulmuş ve bu dönemde Klazomen Tahaffuzhanesi'nin yükü artmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karantina, Bulaşıcı Hastalık, İzmir, Klazomen Tahaffuzhanesi, Salgın

ABSTRACT

COPING WITH EPIDEMICS AND THE PROLIFERATION OF QURANTINE INSTITUTIONS: THE CASE OF İZMİR KLAZOMENA QUARANTINE STATION

The Ottoman State started the practice of quarantine chiefly in İstanbul in 1831 and shortly afterwards endeavoured to spread such novel helath measures. Quarantine measures became essential in İzmir, a significant port city, because of population increase depending on commercial growth. Thus a quarantine station was established in 1840. Administratively, quarantine measures gained a more stable and well-ordered exercise in 1866 when Enveri Bey was appointed as the director of İzmir Quarantine Institution. Before that year, however, the quarantine measures were loosely practised. Owing to its low capacity and poor conditions, the quarantine station was moved to Klazomena in 1865.

In between 1866 and 1869 the new quarantine station in Klazomena took a set of significant measures to prevent epidemics. In this period, the station aimed to use all the efficient methods and employed foreign doctors equipped with all necessary medical supplies. The station turned to be a frequent point fort he passenger and Cargo ships with the advent of a disinfector in 1893. The station became busier because the people who went on pilgrimage on the sea and land route and the transfers of military personnel caused a transmission of contagious disease more frequently than before in this period.

Key words: Quarantine, Contagious Disease, İzmir, Quarantine Station in Klazomena, Epidemics.

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nin salgın hastalıklar karşısında almış olduğu tedbirlerin daha sistemli hale getirilmesi XIX. yüzyılda olmuştur. Osmanlı Devleti, 1840'da İzmir'de kurduğu karantina teşkilatlarıyla bu salgınların yayılımını önlemeye çalışmıştır. Sarıkışla içerisinde yer alan İzmir Karantina binasının 1865 yılında Urla-Klazomen'e taşınmasıyla birlikte Osmanlı toprakların veba, kolera, tifo, çiçek gibi salgın hastalıklara karşı korunmak istenmiştir.

Bu tez çalışmasında Urla'da kurulan Klazomen Tahaffuzhanesi'nin salgınlar karşısında önemli yönleri ortaya konulmuştur. Çalışmamızın büyük bir bölümünde Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan arşiv vesikalarından yararlanılmış olup, dönemin basını, salnameler, düstur ve konu ile ilgili literatür taranmıştır. Ayrıca binanın bulunduğu yere 2019 yılının Ağustos ayında araştırma gezisi düzenlenmiş olup, binanın çekilen fotoğraflarına ekler kısmında yer verilmiştir. Tezin birinci bölümünde Osmanlı Devleti'nin salgınlar karşısında almış olduğu tedbirler ve uygulanan tıbbi tedavi yöntemleri ele alınmıştır. İkinci bölümde, İzmir'in tarihsel süreç içerisinde salgın hastalıklarla mücadelesine ve bunlara karşı almış olduğu tedbirlere değinilmiştir. Üçüncü bölümde ise Klazomen Tahaffuzhanesi'nin inşasına, tahaffuzhanenin kapasitenin geliştirilmesine yönelik yapılan çalışmalarla tahaffuzhanede görev alan memurlara, tahaffuzhaneye gelen gemi, yolcu ve eşyalarına uygulanan dezenfeksiyon işlemleri anlatılmıştır.

Öncelikle tez konusunu seçerken ilgi alanlarımı göz önünde bulundurup çalışmamın her aşamasında bilgi ve tecrübeleriyle bana ışık tutan danışmam hocam Doç. Dr. Özkan KESKİN'e teşekkürü bir borç bilirim. Aynı zamanda sonsuz güvenlerini her zaman hissettiğim aileme sağlamış oldukları desteklerden dolayı ayrıca teşekkür ederim.

Burcu YILAN

Çanakkale, 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**

ABSTRACT ..... **ii**

ÖNSÖZ ..... **iii**

İÇİNDEKİLER ..... **iv**

KISALTMALAR ..... **vi**

TABLOLAR ..... **vii**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDE VEBA VE KOLERAYA KARŞI ALINAN ÖNLEMLER

1.1. Karantina Terimi **8**

1.1.1. Osmanlı Devleti'nde İlk Karantina Uygulaması ve Karantina Meclisi'nin Kurulması **10**

1.1.2. Karantina Meclisi'nin Faaliyetleri **14**

1.2. Dezenfekte Etme **18**

1.3. Tıbbi Tedaviler **21**

1.4. Hastalıklı Yeri Terk Etme (Göç) **22**

1.5. Uygulanan Diğer Yöntemler **23**

İKİNCİ BÖLÜM

İZMİR ŞEHRİNDE SALGIN HASTALIKLAR (VEBA)

2.1. Osmanlı Döneminde İzmir ve Nüfusu **26**

2.2. İzmir'de Veba Salgınları **28**

2.3. Vebanın Yayılması **30**

2.4. İzmir Karantina Teşkilatı'nın Kuruluşu **35**

2.5. İzmir Karantinahanesi'nin Taşınması **38**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KLAZOMEN TAHAFFUZHANESİ

3.1. Tahaffuzhanenin İnşası **40**

3.2. Tahaffuzhaneye Etüv Makinesi (Alât-ı Tathiriye) ve Diğer Donanımların Alınması **42**

3.3. Klazomen Tahaffuzhanesi'nin Tamir Edilmesi ve Yeni Yapılar İnşası 46
3.4. Su Yollarının Tamir Edilmesi 47
3.5. Klazomen Tahaffuzhanesi Parlatorya İnşası 50
3.6. Klazomen Tahaffuzhanesi'nde Koleralılara Ait Hastahane İnşası 53
3.7. Klazomen Tahaffuzhanesi'ne Çadır Gönderilmesi 54
3.8. İzmir'de Karantina Uygulamaları ve Klazomen Tahaffuzhanesi 56
3.9. Hacı Kafileleriyle Gelen Salgınlara Karşı İzmir'de Uygulanan Karantinalar..... 64
3.10. Askerlere Klazomen Tahaffuzhanesi'nde Karantina Uygulaması 71

SONUÇ 73
KAYNAKÇA 76
EKLER 81
ÖZGEÇMİŞ 103

KISALTMALAR

a.g.e. : adı geçen eser

a.g.m. : adı geçen makale

A.MKT. MHM : Sadâret Mektûbi Mühimme

BEO. : Bâb-ı Ali Evrak Odası

Bkz. : Bakınız

BOA. : Başbakanlık Osmanlı Arşivi

C. : Cilt

C. SH. : Cevdet Sıhhiye

Çev. : Çeviren

ÇTTAD : Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi

DH. İD. : Dâhiliye İdare

DH. İ. UM. : Dâhiliye İdâre-i Umûmiye

DH. MKT. : Dâhiliye Nezareti Mektûbi Kalemi

DİA. : Diyanet İslam Ansiklopedisi

DTCF. : Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

Ed. : Editör

İ. HR. : İrade Hariciye

İ. HUS. : İrade Hususi

İ. PT. : İrade Telgraf ve Posta

İ. MVL. : İrade Meclis-i Vâlâ

İ. SH. : İrade Sıhhiye

MV. : Meclis-i Vükelâ Mazbataları

Nr. : Numara

s. : Sayfa

ss. : Sayfa aralığı

ŞD. : Şûrâ-yı Devlet

TAD. : Türk Amerikan Derneği

TDV. : Türkiye Diyanet Vakfı

TTK. : Türk Tarih Kurumu

Y.A.HUS. : Yıldız-Sadâret Hususi Mâruzât

Y. MTV. : Yıldız Mütenevvî Mâruzâtı

Y. PRK. ASK. : Yıldız Perakende Evrak Askeri Mâruzâtı

Y. PRK. BŞK : Yıldız Perakende Evrakı Başkitabet Dairesi Mâruzâtı

Y. PRK. SGE : Yıldız Perakende Evrakı Mabeyn Erkânı

Y. PRK. SH : Yıldız Perakende Evrakı Sıhhiye Nezareti Mâruzâtı

Y.PRK. UM : Yıldız Perakende Umum Vilâyetler Tahriratı

TABLOLAR

Tablo 1.1. Avrupa Kaynaklarına Göre İzmir'in Nüfusu (17-19.yy) 27

Tablo 1.2. Klazomen Tahaffuzhanesi'nde Görevli Memurlar 43

GİRİŞ

İnsanlık tarihi boyunca ortaya çıkan çeşitli hastalıklar, salgın şeklini aldıklarında toplumlarda ağır tahribata yol açmıştır. Hastalığın belli bir zaman aralığında çok sayıda görülmesi durumuna salgın (epidemi), bir veya daha fazla kıtayı etkileyen büyük salgınlara da pandemi adı verilmiştir. Birkaç hafta veya birkaç yıl içinde ölümle sonuçlanan salgınlar, imparatorlukları çökertmiş, orduları kırmış, insan psikolojisinde derin izler bırakmıştır. Çiçek hastalığının, Amerika kıtasını işgali sırasında Kızılderili kültüründe yol açtığı yaralar hala iyileşmemiştir. Bunun dışında sıtmanın köle ticaretinin gelişmesine yol açıp Karayipler'in rengini belirlediği ve vebanın feodalizmin sonunu getirip, kapitalizmin tohumlarını attığı bile söylenmiştir. Ortaya çıktığı ve yayıldığı coğrafyalarda ağır hasar bırakan vebanın insanlığın hafızasında yer etmiş olması, bu hastalığın Avrupa'da XIV. yüzyılda nüfusun üçte birini yok etmiş olmasıyla açıklanabilir.[1]

Avrupa toplumlarının " plague, black death (kara ölüm), pestis " diye nitelendirdiği vebaya, İslam dünyası daha çok " tâʿun ya da kıran " isimlerini vermiştir. Yaralamak, ayıplamak, kusurlu görmek anlamlarındaki tâʿn kökünden türeyen tâʿun, bulaşıp yayılan her hastalığın adıdır. İslam tarihinde birçok tâun olayı karşımıza çıkmaktadır. Hz. Peygamber zamanında ilk tâʿun 627 yılında görülmüştür. Hz. Ömer döneminde de birkaç tâʿun vakasından söz edilmiştir. Hz Ömer'e Şam'da veba salgını çıktığı haberi verilince vebanın olduğu yere gitmemiş, kendisine Allah'ın kaderinden mi kaçıyorsun? diyen Ebû Ubeyde'ye Allah'ın kaderinden yine onun kaderine sığındığını söylemiştir.[2]

İlkçağdan yakın döneme kadar veba salgınları üç evrede ele alınmıştır. Bunlardan ilki 541 yılında başlayan ve Jüstinyen (İustinianus) vebası olarak bilinen çeşittir. VIII. yüzyılın ortalarına kadar aralıklarla süren veba, İslam'ın doğduğu ve yayıldığı toprakları da etkilemiştir. Ardından XIV. yüzyıla gelinceye kadar büyük kayıplara yol açan veba salgını kaydedilmemiştir. 1330'larda Orta Asya steplerinde başlayıp 1347'de İpek yolu boyunca ilerleyen ticaret kervanları ile İslam dünyasına ulaşan ve "Kara Ölüm" diye nitelenen ikinci evre kısa sürede bütün eski dünyayı etkisi altına almış ve aralıklarla devam ederek XIX. yüzyılın ortalarına kadar ağır kayıplara sebebiyet vermiştir. Artçı veba dalgaları, Kara

[1] Mesut Ayar, *Osmanlı Devletinde Kolera İstanbul Örneği (1892-1895),* Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2017, s.1.
[2] Nükhet Varlık, *"Tâʿun",* DİA., C.XL, İstanbul, 2011, ss.175-177.

Ölüm'ün ziyaret etmiş olduğu yerler kadar, daha önceden ziyaret etmiş olduğu yerleri de etkilemiştir. Bombay vebası olarak bilinen üçüncü evre XIX. yüzyılın ikinci yarısında Güneydoğu Asya'dan çıkarak bütün dünyaya yayılmış ve XX. yüzyılın ortalarına kadar sürmüştür.

1894 yılında Hong Kong'da Fransız bilim adamı Alexandre Yersin tarafından bulunarak "yersinia pestis" adı verilen basilin[3] yol açtığı veba hastalığının hıyarcıklı, septisemik ve akciğer (bubon) vebası diye çeşitli türleri vardır.[4] En çok rastlanılan çeşidi olmasıyla bilinen hıyarcıklı veba yüksek ateşle başlayıp, şiddetli baş ağrısı, halsizlik, kusma ve ishale neden olarak, dalak ve karaciğerde büyüme, lenf bezlerinde şişme ile hastayı komaya götürerek 3-6 günde öldürmektedir. Akciğer vebası, hıyarcık vebasından kana karışan basillerin solunum yollarıyla akciğerlere yerleşmesi ya da damlacık infeksiyonu ile geçer. Septisemi veba ise kanda zehirleme yapan vebanın en ağır şeklidir. Akciğer vebası gibi birden bire başlar, çok kısa sürer ve ölümle sonuçlanır.[5] 1898 yılında P.L. Simond, veba hastalığını fare piresinin sokma yoluyla bulaştırdığını deneysel olarak kanıtlamıştır.[6]

İnsanları korku ve dehşete düşürerek büyük felaketlerle karşımıza çıkan veba temel olarak kemirgenleri etkileyen bir zoonozdur. Veba, dünyadaki varlığını her türlü insan müdahalesinden bağımsız olarak, sadece belirli kemirgen türlerinden kaynaklanan bir süreçle, bazıları çok eski olan belli sayıda doğal odaklarda (foci) sürdürmüştür. İran'ın bazı dağlık bölgelerinin oluşturduğu örnekte, vebanın sürmesini sağlayan aynı aileden dört tür kemirgen belirleyici rol oynamıştır. Boyları 12-18 cm arasında değişen tahılla beslenen bu meriones kemirgenleri, çok derin yuvalarda çoğunlukla da birlikte yaşamaktadırlar. Varlığını farklı türlerde kemirgenler aracılığıyla sürdüren diğer doğal veba odakları içerisinde Asya, Afrika ve Amerika odakları da yer almaktadır. Doğal odakları dışındaki her yere veba dışarıdan bulaşır. Geçici veba odaklarındaki salgınların yayılması iki şekilde olmuştur: İlki sudaki halkalar gibi yayılma, doğal odak içinde bulunan pek çok kemirgenin hastalığı pireler aracılığıyla kemirgenden kemirgene yaymasını ifade eder. Yer değiştiren kemirgenler aracılığıyla enfeksiyon insan topluluklarının yaşadığı barınaklara ulaşır.

---

[3] Çubuk şeklindeki mikroorganizmalara verilen ad.
[4] Nükhet Varlık, *"Tâ'un",* ss.175-177.
[5] Feda Şamil Arık, "Selçuklular Zamanında Anadolu'da Veba Salgınları", *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi,* C.XV. S.26, 1991, ss.27-57.
[6] Daniel Panzac, *Osmanlı İmparatorluğunda Veba (1700-1850),* Çev. Serap Yılmaz, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1997, s.39.

Uzaktan taşıma şeklindeki yayılmada etkili olan fare çeşidi ise siyah farelerdir. Neredeyse insanlarla birlikte var olan ve ambarlarda yaşayan siyah fareler, gemi, mavna kamyon ve vagonlarda uzun mesafeler aşarak yer değiştirirler. Böylece diğer türden farelerle etkileşime girerek salgını onlara da bulaştırabilirler. Arnavutluk, Epir, Eflak-Boğdan, Anadolu, Mısır ve İstanbul geçici veba odak noktalarıdır. Geçici bir veba odağının varlığı, hastalığın vebaya hassas ve devamını sağlamaya yatkın kemirgen grupları arasında yerleşmesine bağlıdır. Bu odaklar şehirlerde, özellikle çok sayıda farenin yaşadığı limanlardadır.[7]

Kemirgenler, eklem bacaklı vektörler, patojen, insan toplulukları ve çevre arasında sistemsel bir bağ vardır. İnsanlar, veba hastalığının tesadüfi taşıyıcıları olmuşlardır. Veba taşıyıcıları olan bireyler diğer insanlara da doğrudan veba basillerini enfekte ederek veba taşıyıcı ve vektörlerinin hareketlerine yol açmış ve böylece hastalığı kendi hareketlerinin sonucu olarak çok uzun mesafelere taşımışlardır.[8] Bu hareketlilik seyahat, göç ve her türlü eşya nakliyatına bağlı çeşitli faaliyetlerle olmuştur. Tüm bu etkenler birbirleriyle etkileşim içinde bulunurken, diğer organizmalar ve daha geniş ortamlarla etkileşimlerinin sonucu olarak kendileri de değişmiştir.[9]

Hareket farklılıkları arasında yer alan savaşların özellikle salgınların yayılmasında büyük rol aldığı görülmektedir. Hatta vebaya yakalananların düşmana karşı silah olarak kullanıldığı pek çok örnek bulunmaktadır. Örneğin, 1346 yılında ortaya çıkan gizemli bir hastalık, Altın Ordu topraklarında büyük ölümlere yol açmıştır. Hastalık, Kırım Kefe Kalesi'ni kuşatan Moğol ordusunda da ortaya çıkınca Moğollar cesetleri mancınıklarla surların üzerinden atmaya başlamışlardır. Ceneviz kolonisinin vebayla tanışması da bu şekilde olmuştur.[10] Çok fazla insanın bir arada bulunduğu ordu kampları ve hijyen şartlarının eksikliği salgınların artarak yayılmasında büyük etkiye sahiptir. Savaş meydanlarında ölmüş, çürüyen asker cesetlerinden yükselen leş kokusu buharı, havayı kirletmekte ve mikroplu hava (miyasma) üretmektedir. Ortam, veba faaliyetini tetikleme, besleme veya azaltmada önemli bir unsurdur. Çünkü veba farklı ortamlarda farklı şekilde görülmüştür.

---

[7] Daniel Panzac, *a.g.e.,* s.41.
[8] Nükhet Varlık, *Akdeniz Dünyasında ve Osmanlılarda Veba,* Çev. Hazal Yalın, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2017, ss.37-38.
[9] Nükhet Varlık*, Akdeniz Dünyasında…,* s.39.
[10] Andrew Nikiforuk*, Mahşerin Dördüncü Atlısı-Salgın ve Bulaşıcı Hastalıklar Tarihi*, Çev. Selahattin Erkanlı, İstanbul, 2000, s.71.

Hem Anadolu hem de Balkanlar, Afro-Avrasya dünyasının başka yerleri gibi enfeksiyona açıktır. Kara Ölüm'ün Anadolu'ya ve Balkanlar'a ilk ne zaman ulaştığı tam olarak belli değildir. İlk vurduğu yerlerden biri büyük olasılıkla Konstantinopolis'tir. Kara ölüm üzerine çalışmaları olan Benedictow'a göre veba burada 1347 Temmuz ayı başlarında ortaya çıkmıştır.[11] Gücünü gitgide arttıran salgın Bizans başkentindeki zirvesine kasım ve aralık ayında ulaşmıştır. Hastalık, Konstantinopolis'ten sonra şehrin etrafını saran yerlere, şehirden kaçanlar tarafından kara yoluyla ya da Ege limanları ve adalar üzerinden deniz yoluyla yayılmıştır.

Salgının ilk dalgası Anadolu'yu vurduğunda Osmanlılar, Bizans İmparatorluğu'nun güney eteklerinde küçük bir beylikti. Bizans sınırında çatışmaya girmeye başlayan Osmanlı; Bursa, İznik ve İzmit gibi önemli Bizans tahkimatlarını ele geçirmiştir. Kara Ölüm arifesinde de yayılımını sürdüren Osmanlılar, Karesi Beyliği'ni topraklarına katmasıyla Bizanslılarla doğrudan temas etmeye başlamıştır. Veba ile Osmanlı yayılması arasında mekânsal ve zamansal bir bağlantı olduğu, her ikisininde neredeyse eş zamanlı olmasından çıkarılmıştır. Osmanlıların Balkanlar ve Anadolu'daki en hararetli yayılması, veba periyodik olarak bu alanları ziyaret ederken gerçekleşmiştir. Konstantinopolis' te vebanın ikinci dalgası 14 yıl sonra yani 1361'de gelmiştir. Hastalık Trabzon, Girit, Kıbrıs, Limni ve Mora'da da görülmüştür. Üçüncü dalga 1372'de Selanik ve Konstantinopolis'te başlamış, hızlı bir şekilde şehirlerin deniz bağlantısı olan alanlarına taşınmıştır. Sonraki yıllarda Epir'de, Mora'da ve Girit'te de kaydedilmiştir. Dördüncü veba dalgası on yılın sonunda ortaya çıkmıştır. Anadolu'nun Karadeniz sahillerinde de vebanın görülmesi, salgının muhtemelen Ceneviz gemileriyle ilişkide bulunan limanlardan bulaştığını bize kanıtlar niteliktedir. Ceneviz limanı olan Samsun limanının çevresindeki bir köyde İsfendiyaroğullarının liderlerinden Emirza bin Hüseyin Bey tarafından yaptırılmış olan türbe girişindeki yazıt 1380 yılında veba salgını olduğunu açıkça göstermektedir.[12]

Beşinci dalganın 1390'larda, hastalığın görüldüğü Venedik ve Ragusa'dan geldiği tahmin edilmektedir. Salgın 1391'de Konstantinopolis'e varmadan önce doğuya doğru hareket ederek Mora Yarımadası'ndan da geçmiştir. 1398'de tekrar Konstantinopolis'te ortaya çıkmıştır. 1408'de başlayan veba dalgası aynı yıl Girit'te de görülmüştür. Ertesi yıl Kıbrıs ve Konstantinopolis'e sıçramıştır. Vebanın 1417 yılında daha yıkıcı sonuçlar bıraktığını Bizans tarihçisi Dukas şöyle yazar: *"Büyük kalabalıklar hıyarcık vebasından*

[11] Nükhet Varlık, *Akdeniz Dünyasında…,* s.135.
[12] Nükhet Varlık, *Akdeniz Dünyasında…,* s.157.

öldü. Korkunç hastalık, insanların yaşına aldırmadan, esirgemeden, bedenleri tüketmeye ve yok etmeye devam ediyordu."[13]

1420'de veba Bizans başkentine dönmüş ve ertesi yıla kadar kalmıştır. Venedik idaresi altında olan Selanik 1422 ve 1423 yıllarında vebadan etkilenmiş, Osmanlı ordusunun kuşatmasıyla da zor günler yaşamıştır. Veba 1426'da güneye yönelmişse de, başkenti 1431, 1435 ve 1438'de tekrar ziyaret etmiştir. İstanbul'un 1453'te Osmanlılar tarafından fethiyle birlikte veba, Osmanlı dünyasının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Aynı zamanda bu fetih vebanın artçı dalgalarının ve güzergâhlarının değişmesine de yön vermiştir. Veba ticaret, seyahat ve göç gibi çeşitli hareket unsurlarıyla yayılımını kolaylaştırırken, Osmanlı Devleti'ni de yeni veba deneyimleriyle tanıştırmıştır. Bu deneyimler geniş bir inanç, fikir ve bilgi birikimini beraberinde getirmiştir.

XVI. yüzyılda Osmanlı'nın vebayı kavrayış biçimlerinin ve ona karşı tavırlarının dramatik bir şekilde değişmesinde üç kilit dönüşüm kavramı ortaya çıkmıştır. Doğallaşma (naturalization) dediğimiz dönüşüm ile vebanın Osmanlı kültürel iklimine uygunluğu ifade edilmiştir. Eski veba algısı doğaüstü güçlerle açıklanmaya çalışılırken, yeni veba algısı doğal ortamla ilişkilendirilerek hastalık doğal olana dönüştürülmüştür. Eş zamanlı olarak bir tıbbileşme süreci de ortaya çıkmıştır. Vebanın tanısı, seyri ve ondan korunma yöntemleri, XVI. yüzyılda şekillenmeye başlamıştır. Vebayla karşı karşıya kalındığında takınılacak başlıca tavırlar kanonlaşma[14] sürecini oluşturmuştur. Veba zamanlarında nasıl davranılacağı konusu, insan topluluklarının zihnini sürekli meşgul etmiştir. Avrupalılara göre vebanın kökeni ilahi kaynaklıdır. Tanrının insanların günahları yüzünden dünyayı bu ani ölümle cezalandırdığına inanılmıştır.

Veba nedenlerinin uzun süre bilinmemesi, öne sürülen sebeplerin genellikle dini faktörlü olması, insanları bu hastalığa tıbbi çözümler bulmak yerine, kilise merkezli çözüm arayışına itmiştir.[15] Veba karşısında rahiplerin, vaizlerin, kardinallerin çaresiz kalması ve o dönemdeki doktorların hastalığın geçici olduğuna inanması sebebiyle salgınlar gittikçe yayılmıştır. Hatta din adamları pazar günleri Vahiy Kitabı'nı özellikle de Dördüncü Atlı bölümünü tekrar tekrar okumuşlardır.

---

[13] Nükhet Varlık, *Akdeniz Dünyasında…,* s.160.

[14] Kanonlaşma: Belli bir ilkenin toplumun bazı kesimlerince kabul edilip, uygulandığının ve bunun nasıl kanunlaştırılarak veba zamanlarında uygulanması gereken doğru tavırlar olarak geçen kavramların açıklanmasında kullanılır. *Nükhet Varlık, "Akdeniz Dünyasında…",* s.298.

[15] Emrah İstek, "Avrupa'da Veba Salgını ve Salgında Din Faktörü (Viyana Örneği)", *TAD*, C.36, S.62, 2017, s.175.

Veba, Avrupa'daki hükmünü sürdürdükçe, korku içindeki insanlar, şehirlerin hayat kaynağı olan kuyu sularını zehirledikleri ve havayı bozdukları gerekçesiyle öfkelerini farklı dinden olan Yahudileri yakarak göstermişlerdir. Veba karşısındaki çaresizlik insanları ilahi kudrete ittiğinden görülebilecek her türlü olağanüstü durum mucizevi olarak değerlendirilmiştir. Konu hastalık olunca da gökten gelen bir göktaşından, bir sis bulutuna veya cadıların ve büyücülerin lanetine kadar her olumsuz durum hastalığı taşıyan bir kaynak olarak görülmüştür. Veba, din adamlarının dışında birçok meslek grubunu da etkilemiştir. Hekimler de hastalarını kaybettikleri hızla itibarlarını da kaybetmişlerdir. Dürüst bir hekimin önerebileceği tek reçete: "*fugocito, vade longe, redetarde (çabuk kaç, uzağa git, hemen dönme)"* idi.

Hekimler hastalık kapma korkusuyla ya sivri gagalı tuhaf maskeler takmışlar ya da hastaları tedavi etmeye gitmemişlerdir. Vebayla başa çıkamamak doktorları yıldırmamıştır. Hastalarına şeker dağıtır gibi veba reçeteleri dağıtmışlardır. Uzun dualar, muskalar, baharatlar ve kan akıtma gibi farklı tedavi yöntemleri belli bir ücretle hastaların hizmetine sunulmuştur. En makulünden en tuhafına çeşitli veba tedavileri oluşturmuşlardır: *"İki fındıkla bir incir ye. Maruldan kaçın. Yavaş çiğne ve masadan aç kalk. Ağlama ve korkma, çünkü hayal gücü hastalıkla birleşince insanı mahveder. Maden suyuyla içilen hafif şarap vücudu serin tutar ve mikroplardan korur"*.[16]

Salgın hastalıklar tıbbın henüz genç bir bilim olduğunu gösterirken, halk sağlığı kavramının da temellerini atmıştır. Almanya ve İtalya'nın zengin şehir devletlerinde, tüccarlar ve soylular vebadan korunmak için sağlık heyetleri ile veba evleri kurmuşlar, vebanın kasabadan kasabaya ilerleyişini izlemek üzere ölüm kayıtları tutmuşlardır. 1348 yılında görülen veba salgını sırasında başta İtalya olmak üzere diğer şehir ve kasabalara kent hekimleri atanmıştır. Bu kişiler hastalığın yayılmaması için hastalığın bulaştığı evleri veya caddeleri karantinaya almak, cesetleri gömmek, ölülerin eşyalarını yok etmek ve hastalık görülmeyen yerlerin etrafına sağlık kordonları oluşturmakla görevliydiler.[17]

XVII. ve XVIII. yüzyılda Avrupa'da yaşanan en büyük veba salgınları 1630 Milano ve Verona, 1630-1631 Floransa, 1631 Venedik, 1656 Cenova, 1664-1665 Londra, 1721

[16] Andrew Nikiforuk, *a.g.e.,* ss.72-84.
[17] Merry E. Wiesner-Hanks, *Erken Modern Dönemde Avrupa (1450-1789),* Çev. Hamit Çalışkan, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2019, s.416.

Marsilya epidemileri olmuştur.[18] 1665'te Londra görülen veba salgını sırasında 100.000'den fazla insanın öldüğü, yine 1721'de Fransa'da ortaya çıkan salgının da bu sayıya yakın can aldığı bilinmektedir.[19] Bu tarihlerden sonra Avrupa, veba dehşetini önceki zamanlara nispeten çok daha az şiddette yaşamıştır. Avrupa topraklarını terk eden veba, özellikle Osmanlı coğrafyasında yani Balkanlar'da, Anadolu'da ve Arap yarımadasında etkisini daha da arttırmıştır.[20] Osmanlı Devleti kuruluşundan yükselişine kadar başta Kara Ölüm olmak üzere birçok veba salgınıyla yüzleşmek zorunda kalmıştır. Veba, her ne kadar mahalli olarak ara sıra görülse de XIX. yüzyılın ortalarına doğru Osmanlı topraklarını terk etmiştir. Bu tarihten sonra veba yerini koleraya bırakmıştır.

İllet-i kolera, illet-i âdiyye, illet-i mehûf olarak adlandırılan kolera, epidemi-pandemi halini alabilen insanlarda akut başlangıçlı bulantısız kusma, karın ağrısız şiddetli ishal, kısa zamanda su ve elektrolit kaybına bağlı olarak gelişen ve tedavi edilmezse öldürücü olan bir enfeksiyon hastalığıdır.[21] Hastalığın etkeni, 1883'te Robert Koch tarafından bulunan Vibrio cholera'dır.[22] Bu mikrop en rahat suyla yayıldığı gibi, yiyeceklerle bilhassa da mikroplu suyla yıkanan sebze ve meyveler yoluyla yayıldığı da görülmüştür. Koleranın kaynağı, Hindistan'daki Aşağı Bengal Deltası üzerinde bulunan Ganj ile Brahmaputra nehirleri arasındaki arazidir.[23] (Bangledeş) Hindistan'dan çıkarak bütün dünyaya yayılan Asya kolerası Osmanlı ülkesinde etkili olmuştur, 1817, 1829, 1852, 1863, 1881 ve 1899 salgınları kitleler halinde ölümlere yol açmıştır.

XIX. yüzyılın karakteristik özelliği olan kolera salgınlarından toprakları geniş bir alanı kaplayan Osmanlı Devleti'nin korunması güçtür. İlk kez 1822 yılında Osmanlı topraklarında görülen kolera salgını Basra Körfezinden, Bağdat yoluyla Anadolu ve Akdeniz sahillerine ulaşmıştır. Kızıldeniz, Basra Körfezi ve Hindistan ticaretinin Avrupa ticaretine eklenmesi ve denizcilik faaliyetlerinin daha da gelişmesi, Osmanlı Devleti'nde karantina uygulamasına duyulan ihtiyacı arttırmıştır.

---

[18] Fernand Braudel, *II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2017, s.530.
[19] Merry E. Wiesner-Hanks*, a.g.e.,* s.654.
[20] Nalan Turna, "İstanbul'un Veba ile İmtihanı: 1811-1812 Veba Salgını Bağlamında Toplum ve Ekonomi", *Studies of The Ottoman Domain,* C.1,S.1, Ağustos, 2011, s.15.
[21] Mesut Ayar*, a.g.e.,* s.4
[22] Nuran Yıldırım, *İstanbul'un Sağlık Tarihi*, Ajansfa, İstanbul, 2010, s.73.
[23] Mesut Ayar, *a.g.e.,* s.5.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA KARANTİNA TEŞKİLATI'NIN KURULUŞU VE ALINAN ÖNLEMLER

1.1. Karantina Terimi

Bulaşıcı hastalıklar nedeniyle yaşanan kitleler halindeki ölümler ve bunun getirdiği manevi ve maddi kayıplar insanları salgınlara karşı tedbirler almaya sevk etmiştir. Tıbbi bilgilerin yetersizliğinden dolayı alınan bazı tedbirlerin içinde bulaşık yerleri kordon altına almak, hastalığın görüldüğü yerlerde, sokaklarda ateş yakmak, evlerin duvarlarını absent ve sirke ile ıslatmak ve karantina uygulamaların başında gelmiştir.[24]

"Yolcuların gözetim altında tutulma süresi" demek olan karantina sözcüğü, İtalyanca kırk günlük karantina süresi anlamına gelen "quarante" kelimesinden türemiştir.[25] Çiçek, kolera, veba, sarıhumma, tifo ve sıtma gibi bulaşıcı ve salgın halini alabilen hastalıklardan herhangi birinin görüldüğü bir taşıma aracında yolculuk yapan veya bu hastalıklardan birinin salgın olduğu bir ülkeden gelen yolcu ve eşyaların girmek istedikleri ülkenin halkıyla, temas etmeden önce belirli bir yerde veya gemilerinde geçirmek zorunda oldukları tecrit süresi ve bu sürede uygulanan yöntemlerin tümüne karantina adı verilmiştir.[26]

Sirayet ve hastalığa yakalanmış olanların tecrit edilmesi fikri eskiden beri görülen bir uygulamadır. Tecrit, üç semavi dinde de ortak kabul gören bir kavram olmakla birlikte, en erken tecrit uygulamaları M.Ö. VII. yüzyılda Metz (Fransa), Verdun (Fransa) ve Maastricht (Hollanda) şehirlerinde cüzzamlılar için gerçekleştirilmiştir.[27] Temelde basit bir tecritten sistemli bir kuruma dönüşen karantina yapılarının gelişimi, salgın hastalıkların yaygınlaşması ile başlamıştır. Özellikle veba salgınları, karantinanın kurumlaşmasında oldukça önemli bir rol oynamıştır. İlk karantina tatbiki XIV. yüzyılın son çeyreğinde

---

[24] Gülden Sarıyıldız, "Karantina Meclisi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri", *Belleten,* C.LVIII, S.222, Ağustos, s.329.
[25] Gülden Sarıyıldız, "Karantina", *DİA,* C.XXIV, İstanbul, 2001, ss. 463-465.
[26] İsmail Yaşayanlar, "Osmanlı Döneminde Uygulanan Deniz Karantinasına İlişkin Bazı Bilgiler", *Ab-ı Hayat-ı Aramak,* Haz. Ozan Kolbaş-Orçun Üçer, Yeditepe Yayınevi, Ağustos 2018, s.737.
[27] İsmail Yaşayanlar, "Osmanlı Döneminde Uygulanan…", ss.737-761.

Doğu'dan gelen gemilere karşı Akdeniz limanlarında uygulanmıştır. İlk karantina noktaları 1377'de Venedik ve Dubrovnik'te teşkil edilmiştir.[28]

Karantina uygulamalarının yapıldığı yer anlamına gelen tahaffuzhane ise, İtalyanca "nazareth" kökünden bozulmuş lazaret kelimesinden türemiş olan lazaretto sözcüğüne karşılık gelmektedir. Nazareth kelimesi, ilk tahaffuzhanenin kurulduğu Venedik yakınlarındaki Santa Maria di Nazareth adasından gelmiş ve lazaretto, tahaffuzhane anlamına bu sayede kavuşmuştur. Akdeniz limanlarında deniz ulaşımına karşı tatbik edilen karantina tedbirleri daha sonra kara yolu ulaşımında da sıkı bir şekilde uygulanmıştır. İlk kara tahaffuzhanesi 1488'de Kuzey İtalya'nın Lombardiya bölgesindeki Milano şehrinde kurulmuştur.[29]

Avrupa'da veba salgınlarının çoğu genellikle güney-doğudan başlamış, ana ticaret yollarından Avrupa'nın batısına kuzeyine taşınmıştır. Bu nedenle de hastalığın Osmanlı Devleti'nden geldiği düşünülmüştür.[30] 1718 yılında imzalanan Pasarofça Antlaşması'ndan sonra Osmanlı-Avusturya ticari ilişkilerinin artmasıyla Avusturya, Doğu'dan taşınan vebayı izole edebilmek için sıkı tedbirler almış ve Osmanlı sınırında karantina ağı teşkil etmiştir.[31] Böylece karantinaya uğramadan sınırdan kimsenin geçişine müsaade edilmemiştir. Avrupa'da uygulanan karantinalardan Osmanlı Devleti sefirleri de nasibini almıştır. Yirmisekiz Mehmet Çelebi kendisine uygulanan kırk günlük karantina süresinden, Ahmet Resmi Efendi ise Avrupa sınırlarında katı bir şekilde uygulanan karantina sisteminden bahsetmektedir.[32]

Osmanlı karantinayı zorlu Avusturya karantinalarına gire çıka tanımış, fakat ülkesini vebadan korumak için karantina teşkilatı kurmayı düşünmemiştir.[33] Büyük salgınlar karantinanın yaygınlaşmasında etkili olmuşsa da karantina usulünün sistemli hale gelerek yerleşmesi Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyılda gerçekleşmiştir. Bu yüzyılın ortalarında bulaşıcı hastalıklara karşı milletlerarası işbirliğine gidilmiş ve modern karantinalar teşkil edilmiştir.

---

[28] Gülden Sarıyıldız, "Karantina Meclisi'nin Kuruluşu…", s.329.
[29] İsmail yaşayanlar, "Osmanlı Döneminde Uygulanan…", s.739.
[30] Nuran Yıldırım, *İstanbul'un Sağlık…,* İstanbul, 2010, s.75.
[31] Gülden Sarıyıldız, "Karantina Meclisi'nin Kuruluşu…", s.330.
[32] Virginia Aksan, *Savaşta ve Barışta Bir Osmanlı Devlet Adamı: Ahmet Resmi Efendi (1700-1783),* Çev. Özden Arıkan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1997, s.51.
[33] Nuran Yıldırım, *İstanbul'un Sağlık…,* .22.

1.1.1. Osmanlı Devleti'nde İlk Karantina Uygulaması ve Karantina Meclisi'nin Kurulması

XIX. yüzyılda kolera salgınının ülkede daha fazla yayılmasını engellemek için sağlık alanında yeni yapılanmalar arayışına giren Osmanlı Devleti, II. Mahmut zamanında karantina usulünü uygulamaya başlamıştır.[34] Uygulamada Avrupa yöntemlerinin alınmasını savunan Ahmet Resmi Efendi, Avrupa'da gördüğü karantinanın yararlarını anlatmaya kalkınca dönemin ileri gelenlerinden biri tarafından akılsızlıkla suçlanmıştır.[35]

Osmanlı Devleti'nde ilk karantina 1831 yılında İstanbul'u etkisi altına alan büyük kolera salgını sırasında uygulanmıştır. Rusya'daki hastalık üzerine İngiltere, Fransa ve Avusturya sefaret tercümanları Rusya'dan Osmanlı limanlarına gelecek gemilere karantina tatbik edilmesini istemişlerdir. Bunun üzerine II. Mahmut, devlet adamlarının da bulunduğu bir mecliste karantina işinin müzakere edilerek karantina icrasına başlanmasını emretmiştir.[36] O dönemde sağlık işlerinden sorumlu olan Hekimbaşı Mustafa Behçet Bey'in koleradan korunmak için karantina usullerine göre kaleme aldığı risale ücretsiz olarak dağıtılmıştır. Bu işle görevlendirilen Galata Nazırı Sarım Bey, İstanbul'daki elçiliklerin tercümanlarıyla bir toplantı yapmış ve karantina ile ilgili yapılacak çalışmalar burada belirlenmiştir.[37] Alınan karar gereği Karadeniz'den gelen gemilere Boğaziçi-İstinye Körfezi'nde, yine aynı yönden gelen Osmanlı Devleti gemilerine Büyükliman'da (Liman-ı Kebir'de) 5 gün karantina beklemelerine karar verilmiştir.[38]

İlk kolera salgını geçtikten sonra Anadolu'da ve İstanbul'da sık sık veba salgınları çıkmaya başlayınca vebaya karşı karantina uygulanması gündeme gelir. Bu doğrultuda Selim Satı, Mehmet Esad ve Abdülhak Molla görevlendirilmiş ve ilk karantina yönetmeliği sayılan yedi maddelik bir talimatname hazırlanmıştır.[39] Kolera, 1835 yılında Akdeniz'in doğusunu tamamen etkisi altına alıp, İstanbul için korku ve endişe tekrar hissedilince, bu kez Çanakkale'de geçici bir karantinahane kurularak Marmara ve İstanbul'a gidecek gemiler gözetim altında tutulmuştur.[40] Karantina uygulaması, Çanakkale şehri

---

[34] Esin Karlıkaya, Osmanlı Devleti'nin Sağlığa ve Tıbba Verdiği Ehemmiyet, *Osmanlı'da Salgın Hastalıklarla Mücadele,* Çamlıca, İstanbul, 2015, s.37.
[35] Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s.188.
[36] Gülden Sarıyıldız, "Karantina Meclisi'nin Kuruluşu…", s.331.
[37] Mesut Ayar, *a.g.e.,* s.379
[38] Nuran Yıldırım, "İstanbul Boğazı'nda Karantina Uygulamaları", *Yeni Deniz Mecmuası*, Mart 2016, s.45.
[39] Süheyl Ünver, "Osmanlı Tababeti ve Tanzimat Hakkında Yeni Notlar", *Tanzimat II*, İstanbul, 1999, ss.933-966.
[40] İsmail Yaşayanlar, "Osmanlı Döneminde Uygulanan…", s.752.

yakınlarındaki Sarı Sığlar koyunda kurulan çadırlarda yürütülmüş ve alınan koruyucu sağlık tedbirleriyle birlikte, salgının ardının kesildiği zamana kadar yaklaşık altı ay devam etmiştir.[41]

Bir türlü devamlı hale getirilemeyen karantina uygulamalarının mâli, idari ve şer'i boyutları vardır. Devletin içinde bulunduğu ekonomik durum karantina masraflarını hazineden ödemeye imkân vermemiştir. Bunun üzerine Bâb-ı Ali mâli meselenin çözümü için görüşmelere başlamıştır. Alınan karara göre İstanbul'da ikamet eden bazı devlet adamı ve zengin kimseler ile yine İstanbul'daki dört cemaatin (Ermeni, Rum, Yahudi ve Katoliklerin) varlıklı olanlarından geri ödeme karşılığında veya halktan aylık vergi şeklinde ihtiyaç duyulan paranın tahsili gibi öneriler ortaya atılmıştır. İstanbul'un temizliği ve karantinasının acil masraflarına karşılık 500 kesesi Kıbrıs Muhassılı Hacı Mehmet Ağa'dan, 250 kesesi Midilli Nazırı İsmail Ağa'dan olmak üzere Yakup Paşa, Tırnova Voyvadası Derviş Bey, Masarifat Nazırı Salih Efendi'den toplam 1520 kese, ayrıca 250 kesesi Katoliklerden olmak üzere Ermeni, Rum ve Yahudi cemaatlerinden 2.000 kese toplam olarak 3.250 kese akçe tahsil edilmiştir.[42]

Böylece mâli sorunu çözüme kavuşturulan karantina uygulamalarının bir de şer'i boyutu vardı. İslam dünyasının diğer bölgelerinde karantina, ulema arasında tartışılan bir konu olmuştur. Örneğin, XIX. yüzyılda Mehmet Ali Paşa'nın Fransa'ya gönderdiği Rifâ'a Tahtavi'nin anlattığına göre karantina meselesi, Tunus'ta Maliki mezhebinden olan Zeytuna müderrisi Şeyh Muhammed Menai ile oranın Hanefi müftüsü Şeyh Muhammed Bayram arasında uzun tartışmalara yol açmış ve konu üzerinde risaleler yazmışlardır. Hanefi müftüye göre karantina şeriat açısından yalnız caiz değil, üstelik vacipti. Maliki müderrislerine göre ise "karantina Tanrı'nın kaza ve kaderinden kaçmaya kalkışmak" demek olduğundan dine aykırıydı.[43]

Karantinanın uygulanabilir bir nitelikte olduğunu halka göstermek için hazırlıklara başlayan II. Mahmut, şer'i açıdan tepkileri engellemek adına ilk olarak Cezayirli Hamdan bin Osman'a bir risale yazdırmıştır.[44] Ayrıca bazı tutucu kimselerden karantina için gelebilecek itiraz ve tepkilerin bertaraf edilmesi için ulemadan bazılarının katılımıyla,

---

[41] Mesut Ayar, *a.g.e.,* s.380.
[42] Gülden Sarıyıldız, "Karantina Meclisi'nin Kuruluşu…", s.342.
[43] Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma…,* s.188.
[44] İsmail Yaşayanlar, "Osmanlı Döneminde Uygulanan…", s.753.

sarayda bir Meşveret Meclisi toplanmasına karar verilmiştir.[45] Mecliste karantinanın tıbbi ve coğrafi yönleri şeriat açısından ele alınmış ve yapılan görüşme sonucunda karantinanın şeriata aykırı olmadığı kabul edilmiştir. Ardından Şeyhülislam Mekkizâde Asım Efendi'nin *"Bir beldeye tâʿun isabet edüp Hak süphâneüi ve Teʿâlâ Hazretlerinin kahrından lütfuna ilticâʾ ile esbâb-ı tahaffuziyeye teşebbüs etmede beʾis var mıdır? El-cevap: yoktur."*[46] fetvası ile karantinanın câiz olduğu belirtilmiştir.

Karantina sadece veba, kolera gibi ölümcül bulaşıcı hastalıkların bulunduğu bölgelerden gelenlerin belli bir yerde tecrit edilmeleri, bulaşıcı hastalığı olmadığı anlaşılanların ülkeye girişlerine izin verilmesi demek değildi. Karantina uygulamaları arasında eşya ve mekânların dezenfekte edilmesi, ölülerin muayene ve gömülmelerine ilişkin kurallar da bulunmaktaydı. Özellikle karantina hekimlerinin ölen Müslüman kadınları muayene etmeleri ve dini vecibeler yerine getirilmeden ölülerin kireçle gömülmeleri hiç hoş karşılanmamıştır. Bu da halk arasında karantina uygulamalarının bir Frenk âdeti veya yeni icat olarak görülmesine ve karantinaya uymanın câiz olmadığına dair söylentilerin çıkmasına neden olmuştur.[47]

1838 yılında Karantina Meclisi'nin kurulduğu Takvim-i Vekayi'de yayınlanan uzun bir yazıyla ilan edilmiştir.[48] Meclisin kurulmasıyla birlikte Osmanlı Devleti, karantina uygulamasını daha sıkı bir şekilde kontrol etmek istediğinden hastalığın yayılmasını izleyebilmek için *Mürûr Tezkiresi*'nden yararlanmıştır.[49] Osmanlı Devleti, bu tezkire ile hem gelir elde etmiş hem de Osmanlı toplumunun yolculuk istikametini kontrol etmiştir. İstanbul'a yönelik olarak alınan öncelikli tedbirlerin daha sonra Osmanlı Devleti'nin belli başlı büyük kentlerinde de girişimlerde bulunulduğu görülmüştür. Edirne, İzmir, Bursa, Aydın, Erzurum, Antalya, Isparta, Konya, Adana, Sinop'ta bu şehirlerden başka birçok kent ve kasabalarda karantinalar kurulmuştur.[50]

Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa, Mısır'ın önemli bir geçiş noktasında bulunmasından dolayı Osmanlı Devleti'nden önce karantina uygulamasını başlatmıştır. Konumu itibariyle

---

[45] Mesut Ayar, *a.g.e.,* s.381.
[46] BOA, BEO, Ayniyât Defteri Nr: 1714, s.6, 5 Safer 1254.
[47] Nuran Yıldırım, "Karantina İstemezük! Osmanlı Coğrafyasında Karantina Uygulamalarına İsyanlar", *Toplumsal Tarih,* 2006, ss.18-27.
[48] Gülden Sarıyıldız, *"Karantina",* ss.463-465.
[49] Güner Doğan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Karantina Uygulaması ve Venedik Uluslararası Sıhhiye Konferansı", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* S.15, 2011, ss.91-109,
[50] Ayrıca İzmir Karantinası için düzenlenen bir tüzük, bazı değişikliklerle bütün taşrada uygulamaya konulmuştur. Musa Çadırcı, *"Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları",* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s.308.

Mısır'ın doğu ve batı geçiş güzergâhı üzerinde yer alması, onu ticaretle gelen gemiler ve yolcuların taşıyıcısı oldukları birçok bulaşıcı hastalığın uğrak noktası yapmıştır. XIX. yüzyılın ilk yarısında Mısır'da, kolera ve veba salgınlarıyla mücadele başlamış ve 1812'de Mehmet Ali Paşa'nın İtalyan doktoru, o yıl veba görülen İstanbul'dan gelen gemilerin girişinin kısıtlanmasını önermiştir.[51]

Osmanlı Devleti'nde karantina usulünün yerleşmesinde Antuvan Lago adlı Fransız doktor önemli bir role sahiptir. Kız kulesinde vebalı hastalar için oluşturulan hastanede görev yapan Lago'nun karantina usulünün Avrupa'da tatbiki ve bulaşıcı hastalıklarla mücadele hakkında yazdığı risale, karantina teşkilatının kurulmasında etkili olmuştur.[52] Antuvan Lago risalesinde, karantinanın yalnız bir şehir veya vilayetle sınırlı kalmaması gerektiğini teşkilatın, bütün memleketin idari ve mülki sınırlarını kapsayacak şekilde İstanbul merkez alınarak geniş kadrolu bir teşkilatın kurulmasını belirtmiştir.[53] Ayrıca İstanbul'da bir de emirlerini padişahtan alan bir meclis kurulmuştur. Kurulan yeni meclis, Meclis-i Tahaffuz, Karantina Meclisi, Sıhhiye Meclisi, Meclis-i Umur-ı Sıhhiye, Sıhhiye Nezareti, Karantina Nezareti, Meclis-i Tahaffuz Nezareti gibi isimlerle anılmıştır.[54]

Meclis, ilk toplantısını 10 Haziran 1839 tarihinde yapmıştır.[55] Lebib Efendi, Baki Efendi ile Dr. Hermann ve 13 yabancı delegenin yer aldığı mecliste, Türkçe ve Fransızca bir nizamname kaleme alınmıştır.[56] Yapılan çalışmalar sonucunda Meclis-i Tahaffuz-ı Ûlâ ve Meclis-i Tahaffuz-ı Sâni adlarıyla iki Karantina meclisinin kurulmasına karar verilmiştir. Meclis-i Tahaffuz-ı Ûlâ, Hariciye Nezareti'nin denetim ve gözetiminde olarak kurulmuş ve meclis başkanlığına Abdülhak Molla atanmıştır.[57] Meclis-i Tahaffuz-ı Sani ise, Meclis-i Ûlâ'nın maiyeti altında olup, her gün toplanacaktır. Aslında ikinci meclis bir nev'i birinci meclisin yazışmalarını yürüten ve ikinci derece işlerini gören kalem bürokrasi niteliğinde olmuştur. Yani bir meclisten ziyade, dış temasları sağlayan ve gelen yazıları değerlendiren meclisin yazı işlerini yürüten durumdaydı. İlk kuruluşlarına ait vesika

---

[51] Khaled Fahmy, *"Paşa'nın Adamları Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Ordu ve Modern Mısır"*, Çev. Deniz Zarakolu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s.204.
[52] Mesut Ayar, *a.g.e.,* s.381.
[53] Osman Şevki Uludağ, "Son Kapitülasyonlardan Biri Karantina", *Belleten,* C.II, S.7-8, 1938, s.447.
[54] Gülden Sarıyıldız, "Karantina Meclisi'nin Kuruluşu…", s.338.
[55] Nuran Yıldırım, *İstanbul'un Sağlık…,* s.23.
[56] Süheyl Ünver, "Osmanlı Tababeti ve Tanzimat…", s.949
[57] Ali Akyıldız, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform,* Eren Yayınları, İstanbul 1993, s.269.

dışında iki meclisin ayrı ayrı ele alınmadığı ve teoride uygulanan bu ayrımın pratikte uygulanmadığı görülmüştür.[58]

İlk kurulduğunda Hariciye Nezareti'ne bağlı olarak bir müddet çalışmalarını yürüten meclis, daha sonra 1839 yılında Ticaret Nezareti'nin kurulmasıyla gördüğü işlerin birbiriyle ilgisi olduğu düşünüldüğünden buraya nakledilmiştir. Ancak birkaç ay geçmeden meclisin, Ticaret Nezareti'yle daha önce kurulan ilişkisi anlamsız bulununca bu kez müstakil bir hale getirilmiştir. Bu kararın alınmasındaki en önemli sebep ise karantina işlerinin çoğalması olmuştur. Meclis bir süre müstakil olarak idare edildikten sonra tekrar Ticaret Nezareti'ne bağlanmıştır. Nezarette yapılan geniş çaplı bir düzenlemeyle 1841 yılında yeniden Hariciye Nezareti'ne bağlanmıştır.[59] Bu bağlılıkta çok uzun sürmemiş yeni kararla bu sefer Tophane-i Âmire Müşirliği'ne nakledilmiştir. Buraya nakledilmesindeki amaç, Tophane Müşirinin Karadeniz ve Çanakkale Boğazlarının da komutanı olması sebebiyle, hem denizden hem de karadan gelecek yolcuların, bu şekilde daha rahat kontrol edilebileceği düşüncesi olmuştur. 1878' e kadar Tophane-i Âmire Müşirliği ve Hariciye Nezareti arasında gidip gelen meclis, 1879 yılında Hariciye Nezareti'ne, 1915 yılında ise Dâhiliye Nezareti'ne bağlanmıştır.[60]

1.1.2. Karantina Meclisi'nin Faaliyetleri

Karantina Meclisi, öncelikle İstanbul'un korunması için çalışmalara başlamış ve Anadolu ile Rumeli taraflarında geçici surette karantina kordonu oluşturulmuştur. Meclis, karantina kordonunun Rumeli tarafında Aynoz'dan Midye iskelesine kadar uzatılmasını istemiştir. Avrupa ile sınırı olan Rumeli'de halkın karantinaya alışık olması ve oraların temizlenmesinin daha kısa süreceği düşüncesiyle Bâbıâli tarafından gereksiz masraf olarak görülmüş ve teklif edilen kordon nizamından vazgeçilmiştir. Rumeli yönünden geleceklerin karantinalarını Küçükçekmece yerine karantinahane olarak kullanılabilecek binaların bulunmasından dolayı Büyükçekmece'de geçirmeleri, Büyükçekmece dışında bulunan Taşhan'ın temizlettirilerek tahaffuzhane olarak kullanılması istenmiştir.[61]

Rumeli'den geleceklerin hep aynı yolu izlemeyecekleri, Kırklareli (Kıkkilise) yoluyla geleceklerin karantina uygulamasını duyunca Çorlu'dan saparak Derbend-i Kebir, Şamlarderbendi ve Yarımburgas yönlerine sapabilecekleri düşüncesiyle tahaffuz kordonu

---

[58] Ali Akyıldız, "*Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında…",* s.270.
[59] Ali Akyıldız, *"Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında…",* s.274.
[60] Gülden Sarıyıldız, *a.g.m.,* ss.463-465.
[61] BOA, BEO, Ayniyât Defteri, Nr: 1714, s.15, 27 Safer 1254.

Midye taraflarına kadar olmasa da Karaburun'a kadar çekilmiştir. Anadolu tarafının genişliğinden dolayı karakollar teşkil edilmiş ve oradan geleceklerin Fenerbahçe'de yoklanmaları istenmiştir.[62] İstanbul'da, Bilad-ı Selase ve Boğaziçi'nde her ne hastalıktan olursa olsun ölümler meydana geldiğinde, Karantina Meclisi'ne ihbarı gerekli görülmüştür. Ayrıca meclisten tezkire alınmadıkça ölü kaldırılmaması hususunun da halka ilan edilmesi istenmiştir. Milel-i selase'den her ne illetten olursa olsun kadın veya erkek ölüm olaylarının bulunduğu yerin memuru, bekâr odalarında kalan esnaf ve rençberler arasında ölümler olduğunda ise han bekçilerinin derhal haber vermesi istenilmiştir. Memurların muayenesiyle karantinadan mühürlü kâğıt alınmadıkça kimsenin defnedilmemesi, bu kişilerin vebadan öldüğü anlaşılırsa bulunduğu yerin Karantina Meclisi'nin belirlediği usullere göre temizlenmesi ve gereğinin yapılması için Rum, Ermeni ve Katolik patriklerine beyaz üzerine ferman-ı aliler gönderilmiştir. Bu usulün tebaa ve tüccarlar hakkında da icra edileceği İstanbul'daki sefirlere resmi olarak da bildirilmiştir.[63]

Karantina usulünün gereği olarak Akdeniz ve Karadeniz'den gelecek gemi ve yolcular için gerekli olan karantina ve tütsü usulünün icrası konusunda Tersane-i Amire'den kapak gemisi geçici olarak Kurşunlu Mahzen önüne çektirilmiştir. Kapak gemisinin idaresine Fenerbahçe Karantinası'ndaki tabiblik ve tercümanlık vazifelerine ilave olarak Mehmet Efendi aylık 2000 kuruş maaş ile müdür tayin edilmiştir.[64] Haliç ve İstanbul'a gelip giden küçük ve büyük kayıklar doğruca Kurşunlu Mahzen'deki kapak gemisine yanaştırılarak orada tütsü usulü uygulanıp mürur tezkiresi alınmadıkça başka yerlere uğramalarına izin verilmemiştir. Bostan mevsiminin gelmesi üzerine yük taşıyan bostan kayıklarının Kapak gemisine gelerek tütsü işlemini gerçekleştirmesi zor olacağından sebze ve meyve taşıyan kayıkların yoklanması için Yenikapı iskelesine bir tütsü dolabı ile bir memur gönderilmiştir.[65]

Karantina Meclisi kurulmuş fakat İstanbul'da usul-ı tahaffuz yani profilaksi[66] yöntemini bilen hekimin bulunmaması üzerine II. Mahmut, o dönemde Avusturya ile iyi ilişkiler içinde olunmasından dolayı karantina usul ve şartlarını bilen üç kişinin Viyana'dan

---

[62] BOA, BEO, Ayniyât Defteri, Nr: 1714, s.16, 27 Safer 1254.
[63] BOA, BEO, Ayniyât Defteri, Nr: 1714, s.17.
[64] BOA, BEO, Ayniyât Defteri, Nr: 1714, s.24.
[65] Ayniyat defteri, Nr: 1714, s.26. Esad Efendi ve Namık Paşa'ya gönderilen 19 Cemaziyelevvel 54 tarihli buyruldu.
[66] Profilaksi: Bir hastalığın oluşumunun, hastalığa sebep olan süreçlerin ve hastalığın ilerlemesinin engellenmesi için uygulanan tıbbi girişimlerin adıdır.

getirtilmesini emretmiştir.[67] Bu konuda bilgisi olan Zemun (Semlin) Karantinahanesi başdirektörü Doktor Minas ile tercümanı Vasiloviç ve yardımcısı İstanbul'a gelmiştir.[68] Doktor Minas, 1838 yılında Karantina başdirektörü olarak atanmış, Karantina Nizamnamesi'nin esasını belirleyen bir layiha hazırlamıştır. Doktor Minas ve tercümanı Vasiloviç'in tecrübe ile tespit edip kaleme aldığı layihaya göre karantina tatbiki üç kısma ayrılmıştır;

Birincisi: Veba Osmanlı topraklarında yerli ve daimi olmayıp, buralara dışarıdan sirayet etmektedir. Avrupa ile sınırı bulunan yerler karantina bakımından güvenilir olup, vebanın asıl kaynağı Mısır ve Beyrüşşam bölgeleridir.[69] Bu yüzden karantinalar bu bölgelerde yapılarak buralardan gelecek yolcu, hayvan ve eşyalar belirli bir müddet karantina beklettirileceklerdir. Beyrüşşam sınırında Konya eyaletindeki Ulukışla'da, Mısır ve Beyrüşşam taraflarında karayolu ile Anadolu'ya gelenlerin geçiş yolu olan Irak eyaletindeki Behisni(Besni) kasabasında ileride icabına göre birer büyük karantinahane yapılmak üzere şimdilik acilen valiler marifetiyle uygun yerlerde karantinahaneler inşa edilecektir. Kurulacak kara karantinaları arasında bulunan bazı geçit noktalarında rastel denilen üstü örtülü ve etrafı parmaklıklarla çevrili yerler yapılarak bulaşık kabul etmeyen ve birkaç gün havalandırılarak temizlenmesi mümkün olan malzemeler buralarda belirli bir süre karantina bekleyeceklerdir. İhtiyaç dâhilinde bazı hayvanlar karantina meclisi tarafından belirlenen usullere göre suya sokularak temizlenecektir.[70]

İkincisi: Veba hastalığının görüldüğü yerlerde şiddetlenmenin önlenmesi için buralara bir veya iki doktor tayin edilerek, emirlerine bir memur ile gerektiği kadar yardımcı verilecektir. Bu kişiler görevli oldukları bölgeleri sürekli olarak kontrol ederek Karantina Nezareti'ne yazılı rapor verecektir.

Üçüncüsü: Bulaşıcı hastalığın şiddetlenmesi vücut direnci, hava ve çevrenin buna yatkınlığına bağlı olduğundan sağlık kuralları uygulanarak ortam iyileştirilmelidir. Bu maksatla imparatorluk merkezi İstanbul'da tahaffuz usulünün yürütülmesi için merkez birkaç bölüme ayrılarak her mahallin başına bir doktor ve yanına memur tayin edilecektir. Memur ya da doktor görevli olduğu yerde veba belirtileri görürse Karantina Nezareti'ne bildirerek elindeki talimata göre karantina uygulayacaktır. İmkân varsa karantina, evlerin

[67] Nuran Yıldırım, "İstanbul Boğazı'nda Karantina Uygulamaları", *Yeni Deniz Mecmuası*, Mart 2016, s.46.
[68] Gülden Sarıyıldız, *"Karantina",* ss.463-465.
[69] BOA, BEO, Ayniyât Defteri, Nr: 1714, s.29.
[70] BOA, BEO, Ayniyât Defteri, Nr: 1714, s.29.

bahçelerinde uygulanacak evlerin kapılarına karakol ve gardiyan konularak bulaşık mahaldeki kişilerin dışarıyla ve başka kimselerle temas ettirilmemesi sağlanacaktır. Kadın hastaları muayene etmek için Karantina Nezareti tarafından lüzumu kadar kadın istihdam edilecektir. Kadın erkek fark etmeksizin karantina hekimi tarafından muayene edilmeyen hiç kimse gömülmeyecektir. [71]

Havayı ve çevreyi kirleten çöp ve süprüntüler özel memurlar tarafından ortadan kaldırılacak, doktorlar ev, pazar ve sokakların temizliğini kontrol edeceklerdir. Çürük meyve, sebze, bozulmuş et ve peynir gibi hastalık yaratabilecek maddeler yok edilecek ve buna uymayan esnaf ise cezalandırılacaktır. Temiz havayı kirleten salhane, debbağhane, yağhane ve kirişhane gibi imalathaneler şehrin dışına çıkarılacaktır.

Şehrin içinde ölü defnedilmeyecek olup mezarlıklar şehrin dışında tesis edilecektir. Mezarların derinliği bir adam boyunda olup üzerlerine çokça toprak örtülecektir. Veba olduğu anlaşılan bir evde memur hastayı hemen evden uzaklaştıracaktır. Bu hastalar için bir hastane inşası ve yahut münasip bir mahal tedarik olunup, kadın hastalar için harem ve selamlık olarak ayrı iki daireye ayrılarak buralara gerektiği kadar yardımcı görevlendirilecektir.[72]

Ayrıca Dr. Minas, Karantina Nizamnamesi'nin eksiksiz bir şekilde hazırlanması için Avrupa devletlerinde olduğu gibi tıpta yeni bilgilerle yetiştirilmiş doktorlardan oluşan daimi bir meclis kurulmasını istemiştir. Bunun üzerine Dr. Nauner, Dr. Bernard, Dr. Mayer ve padişahın hekimi Dr. Mc. Carthy Karantina Meclisi'ne dahil edilmişlerdir.[73]

Ancak belli bir süre sonra Doktor Minas'ın deniz karantinasını bilmediği anlaşılmış ve görevinden istifa edip ülkesine dönmüştür. Yerine Yunanistan'da karantina usulünü kurup uygulayan ve bu dönemde İstanbul'da bulunan Fransız Doktor Robert getirilmiştir.[74] Robert, Ocak 1840'ta Sıhhiye Meclisi'nin yeni çalışma esaslarını belirlemiştir. İstanbul başta olmak üzere imparatorluğun bütün limanları ve sahil vilayetleri için idari bir nizamname uygulamaya konulmuştur. Ayrıca Dr. L. Robert, karantina istasyonlarında çalışacak hekimlerin görev ve sorumluluklarını belirleyen bir yönetmelik de hazırlamıştır.[75]

---

[71] BOA, BEO, Ayniyât Defteri, Nr: 1714, ss.30-31.
[72] BOA, BEO, Ayniyât Defteri, Nr: 1714, ss.31-32.
[73] Gülden Sarıyıldız, *Hicaz Karantina Teşkilatı(1865-1914),* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1996, s.9.
[74] Nuran Yıldırım, ""Karantina İstemezük!...", s.19.
[75] Nuran Yıldırım, "İstanbul Boğazı'nda Karantina…", s.47.

Mecliste çok geçmeden daha önemli bir değişiklik meydana gelmiştir. Avrupalı devletlerin İstanbul'daki temsilcileri de üye sıfatıyla Karantina Meclisi'ne dâhil edilmiştir. Otuz delegeden ibaret olan Sıhhiye Meclisi'nde Avrupalılar, yirmi üç kişilik bir sayı ile üstünlük elde etmişlerdir.[76] Avrupalı devlet temsilcilerinin alınmasındaki amaç, yabancılara yönelik faaliyetlerde kolaylık sağlanarak Avrupalıların karantina uygulamasına yaptıkları sürekli müdahaleleri önlenmeye çalışmaktır.[77] Alınan önlemler Osmanlı Devleti'nin kıyı ve limanları ile Osmanlı sularında yapılan ticaret ve denizcilik faaliyetlerini bu teşkilatın kontrolü altına girmesini engelleyememiştir. Böylece Avrupalı güçlere, doğrudan müdahalede son derece açık bir kapı bırakılmıştır. Osmanlı âzâları mecliste azınlıkta kalan taraf olmuştur. Yarar sağlayacağı umuduyla oluşturulan teşkilatın tam bir kapitülasyona dönüşmesine ortam hazırlanmıştır.[78]

1.2. Dezenfekte Etme

Mikrop fikrinin olmadığı yıllarda bulaşık ve şüpheli yerlerden gelenlerin eşyalarının dezenfekte edilmesi salgın hastalıkların tedavisinde uyulması gereken en önemli ve vazgeçilmez kurallardan birisidir. Louis Pasteur'un öncülüğünde mikroorganizmaların varlığı kanıtlanınca, hastalıklarda mikrop teorisi gelişmiş ve bilim dünyası bu kez mikropları yok etmeye yönelik araştırmalara girişmiştir. Mikropların sebep olduğu salgınlar ve bulaşıcı hastalıklar hava, su, yiyecekler, giysiler ve ev eşyaları vasıtasıyla yayılıp genişlediğinden[79], bu ortamları dezenfekte etmek üzere çeşitli yöntemler ve araçlar geliştirilmiştir.

Taşınmaz eşyaların, evlerin, hatta hayvanların dezenfekte edilmesi için kimyasal madde püskürten pülverizatörler, içme suları için filtreler, giysiler ve ev eşyaları için etüv makineleri tasarlanmıştır.[80] Önce yüksek ısının öldürücü etkisi göz önünde tutularak yüksek ısılı hava içeren etüv makineleri kullanılmıştır. Ancak bu kuru hava etüvlerine konan eşyadaki mikroorganizmaların 180 derecede bile yok olmadıkları, daha yüksek derecede ise eşyaların bozulduğu görülmüştür. Bunun üzerine su buharıyla sıcak hava karışımına dayanan etüv makineleri yapılmaya başlanmıştır. Bu etüvlerde de su buharı ile karışık 120-160 derecedeki sıcak hava 2-3 saat içinde eşyanın içine nüfuz edemediğinden

---

[76] Osman Şevki Uludağ, "Son Kapitülasyonlardan Biri…", s.450.
[77] Gülden Sarıyıldız, *" Hicaz Karantina Teşkilatı…",* s.9.
[78] Gülden Sarıyıldız, *"Hicaz Karantina Teşkilatı …*", s.10.
[79] Bakterilerin dayanıklılığı ile bunların eşyalar üzerinden yayılma riski çok fazladır. Ayrıca Bkz. Birsen Bulmuş, *Plague, Ouarantines and Geopolitics in The Ottoman Empire,* Edinburg University Press, Edinburg 2012, s.2.
[80] Nuran Yıldırım, "Karantina İstemezük!...", s.24.

hem mikropları tamamen yok edemeyeceği hem de eşyayı bozacağı anlaşılmıştır. Sonunda 100-150 derecedeki basınçlı su buharı kullanımının dezenfeksiyon için en etkili yöntem olacağı anlaşılmıştır. Geneste ve Herscher adlı fabrikatörlerin tasarımı olan ve yapılan bütün deneylerde başarılı sonuçlar elde edilen etüv makinesi tercih edilmiştir. Geneste ve Herscher Fabrikası, başta hastaneler olmak üzere karantinahaneler, belediyeler ve gemiler için sabit etüvler, kasaba, köy, ordu merkezleri ve gerekli görülen bazı yerlerde kolay bir şekilde bir yerden diğerine nakledilebilecek seyyar etüvler üretmeye başlamıştır.[81]

Avrupa'da 1870 yılından itibaren sabit etüvler dezenfeksiyon istasyonu adı verilen özel mekânlarda yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Osmanlı Devleti ise dezenfeksiyon işlemlerini tebhirhaneler/tahaffuzhaneler vasıtasıyla yürütmüştür. Tahaffuzhaneler, karantinahanelerden farklı olarak dezenfeksiyon işlemlerinin yapıldığı, hastaların ya da karantina bekleyenlerin gemilerden ihraç edilerek tesis dâhilindeki barakalara yerleştirildiği yapılardır.[82] Tahaffuzhanelerde eşyaların dezenfeksiyon işlemi için kükürt ve güherçile kepek karışımı ile altı saat tütsüleme ve kırk sekiz saat suda bekletme uygulamaları yapılmıştır. Altın, gümüş ve bunun gibi madeni paraların sirke ile yıkandıktan sonra kullanılmasına özen gösterilmiştir.[83]

Göztaşı (bakır sülfat) ve kireç yaygın olarak kullanılan bir diğer yöntem olmuştur. Koleraya yakalananların kusmuk ve gaitalarının üzerlerine bir parça kireç ve kömür atıldıktan sonra göztaşı dökülmüştür. Hasta eğer varlıklıysa çarşaf ve elbiseleri yakılmış yoksul ise muhafaza edilerek götürülüp uzak bir yerde güzelce yıkanmıştır.[84] Evlere ve sokaklara sönmemiş kireç dökülerek temiz tutulması sağlanmaya çalışılmıştır. Dezenfeksiyon işlerinde uzmanlaşmaya başlandıktan sonra sülfürik asit, klor, aksülümen (süblime/cıva ile klor karışımı), asidfenik (fenol), ve hidrolik asit (tuz ruhu) gibi kimyasallar belli oranlarda sulandırılarak kullanılmaya başlanmıştır.[85] Ayrıca kolera hastalarının yorgan ve çarşaflarını temizlemede dezenfekte için kimyasal maddeler (müsadd-ı taaffün) kullanılarak hastalara bakanların mikrobu en az tutan elbiseler giymesi

---

[81] Nuran Yıldırım, "Tersane-i Amire Fabrikalarında Tebhir Makinası/Etüv Üretimi ve Kullanımı", *Dünü ve Bugünü ile Haliç Sempozyumu Bildirileri,* 22-23 Mayıs 2003, (ed.:S.F.Göncüoğlu), Kadir Has Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s.421-431.
[82] İsmail Yaşayanlar, "Osmanlı Döneminde…", s.752.
[83] "Müteferriatıyla Karantina Nizamnamesi", Düstur, Cild-i sani, 10 Safer 1290[9 Nisan 1873], s.873.
[84] Nuran Yıldırım, "Karantina İstemezük! Osmanlı Coğrafyasında Karantina Uygulamalarına İsyanlar", 14. Yüzyıldan Cumhuriyet'e Hastalıklar, Hastaneler, Kurumlar- Sağlık Tarihi Yazıları 1, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014, s.82.
[85] İsmail Yaşayanlar, "Osmanlı Döneminde…", s.751.

gerekmekteydi. Bunlar içerisinde yün, tercih edilmemesi gereken bir kumaştı.[86] Örneğin; Yedikule'de ki Balıklı Rum Hastanesi'nin doktorları, hastaları muayeneye giderken, vebanın yayılmasını önlediğine inanılan tafta kumaştan yapılmış ceketler giyerek, muayeneden sonra yine vebadan korunmak için alkol almışlardır. Yine Fransa'da karantina doktorları, içine vebalıların pis kokularını duymamak için güzel kokulu maddeler koydukları büyük gagalı maske takarak, yüzlerini tamamen örtüp ayaklarına da tahta ayakkabı giymişlerdir. Osmanlı karantina doktorları da yakalarında beyaz kumaştan yapılmış bir rozet bulunan muşamba giysiler giymiş ve yanlarına kimsenin yanaşmasını istemediklerinden ellerinde bir değnek taşımışlardır.[87]

Salgın hastalıklardan birine yakalanan ailede hastayı tedavi eden sağlık memuru tarafından tebhirhane memuruna hemen haber verilmeli bunun üzerine hastanın bulunduğu ev veya meskene çağrılan memur, hastanın yatak takımları, çamaşır ve eşyalarıyla oturduğu evin kapı ve pencere perdeleri, kilim ve keçeleri, sandalye ve kanepe örtüleri, kullanılan zarflar özel olarak yaptırılan kapalı arabalara yerleştirmiştir. Tebhirhaneye nakledilen bulaşık eşyalar, bulaşık tarafa ait olan bölümden geçirilerek derhal tebhir makinesiyle temizlenip yine temiz eşya arabalarıyla iade edilmiştir.[88]

Dezenfekte edilen eşyalar içerisinde bulaşık bir yerden gelen posta çantaları ve mektuplar da vardı. Eşyaların tütsülenmesi, postane memuru ve karantina işlemleri için orada görevlendirilen memurunun dikkat etmesi gereken bir hususdu. Mektup ve kâğıtlar ağzı açılmaksızın çuvaldız ile delinerek tel kafesli tütsü fıçısıyla işleme tabi tutulmuştur. Tütsü işlemi yapıldıktan sonra evraklar postane memuru tarafından iyice muşambayla sarılıp, mühürlenerek gidecekleri yerlere gönderilmiştir.[89]

Gemiler için ayrı bir dezenfeksiyon işlemi uygulanmıştır. Gemide bulunan fare, bit ve pire gibi haşerâtın tamamen ölmesi ve geminin dezenfekte edilebilmesi için gemide içme suyu hariç her şeyi dezenfekte edebilen bir sistem geliştirilmiştir. Karbon monoksit gazını sıvıya çevirebilen duba tebhir makinesi, uzun borular vasıtasıyla geminin her köşesini dezenfekte etmekte kullanılmıştır.[90] Gemi dezenfekte edildikten sonra

[86]İsmail Yaşayanlar, Osmanlı Devleti'nde Kamu Sağlığının Kurumsallaşmasında Koleranın Etkisi, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Salgın Hastalıklar ve Kamu Sağlığı,* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2017, s.10-11.
[87] Nuran Yıldırım, "Karantina İstemezük! Osmanlı…", s.82.
[88] Düstur, Birinci Tertib, Cilt: 6, Başvekâlet Devlet Matbaası, Ankara, 1939.
[89] Müteferriatıyla Karantina Nizamnamesi, Düstur, Cild-i sani, 10 Safer 1290[9 Nisan 1873], s.874.
[90] İsmail Yaşayanlar, "Osmanlı Döneminde…", s.755.

tahaffuzhanede bekleyen yolcular arasında hastalık görülmediği takdirde kaptana pratika[91] verilerek sağlıklı yolcular hastalarla temas ettirilmeden ayrı bir temiz yoldan parlatoryasına[92] giderek gemilerle yollarına devam edebilmişledir.

1.3. Tıbbi Tedaviler

Eski, orta ve yeniçağlarda salgın hastalıklar daha çok Tanrı'nın insanları cezalandırmak için gönderdiği bir musibet olarak kabul edilmiştir. Hastalıkların tıbbi yöntemlerle tedavi edilmesi usulü yerleşinceye kadar psikolojik tedavi usulleri kullanılmıştır. Fakat bu yöntemle hastalığın niçin ortaya çıktığı, hastalığın ortaya çıkmasına neden olan mikrobun ne olduğu hangi ortamların hastalığa neden olduğu tespit edilememiştir. Salgın hastalıkların mikroplardan ortaya çıktığı konusundaki ilk görüş Türk-Müslüman âlimi İbn-i Sina tarafından ortaya atılmıştır.[93]

İbn-i Sina'ya göre veba; durgun sular, gömülmeyen çürümüş cesetler, kayan yıldızlar, göktaşları, şiddetli ve sıcak rüzgârlar, yağmursuz fırtına nemliliği gibi hava veya toprak etkenleriyle havanın bozulmasından kaynaklanır. Kısaca miyasma denilen mikroplu hava vebanın en büyük sebebidir. Vebanın tedavisi için öncelikle vücutta fazla olduğu düşünülen kan akıtılmalıdır. Çünkü kan, vebanın sorumlusu olan mikroplu havanın doğrudan doğruya etkisinde kalmaktadır. Hıyarcıklı vebada meydana gelen kabarcıkların üzeri nadiren çizilerek, içerisindeki sıvı akıtılmış ve hastayı rahatlatmak için hıyarcıkların üzerine çeşitli merhemler sürülmüştür. Kullanılan merhemler arasında içindeki demir oksit nedeniyle koyu kırmızı renkte olan Ermeni kilinden(kil-i ermeni) yapılan yakılar, sirkeye, gül suyuna, sakıza, mersine batırılmış sünger kompresleri uygulanmıştır. Menekşe de, gerek merhem olarak gerekse içecek olarak çok kullanılmıştır.[94] Veba hastalığının tedavisinde ayrıca müshil ilacı, sarımsak tiryak ve kına uygulamaları da vardır. Ateş üstünde bulunan bir kazanın veya tencerenin dibinde biriken karaların vücuttaki vebalı bölgelere sürüldüğü de görülmektedir. Çakmak taşının ateşte kızdırılarak bir bez içinde iltihaplı yerlere konulması ve sülük kullanılarak gerçekleşirken tedaviler vebaya karşı uygulanan yöntemler arasındadır.

---

[91] Pratika: Hastalık şüphesi olmayan şüpheli yahut bulaşık patenteye sahip olup karantina müddetini tamamlayan ve temiz patente almaya hak kazanan gemiye verilen serbest geçiş belgesidir.

[92] Parlatorya: Karantinahane önünde inşa edilen yalnızca karantina memuru ve gardiyanların bulunduğu iskeledir. Geminin patente olarak adlandırılan geçiş belgesinin verildiği yerdir. Patente(sıhhiye tezkiresi); temiz, şüpheli veya bulaşık olmak üzere üç kategoride değerlendirilmiştir.

[93] İsmail Yaşayanlar, *"Osmanlı Döneminde…",* s.756.

[94] Daniel Panzac, *a.g.e.,* ss.154-156.

1.4. Hastalıklı Yeri Terk Etme(Göç)

Salgın ve bulaşıcı hastalıklardan korunmak için en etkili yöntemlerden biri her zaman hastalığın bulunduğu bölgeyi terk etmek olmuştur. Hastalıklı yerin terk edilmesi mikrobun gidilen bölgeye yayılması sonucunu da beraberinde getirmiştir. Veba salgını çıkan bölgelerde halkın bölgeyi terk etmesi birçok olumsuzluk yaratmıştır. Bunlardan birincisi o bölgede yerine getirilmesi gereken hizmetin aksamasıdır. İstanbul'da veba salgını sırasında bölgedeki kasapların kaçması örnek olarak verilebilir. 1565'te kaçan kasaplar yüzünden et kesim işlemlerinin aksadığı belirtilerek İstanbul kadısından bunların bulunması ve işlerinin başına getirilmesi istenmiştir.[95] Veba ve vebadan kaçışın yıkıcı etkisi önemli bir liman şehri olan Trabzon üzerinde de etkili olmuştur. Askeri sınıf üyelerinin de aralarında bulunduğu yerel halkın yerlerini terk ettiği ve ticaretin aksadığı bilinmektedir.

Suriye'de iki yıl kaldıktan sonra, eve dönme heyecanı içindeyken Dimyat'ta karaya çıkacak Mısır askerlerinden karantina süresi boyunca gemide kalmaları istenince askerler gemi kaptanı ve nöbetçilerin de dövüldüğü bir ayaklanma başlatmış ve bunun üzerine karantina memurlarının isteğiyle limandaki karışıklığın ortadan kaldırılması için bölgeye Kahire'den bir askeri birlik gönderilmiştir. Ayrıca karantinadan kaçan askerlerin vurulacakları konusunda uyarılar yapılmasına rağmen içlerinde karantinadan kaçanların olması sebebiyle askeri kampın çevresine hendekler kazılarak kaçmaları engellenmeye çalışılmıştır.[96]

Bölge halkının hayatını kaybetme korkusu yüzünden yerlerini terk etmesine bir başka örnek Osmanlı'nın Habsburg sınırındaki kazalarında görülen maraz-ı veba istilası sebebiyle buradaki reayanın Eflak'a kaçması verilebilir.[97] Vebanın etkisi Osmanlı toplumunun Balkanlar'daki en küçük birimlerinde bile hissedilmiştir. Selanik'ten İstanbul'a gönderilecek olan yünlü dokumaların gecikmeli olarak gönderilmesine vebadan dolayı firar eden işçiler sebep olmuştur.[98]

Diğer bir olumsuzluk ise boşaltılan yerlerin eşkıyalık faaliyetine sahne olmasıdır. Bir bölgeyi kasıp kavuran salgınlar köyleri ve yolları korumasız bırakarak soygun tehlikelerine açık hale getirmiştir. Bu yüzden köylerini terk eden köylülerin tekrar yerlerine getirtilip yerleştirilmeleri devlet tarafından uygulanan bir yöntem olmuştur.

---

[95] Nükhet Varlık, "*Akdeniz Dünyasında ve Osmanlılarda Veba…",* s.231.
[96] Khaled Fahmy, *"Paşa'nın Adamları…",* s.219.
[97] Ömer Gezer, "XVIII. Yüzyılın Başında Osmanlı-Habsburg Sınırında Veba", *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Salgın Hastalıklar ve Kamu Sağlığı,* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2017, s.79.
[98] Nükhet Varlık, "*Akdeniz Dünyasında ve Osmanlılarda Veba…",* s.246.

1.5. Uygulanan Diğer Yöntemler

Eskiçağlardan itibaren hastalıklara kutsiyet yükleyip bazı hastalık tanrılarının inanç sistemi içerisine dâhil edilmesi insanların kendilerini psikolojik olarak rahatlattığı görüşünü destekler niteliktedir. Hititlerin bir veba tanrılarının olması ve Gılgamış Destanı'nda yine veba tanrısından bahsedilmesi bunun en büyük örneğidir.[99] Veba salgını sırasında Müslümanların davranışlarında da din yine belirleyici bir rol oynamıştır. Hastalığın kaynağı Allah'tır. Bütün karşı koyma olasılıklarını devre dışı bırakıp, Allah'ın iradesine boyun eğilmelidir. Avrupalılar vebadan korunmak için yollar önerirken, Müslümanlara göre vebadan ölmek kötü bir şey olarak görülmemiş aksine hastalıktan ölenler şehit kabul edilmiştir.

Şiddetlenen veba salgınları karşısında hastalıktan korunmak için çoğu zaman ibadetler ile birlikte doğaüstü çarelere ve tılsımlara başvurulmuştur. Büyü yapma, özel dualar ve muskalar vebadan korunma konusunda başvurulan çareler arasında yerini almıştır. Tılsımla ilgili çareler için Kur'an başlıca kaynak olmuştur. Kur'an'ın tamamının bir cumadan diğerine bir hafta okunması insanı koruduğu gibi bazı ayetlerin özel etkilerinin olduğuna inanılmıştır.[100] İstanbul'daki veba salgını nedeniyle minarelerden dualar okunması için fermanlar çıkarılmıştır. Duhan Suresi şehir içinde yüksek sesle okunmuş, daha sonra Ahkaf suresi de listeye dâhil edilmiş ve bunları okuyanlara belli bir ücret ödenmesi kararlaştırılmıştır.[101] Ayrıca hastalığın def edilmesi için Sıbyan mekteplerini haftada iki gün duaya çıkararak vebadan korunmak istenilmiştir.

İnsanların veba karşısında uyguladığı diğer bir yöntem fare itlafı olmuştur. Veba sadece insanları değil onlarla birlikte yaşayan hayvanların birçoğunu da yok etmiştir. Salgınlar sırasında evlerde ve sokaklarda fare ölülerinin görülmesi veba kaynağının bunlar olduğunu düşündürmüştür. İnsanlar fareleri kapan ya da fare zehriyle öldürerek sayılarını kontrol altında tutmaya çalışmışlardır. Vebaya karşı sirke, çiğ soğan, limon, nar ve sarımsak gibi doğal bitkilerle bağışıklık sistemi güçlendirilerek nevruziyye ve mesir macunuyla hastalığa yakalanma riski önlenmek istenmiştir. Vebanın görüldüğü mahallerde sandal ağacı, öd ağacı ve başka güzel kokulu ağaçlar yakılarak vebayı uzak tutacak şekilde havanın tütsülenmesi sağlanmıştır. Hastalığın yayılmaması için mikroplu eşyaların yakılması etkili bir çözüm olarak görülmüştür. Temizlenmesi mümkün olmayan yerler

---

[99] Orhan Kılıç, *Genel Hatlarıyla Dünyada ve Osmanlı Devleti'nde Salgın Hastalıklar,* Ortadoğu Araştırma Merkezi, Elazığ, 2004, s.92.
[100] Daniel Panzac, *a.g.e.,* s.160.
[101] Nalan Turna, "İstanbul'un Veba ile İmtihanı: 1811-1812 Veba Salgını Bağlamında Toplum ve Ekonomi", *Studies of The Ottoman Domain,* C.1, S.1, Ağustos 2011, s.25.

ikamete kapatılmış ya da yıkılarak yok edilmiştir. Bütün alınan önlemler arasında yine de en etkili uygulama dezenfeksiyon yöntemi olmuştur. Özellikle içi saman ya da ot dolu minderlerle, eski elbiselerin su yada kimyasal maddelerle dezenfekte edilemeyecek eşyaların yakıldığı görülmüştür.[102]

[102] Nuran Yıldırım, "Karantina İstemezük! Osmanlı…", s.83.

İKİNCİ BÖLÜM

İZMİR ŞEHRİNDE SALGIN HASTALIKLAR(VEBA)

İzmir, aynı adı taşıyan ve karalar içine derin bir şekilde sokulmuş olan körfezde kurulmuştur. Tek bir parça halinde olmayıp kuzey-güney doğrultulu geniş bir şekilde, daha sonra bunu dik açıyla bitişen doğu-batı istikametinde ve daha dar bir körfezle iki parçaya ayrılmış olması şehrin denizden gelecek saldırılara karşı yüzyıllar boyunca korunmalı durumda yaşamasını sağlayan en önemli coğrafi faktör olmuştur. Çevresinde çeşitli adaların bulunması, İzmir şehrine açık denizden gelmesi muhtemel saldırıların önceden fark edilmesini sağlamıştır.

Kuzeyde Yamanlar dağı, kuzeydoğuda Manisa dağı, doğuda Nif dağı ve güneyde Kızıldağ gibi dağlarla kuşatılmış olmasına rağmen bu dağlar arasında geçilmesi kolay noktaları ve vadi oluklarının bulunması İzmir'den çevreye kolaylıkla ulaşılmasını sağlamıştır. Büyük Menderes ve Küçük Menderes vadilerini izleyen yollara sahip olan İzmir, hem Anadolu'nun iç kısımlarına, hem de Göller yöresi aracılığıyla Akdeniz bölgesinin önemli bir liman şehri olan Antalya'ya ulaşımı kolaylaştırmıştır.[103] Bütün bu özellikleriyle İzmir, önemli bir ticaret ve liman şehri olarak Anadolu'nun ürünlerini dışarıya gönderen ihracat kapısı olmuştur.

Eski İzmir şimdikinden farklı bir yerde bugünkü Bayraklı'da kurulmuştur. İzmir adının bir amazon olan Symirna'dan geldiği, kelimenin aslının Tismurna olup bir ön ek olan "ti"nin düşmesiyle Smurna veya Smyrna şeklini aldığı kabul edilmiştir. Şehrin bulunduğu yerin yarımada üzerinde olduğu, zamanla Meles çayının getirdiği alüvyonlarla yüzey şekillerinin değişikliğe uğrayarak şehrin kıyıdan içeride kaldığı belirtilmektedir.[104] Milattan önce 3000'den itibaren varlığı tespit edilen bu şehir 2700 sene varlığını korumuştur. Milattan önce 1050-1000 yılları arasında Aiolisler tarafından iskân edilen şehrin bundan sonraki sakinleri Kolophonlu İonlar'dır. İzmir bir İon kenti olma özelliğini Efes'e borçludur. On iki İon kentinin[105] olmasına rağmen daha sonra Efesliler tarafından İon birliğinin bir üyesi konumuna getirilen İzmir, onlara katılmıştır.[106] Komşuları Lidyalıların saldırısına uğrayan kentin yeniden doğması daha doğrusu İzmir'in ikinci

---

[103] Mübahat S. Kütükoğlu, *"İzmir",* DİA, C.XXIII, İstanbul 2001, ss.515-524.
[104] Mübahat S. Kütükoğlu, *"İzmir",* ss.515-524.
[105] Klazomenai, Milet, Eritre, Priene, Teos, Myus, Efes, Lebedos, Kolofon, Foça.
[106] Olaf Yaranga, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Fransız Gezginlerin Anlatımlarında İzmir,* İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir, 2000, s.4.

kuruluşu M.Ö. 334 yılında Persler'e karşı savaşmak üzere Anadolu'ya oradan da kente gelen Büyük İskender ile olmuştur. Büyük İskender'in, Pagus (Kadifekale) Dağı'nda avlandığı sırada dinlenirken gördüğü bir rüya üzerine burada yeni bir şehir kurulmuştur. M.Ö. üçüncü asrın ilk çeyreğinde Smyrna'nın III. Antiohos'a karşı Roma'dan yardım istemesi ve serbestliğe kavuşması üzerine şehir vergilerden muaf tutulmuş ve bir Roma kenti haline dönüşmüştür.[107] İzmir, Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından sonra Bizans topraklarına katılmıştır.

2.1. Osmanlı Döneminde İzmir ve Nüfusu

Osmanlılar, Aydın ilini ve dolayısıyla İzmir'i ilk defa 1390 yılında ele geçirmiştir. Yıldırım Bayezid, tahta geçtikten sonra aleyhindeki diğer beyliklerle beraber Aydınoğullarını da ülkesine katmıştır. Ancak sahil İzmir Timur'un 1402'deki zaptına kadar Hristiyanların elinde kalmıştır. İzmir, Osmanlıların idaresine geçtikten sonra Aydın sancağına bağlı bir kazanın merkezi haline gelmiştir. Kaza kuzeyde Karşıyaka, doğuda Bornova, Buca, güneyde Torbalı, batıda Çeşme, Seferihisar ve Karaburun'u içine alıyordu ve merkezi İzmir şehriydi. Osmanlı dönemi İzmir'i hakkında ilk bilgiler Kanuni Sultan Süleyman döneminde 1528'deki tahrirle başlamaktadır. Bu tarihte İzmir'in biri gayrimüslimlere ait olmak üzere beş mahallesi vardır.[108]

XVI. yüzyılın son çeyreğinde İzmir büyümüş bir şehir olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzyılın başına kadar İzmir'de Rumlardan başka gayrimüslim nüfusa rastlanmazken bu asrın sonlarından itibaren Selanik'te yerleştirilmiş olan İspanya Yahudileri İzmir'e gelmeye başlamışlardır.[109] XVII. yüzyılın ortalarında İzmir'in Müslüman mahallelerinin sayısı on beştir. Müslüman mahalleleri Basmahane'den Kadifekale'ye doğru uzanırken nüfusun artması ile iç limanın etrafına doğru bir kayma gösterirken kordon boyunda ise gayrimüslimler yaşamaktaydı. Çarşıya kadar uzanan Frenk Sokağı adı verilen caddede bulunan Rum ve Ermeni mahalleleri ticaret merkezinin yakınındaydı. İzmir kısa zamanda İstanbul'a ve iç piyasaya mal temin eden bir liman kenti haline dönüşmüştür. İzmir'in tarihi süreç içinde verimli hinterlandı ve uzun mesafeli kervan yollarını denizle bütünleştiren coğrafi konumu canlı bir ticaret yaşantısını ve insan yoğunluğunu da beraberinde getirmiştir. İzmir yerli ve yabancı birçok tüccar için tercih edilen bir kavşak noktası olarak yerini almıştır. Diğer Anadolu şehirleri gibi tarih boyunca

---

[107] Mübahat S. Kütükoğlu, *"İzmir"*, ss.524-526.
[108] Mübahat S. Kütükoğlu, *"İzmir"*, ss.524-526.
[109] Mübahat S. Kütükoğlu, *"İzmir"*, ss.524-526.

pek çok deprem, yangın ve salgın hastalıkla karşılaşan İzmir, nüfusça hayli kayıp vermiştir.

Tablo 1.1: Avrupa Kaynaklarına Göre İzmir'in Nüfusu (17-19. YÜZYIL) [110]

Yıl	Yazar	Toplam	Türk	Rum	Ermeni	Yahudi	Avrupalı
1631	Tavernier	90.000	60.000	15.000	8.000	7.000	
1675	Spon	55.000	30.000	10.000		15.000	
1678	Le Bruyn	80.000					
1699	La Motraye	24.100	14.000	8.000	400	1.500	200
1702	Tournefort	27.200	15.000	10.000	200	1.800	200
1715	Lucas	100.000		20.000	8.000		
1720	SainteMaure	65.000	50.000	8.000	6000	1.000	
1731	Tollot	75.000	50.000	12.000	7.000	6.000	
1739	Pococke	100.000	85.000	8.000	2.000	5.000	
1776	Choiseul	102.200	65.000	21.000	6.000	10.000	200
1812	Tancoigne	100.000	60.000	25.000	10.000	5.000	
1836	Texier	150.000	75.000	40.000	10.000	15.000	10.000
1837	Journalde Smyrne	130.000	58.000	48.000	6.000	8.000	10.000
1840	Bargigli	130.000	45.000	55.000	5.000	13.000	12.000
1857	Shepherd	180.000	85.000	60.000	10.000	20.000	5.000

Yukarıdaki tabloda İzmir'de yaşayan farklı cemaatlerin nüfus içindeki dağılımları verilmiştir. Tabloda yer alan rakamlar, şehrin toplam nüfusunda çelişkili ve inişli çıkışlı bir gelişim göstermektedir. Tavernier'de 90 bin kişilik nüfus, 1675'te Spon'da ancak 55 bindir, fakat üç yıl sonra Bruyn'a göre bu 80 bindir. Yüzyıl tanımlanırken yalnız 22-27 bin kişi gibi dikkat çekici bir nüfus azlığını, 1715'te, yuvarlak hesapla verilen 100 binlik bir nüfus gibi inanılmaz bir artış izlemiştir. Bu toplam nüfus 18. yüzyılın yazarlarına inanılacak olursa, birkaç farklılık ile bütün yüzyıl boyunca istikrarlı olarak kalmıştır.

[110] Daniel Panzac, *a.g.e.,* s.121.

1836'dan itibaren rakamlar, yeni bir sıçrayış yaparak şehirde 130-150 bin hatta 1857'de tahmin edildiği üzere 180 bin kişi yaşadığını göstermektedir. XVII. yüzyılda önemli bir şehir olan İzmir, 1688 yılında korkunç bir deprem nedeniyle mahvolur ve kendini toparlaması için uzun yıllar geçmesi gerekmektedir. XVII. yüzyılın son on yılında görülen önemli nüfus azalışı buradan kaynaklanmıştır. Ertesi yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu ile Avrupa arasında başlıca ticaret merkezi olarak kabul edilen İzmir'de ekonomik bir sıçrama görülür. Kentin 100 bin kişilik nüfusa sahip oluşu sembolik olarak bunu kanıtlamaktadır. XIX. yüzyılda da güçlenen ekonomik durum karşısında kesinlikle nüfus artışına neden olduğu söylenmektedir.[111]

2.2. İzmir'de Veba Salgınları

Ege bölgesi vebanın sık görüldüğü bir bölgedir. Milletler arası ticaret yolları üzerinde bulunması İzmir'i veba ve kolera gibi salgın hastalıkların izlediği yolları takip edebilmek için çok iyi bir gözlem yeri haline getirmiştir. İzmir'de erken dönem veba salgınları konusunda ayrıntılı bilgilere ulaşılamamaktadır. Örneğin, yazar Avram Galenté 'Türkiye Musevileri' adlı eserinde İzmir ve yakın çevresindeki Musevilerden ve onlar arasındaki salgın hastalıktan söz etmektedir. 1598 yılında, Kasaba'da (Turgutlu) görülen ve oradaki Museviler arasında ve doğaldır ki ahalinin diğer kesimleri arasında da yayıldığı anlaşılan salgının, İzmir'e bulaşıp bulaşmadığı konusunda bir kesinlik söz konusu değildir. Ancak salgınların deniz yoluyla ulaştığı dikkate alınırsa, İzmir'in de bu salgından payını almış olabileceğini varsayabiliriz.[112] Yine 1616 yılında İzmir'de ve bir yıl sonra da Manisa'da kendini gösteren veba salgınlarının şiddeti konusunda bir açıklama getirilememiştir.

Vebalı yılların çok oluşu göz önünde bulundurularak, İstanbul gibi İzmir'in de vebanın geçici bir kentsel odağı olduğu düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Nitekim 1716'dan 1720'ye, 1734'ten 1743'e, 1757'den 1763'e, 1765'ten 1772'ye, 1783'ten 1795'e ve 1812'den 1817'ye kadar olan dönemlerde vebanın görülmesi bunu kanıtlar niteliktedir.[113] 1812'deki vebanın etkisiyle 1817 yılına gelindiğinde İzmir'in nüfusu 120 binlere kadar

---

[111] Daniel Panzac, *a.g.e.,* s.122.
[112] Rauf Beyru, *19. Yüzyılda İzmir'de Sağlık Sorunları ve Yaşam,* İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir 2005, s.1.
[113] Daniel Panzac*, a.g.e.,* s.58.

düşmüştür. Bunun 60 bin kadarı Türk, 40 bini Rum ve geri kalanını Yahudi, Ermeni ve Avrupalılardan ibaretti.[114]

Anadolu'nun büyük bir liman şehrinde, çoğunlukla sınırlı ama bazen çok ciddi boyutlarda art arda altı, yedi, hatta on, on iki yıl boyunca veba görülmüştür. İzmir'de 1707 ve 1800 yılları arasında, sekizi şiddetli olmak üzere; 1709, 1728, 1735, 1741, 1759, 1762, 1771 ve 1788 yıllarında ve beşi çok şiddetli; 1740, 1758, 1760, 1765 ve 1784 olmak üzere farklı boyutlarda 54 vebalı yıl olduğu bilinmektedir.[115] Aynı dönem içerisinde açlığın yaşanan veba salgınları üzerindeki etkisi değerlendirildiğinde ciddi gıda eksikliği çekilen altı yıl olduğu ortaya konulmuştur. Hasadın kötü olması sebebiyle yaşanan kıtlıkla beraber bu altı yılın dördünde 1713, 1729, 1763 ve 1771'de veba salgını görülmüştür. Yiyecek sıkıntısı halkın bir kısmının, az veya yetersiz beslenmesine neden olduğu gibi zayıf organizmaların, Yersinia pestis karşısında daha az dirençli olması demekti.

Kozmopolit bir liman kenti olmasından dolayı İzmir, farklı coğrafyalardan birçok gezgin ve misyonerin uğrak noktası olmuştur. Doğu'nun Avrupası olarak merak uyandıran bölgeye yapılan ziyaretler sonucunda veba salgınlarıyla ilgili ayrıntılı bilgilere ulaşılmaktadır. 18. yüzyıl ortalarında Avrupa'da Protestanlık mezhebi etki alanını sağlamlaştırınca ticari gelişmeyle kendisine inananlara hizmet vermek ve ayrıca farklı coğrafyalarda yayılmak amacıyla kıta sınırları dışında kurumlaşma girişimlerine katılmıştır. Avrupalı milletlerin temel kurumları içerisinde kiliseler yer almaktadır. İzmir'de bulunmayan Protestan kilisesini kurmak için görevlendirilen papaz Christoph W. Lüdeke 1759-1768 yılları arasında yaşadığı İzmir'de tanık olduğu veba salgınları hakkında ayrıntılı bilgi sunmaktadır. Lüdeke; *"İzmir'de kaldığım 9 yıl içinde, küçük salgınları saymazsam 1759, 1760, 1762 ve 1765 yıllarındaki veba salgınlarını yaşadım. Her bir salgından sonra şehrin nüfusu 15.000-20.000 arasında eksilmekteydi. Veba en çok mayıs, haziran ve temmuz aylarında ortaya çıkıyor ve bu aylarda günde 60-300 arasında insan ölebiliyor."*[116] Lüdeke hastalığın belirtileri, uygulanan yöntemler ve alınan tedbirlerin yetersizliğinden de bahsetmiştir.

1778'den beri vebanın görüldüğü birçok kentin yanı sıra, o yıl Doğu Akdeniz ve Ege Denizi'nin birçok limanında vebaya rastlanmıştır. Venedik balyosu martta Rodos

---

[114] Arif Kolay, *"Anadolu'da İşletmeye Açılan İlk Demiryolu: İzmir-Kasaba(Turgutlu) Hattı ve Uzantıları,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2019, s.22.
[115] Daniel Panzac, *a.g.e.,* s.14.
[116] İlhan Pınar, *Hacılar, Seyyahlar, Misyonerler ve İzmir, Yabancıların Gözüyle Osmanlı Döneminde İzmir(1608-1918),* İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir, 2001, ss.83-87.

Adası, temmuzda Kandiye ve Ege adalarında veba olduğunu bildirmiştir. 1781 yılında da Osmanlı İmparatorluğu'nda veba yine hükmünü sürdürmeye devam etmiştir. Daha önceki yıllarda gözlemlenen kışlık duraklamadan sonra, İzmir'de salgından nasibini almıştır. 1782'de veba Osmanlı İmparatorluğu'nun tek bir eyaletinde, Bosna'da ortaya çıkmıştır. Bosna, 1783'te vebanın kurbanı olmaya devam eder. Bir süre içinde hastalık İstanbul'da önce ocak ayında, sonra da hazirandan eylüle kadar bir kez daha ortaya çıkmış ve İzmir'de de temmuzdan itibaren zaman zaman birkaç veba vakası görülmüştür. Veba 1784 yılına kadar İzmir'de sık sık görülür ama hafif geçer, bazı Akdeniz limanlarında da rastlanır. İzmir'de veba tekrar görüldüğünde bu kez önceki yılların aksine, salgın çok çabuk ciddileşmiştir. Nitekim ocak ayında başladığı bildirilen ve nisanda yeniden ortaya çıkan hastalık için Fransa konsolosu tarafından yazılan mektupta salgının şiddeti görülmektedir. *"Veba vakaları… Bu kentte hemen hemen her gün görülüyor ve hastalığın altı ayı aşkın bir süredir kırıp geçirdiği Manisa'dan ve yakındaki diğer yerleşimlerden akın akın İzmir'e gelenler yüzünden veba vakaları daha da artıyor".*[117]

2.3. Vebanın Yayılması

Hastalığın çıkış yerleri ve hangi yollarla yayılma gösterdiği o dönemin insanlarını özellikle de Avrupalıları sürekli meşgul eden bir konu olmuştur. Hastalığın deniz yoluyla bulaşması sık görülen bir olaydır. Avrupalı kaynaklara göre veba denizyoluyla sekiz kez gelmiştir.[118] Vebanın çok kaydedildiği yıllar genellikle salgının coğrafi bir yayılım gösterdiği dolayısıyla pek çok limanın vebaya yakalandığı yıllar olmuştur. 18. yüzyılda Doğu Akdeniz'in en önemli limanı İzmir'in demografik önemi ve ticari faaliyetleri, enfeksiyonun varlığını bölgede devam ettirebilen önemli bir fare nüfusunun bulunmasına elverişli bir ortam sağlamıştır. Bir geminin mürettebatı ve yolcuları arasında bulunan veba büyük bir olasılıkla mahzende fareler arasında da bulunmaktadır. Geminin boşaltılmasından sonra, insanlar arası salgının yanında, gemideki hastalıklı türdeşlerinden bulaşıcıyı alan şehir fareleri arasında da bir salgın çıkma ihtimali artış gösterebilmektedir.

İzmir'in Anadolu odağına yakın bir liman olması sebebiyle bulaşıcıyı şehirden alan bazı gemilerin, tıpkı İstanbul'dan kalkan gemiler gibi hastalığı yayması oldukça sık görülen bir olay olmuştur. Öte yandan başka gemiler de farklı yerlerden almış oldukları

[117] Salgın hastalık yüzünden Manisa'dan İzmir'e göçenler nedeniyle şehirden kaçanlar 90 km. uzaklıktaki Çeşme'ye oradan da Sakız Adasına kadar vebayı yaymışlardır. Daniel Panzac, *a.g.e.,* s.29.
[118] Daniel Panzac*, a.g.e.,* s.59.

vebayı, bir ara konak rolü oynayan İzmir limanına getirmişlerdir.[119] İzmir'den yola çıkan vebalı gemiler, hastalığı ilk önce Ege Denizi'nde Midilli, Sakız, Kiklad Adaları gibi yakın adalarda olduğu kadar Rodos; Mora ve Selanik'e yaymışlardır. Mısır'dan kalkanlar hastalığı Suriye, Rodos Adası, Kıbrıs ve aynı şekilde Selanik, İzmir, Tunus'a kadar götürmüşlerdir.[120]

Veba, deniz yolu haricinde karadan kervan ve demir yollarını kullanarak da yayılımını arttırmıştır. 1783'teki vebanın İzmir'e Anadolu'dan bu yolla geldiği düşünülmektedir. Yine 1784 salgının, Ankara'dan gelen kervanlarla taşınmış olduğu bilinmektedir.[121] 27 Mayıs 1831'de Fransız konsolosu: *"Vebanın karayolu ile Karaman'dan geldiği sanılıyor,"* diyerek daha önce geçici veba odağı olduğu saptanan eyalet hakkında konuya kesinlik getirmektedir. Salgınlarda genellikle isim belirtilerek bir bölge suçlanmıştır. Örneğin 1767'de İzmir'in 130 km kuzeybatısında Kırkağaç veya 1834'te İzmir'e 70 km uzaklıktaki Bergama'da haber kaynaklarının belirttiğine göre vebanın önce bu şehirlerde, sonra İzmir'de görüldüğü ifade edilmiştir. Salgının izlediği yol belirtilmediği zaman da vebanın önce iç bölgelerdeki yerleşim yerlerinde, sonra İzmir'in içinde bildirildiği saptanmıştır. İzmir'in kuzeybatısındaki Manisa buna karakteristik bir örnek olmuştur.[122]

İzmir'e salgınlarının bölgedeki iç kısımlardan geldiğini gösteren veba örnekleri şu şekilde olmuştur:

1709: İzmir ve Manisa'da veba olduğu aynı anda bildirilmiştir.

1729: Veba, Mayıs'ta Manisa'da, Haziran'da İzmir'dedir.

1754 (26 Mayıs): İzmir hariç, Manisa, Kırkağaç ve diğer köylerde veba vardır.

1754 (11 Haziran): Veba İzmir'e gelmiştir.

1765: Manisa'da veba çıkar, ancak üç ay sonra İzmir'de görülür.

1812:Veba Nisan'da İzmir civarında (Manisa, Aydın, vb.) görülmüştür. 21 Mayıs'tan itibaren İzmir'in içindedir.

---

[119] 1801 yılında Mısır'da görülen salgın buradan İzmir'e sıçramış ve daha sonra bir ticaret gemisiyle Galata rıhtımına ulaşıp buradan da İstanbul'un bütün şehirlerine yayılmıştır. Mesut Ayar, Osmanlı'da Veba Salgınlarının Tarihçesi, *Osmanlı'da Salgın Hastalıklarla Mücadele,* Çamlıca, İstanbul, 2015, s. 61.
[120] Daniel Panzac, *a.g.e.,* s.76.
[121] Rauf Beyru, *a.g.e.,* s.4.
[122] Daniel Panzac, *a.g.e.,* s.59.

1835: Yerel gazeteye göre veba mayıs başından beri Manisa'dadır, İzmir'de 1 Haziran'dan sonra görülmüştür. Hastalığın iç kısımlardan geldiği hemen hemen kesindir. Nitekim bir süreden beri Balıkesir, Bergama, Menemen, Ovacık'ta hüküm sürmekteydi. Şüpheli gemilerin gözetimi ve karantina nedeniyle hastalığın denizden değil, bu yerlerin birinden taşınmış olma olasılığı vardır.

1836: Veba İzmir'e Manisa'dan gelmiştir.

İngiliz gezgin Chandler'in diğer şehirlere ulaşmadan önce vebanın üç ay boyunca İzmir'de hüküm sürdüğünü kesin olarak belirttiği 1765 dışında diğer vakaların hepsi vebanın iç kısımdan İzmir'e geldiğini göstermektedir. Hastalığı bu şekilde iç bölgelerden kapanın yalnız İzmir olmadığını belirtmek gerekiyor. İzmir'e komşu limanlar, Edremit, Çeşme, Kuşadası da hastalığı iç kısımlardan kapmıştır. İzmir ve kıyılardan önce veba olduğu bildirilen diğer bazı iç kısım şehir ve kasabaları arasında Balıkesir, Kırkağaç, Alaşehir, Ödemiş, Kasaba, Bergama, Aydın en sık rastlanan bölgeler arasında yerini almıştır. Hastalığın iç kesimden kıyıya yayılması düzenli ilerleyen bir olay olmamıştır. Çünkü 1733'te veba "pamuğun geldiği Kasaba'dadır." Bütün bu adı geçen yerler İzmir'e 200 km'den yakın bir alan içindedir.[123]

XVIII. yüzyıldan XIX. yüzyıla geçerken hastalıkta bir süreklilik gözlenmemektedir. 1812 yılında veba önce iç bölgelerde görülmüş, mayıs başında Aydın'dan yani güneyden İzmir'e geldiği anlaşılmıştır. 1831 yılında kuzeyde Bergama'da olduğu kadar güneyde Aydın'da da veba vardır. Hastalık buralardan karayoluyla İzmir'e gelmiştir. 1832'de veba salgını bu kez yalnız başına gelmeyip, kolerayı da beraberinde getirmiştir. 1835'te hastalığın bulaştırıldığı yerler doğu ve güneyde Manisa ve Aydın'dır. Aynı yıl İzmir'i ziyaret eden seyyah Kontes Pauline Nostitiz şehre ulaştığında limana doğru yaklaşınca limandaki bütün gemilerin direklerine sarı bayrak çekilmiş olduğundan bahseder. Kayıklardan bir tek kürek sesinin bile gelmediğini ve limandaki satıcıların dahi seslerinin çıkmadığını ayrıca dile getirmiştir. İzmir'in tüm kalabalığına rağmen, tam bir ölüm sessizliğinin egemen olduğu şehirde, gemi çalışanlarından birinin vebanın hüküm sürdüğünü söylemesi üzerine çalışanlar derhal bir araya gelerek yolculara alınan önlemler hakkında bilgi vermişlerdir. Buna göre kimse, dönmek amacıyla gemiyi terk etmeyecek karayla ve diğer gemilerle girişilecek her türlü ilişki kesilecekti. Kim olursa olsun, yasağa uymayan herkese gemicilik disiplin kuralları uygulanacak ve bu kurallara göre alışveriş

[123] Daniel Panzac, *a.g.e.,* s.60.

yapılmayacak, hiçbir besin maddesi gemiye alınmayacaktı. Bu önlemler, salgının gemiye de bulaşmasını önlemek için zorunlu bir uygulama olarak görülmüştür. Yine Nostitiz, düzenli aralıklarla körfezde devriye gezen ve alınan önlemleri denetleyen, karayla gemiler arasında ilişkiyi sağlayan görevli kayıklarla konsolosluktan yardım istemek için yazılan mektubun gemi kaptanı aracılığıyla uzun bir sopanın ucuna iliştirerek görevlilere verildiğini söylemektedir.[124]

1835 yılındaki veba salgınının ağustos ayı içinde tamamen son bulmuş olmasına rağmen Ekim 1836'da Urla'da birkaç veba vakası görülmüştür.[125] Aralık 1836'da Fransa'nın İzmir konsolosunun mektubunda bildirdiğine göre *" Ne yazık ki içerilerde, İzmir'e bazen uzak bazen yakın birçok yerde, özellikle de çadırda yaşayan ve bir yerden diğerine taşınıp duran yörükler, yani göçebe Türkler arasında hastalık vardır."* Bundan sadece sekiz gün sonra Veba İzmir'in doğusunda 15 kilometre uzaklıktaki Bornova'da görülmüştür. 1837 salgını, yalnızca İzmir kentinde kalmayıp, civar kent ve kasabaları da etkisi altına almıştır. Örneğin; Manisa'da bu salgın sırasında 200 kadar Musevi'nin öldüğü belirtilmiştir. Manisa'da Musevilerin çok kalabalık bir koloni teşkil etmedikleri düşünülürse, tüm kent halkı üzerinde veba salgınının çok daha büyük kayıplarla sonuçlandığı görülmektedir. Hastalığın 1836'dan 1838'e kadar Manisa ve Uşak'tan gelmiş olduğunun bildirilmesi salgının her şeyden önce doğudan geldiğinin göstergesidir. Veba, Batı Anadolu'nun hangi kesiminde çıkmışsa, bölgeyi geçip İzmir'e giden büyük yollardan denk düşenini kullanarak limana ulaşmıştır. Anadolu'nun az nüfuslu bu bölgesinde veba, her şeyden önce insanların kullandığı ulaşım eksenlerini izlemiştir.[126]

1836-1837 yıllarındaki veba salgınları sırasında İstanbul'da yaklaşık olarak 25.000 kişinin öldüğü tahmin edilmektedir. Bu salgın sırasında, Beyoğlu sokaklarında insanların siyah muşambalar giyerek ev ziyaretlerine gittikleri ve söz konusu evin yakınlarında kurulan bir kabinde tütsülenerek veba hastalığından kendilerini korumaya çalışıldığı görülmüştür. [127] 1839'un kasımında veba İzmir'de kaybolduktan sonra İzmir'e yakın bir köyde tekrar ortaya çıkmıştır.[128] 1843'ten sonra Anadolu'da 1844'ten sonra Mısır başta olmak üzere artık Doğu Akdeniz'in hiçbir yerinde veba olayı görülmemiştir.1845'ten itibaren veba yerini büyük ölçüde koleraya bırakmıştır. 1847-1848 yılında İran'da ortaya

[124] İlhan Pınar, *a.g.e.,* ss.147-148.
[125] Rauf Beyru, *a.g.e.,* s.36.
[126] Daniel Panzac, *a.g.e.*, s.79.
[127] Nalan Turna, "İstanbul'un Veba ile İmtihanı…", s.15.
[128] Daniel Panzac, *a.g.e.,* s.245.

çıkan kolera salgını Osmanlı Devleti'nde sıhhiye korunma noktasının buralarda bulunmaması üzerine Basra Körfezi'nden Erzurum'a kadar yeni karantina tedbirleri alınmıştır.[129] 1847 yılında hastalık ilk olarak Erzurum'da nizamiye askerleri arasında etkili olmuş ve bu yüzden askerler havası ve suyu güzel olan mahallere çıkarılarak buralarda çadırlarda 1-2 hafta ikamet ettirilmiştir.[130] 1848 yılında ise, hemen hemen Avrupa'nın tümünü kasıp kavuran büyük kolera salgınının, Anadolu'nun hemen her tarafında ve bu arada İzmir'de büyük kayıplara neden olduğu anlaşılmaktadır.[131] Bu salgın sırasında halk büyük paniğe kapılarak civar köy ve kasabalara sığınmışlardır. Karantina doktoru bile ailesini bu salgın sırasında tahaffuzhane dâhilindeki müdür ve görevli memurlar için ayrılan daireye nakil ettirmiştir.[132]

Veba salgını İzmir ve çevresi dışında dünyanın da çeşitli yerlerinde sık sık görülmüştür. Bunu dönemin gazetesinde yayınlanan *"Veba İstatistiği"* alıntısından öğreniyoruz. Dünyanın farklı bölgelerinde gözlemlenen veba salgınının yerel basında haber olması, İzmir ileri gelenlerinin konu hakkında ne kadar ilgili olduğunu göstermesi açısından önemlidir. 1804'ten 1816 yılına kadar Rumeli topraklarında görülen veba (tâʿun) salgını bir süre sonra sona ermiştir. Salgın, 1832 yılında tekrar Mora'da ortaya çıkmıştır. 1840 senesinden itibaren Avrupa'da artık vebadan eser görülmemiş ise de 1877'de Rusya'nın Ejderhan ve Vemto Lukinskaya şehirlerinde tekrar görülmüştür. 1896 yılında Londra'ya sirayet etmiş ve burada 2 kişinin ölümü ile sonuçlanmıştır. Portekiz-Oporto (Porto)'da görülmeden önce 1898'de Viyana'da 1-2 can kaybına neden olmuştur. veba salgınları Asya ve Afrika kıtalarında bambaşka bir şekilde gözlemlenmiştir. Aşağıda yer alan bilgilerde son 5 sene zarfındaki vakalar ele alınırsa vebanın bu iki kıtada nasıl şiddetli bir şekilde hüküm sürdüğü anlaşılmaktadır. Buna göre;

- 1890-1898'de San Fransisco'da,
- 1892'de Irak ve Arabistan'da,
- 1894-1899'da Çin'de özellikle Kanton ve çevresinde, Formoza (Tayvan)'da
- 1896-1898'de Moğolistan'da,
- 1896-1899'da Bombay (Hindistan)'da,

---

[129] Mesut Ayar, "XIX. Asırda Osmanlı Devleti'nde Kolera Salgınları", *Osmanlı'da Salgın Hastalıklarla Mücadele,* Çamlıca, İstanbul, 2015, s.84.
[130] Özgür Yılmaz, "1847-1848 Kolera Salgını ve Osmanlı Coğrafyasındaki Etkileri", *Avrasya İncelemeleri Dergisi,* 2017, ss.23-55.
[131] Rauf Beyru, *a.g.e.,* s.48.
[132] BOA., İ.MVL.,127/3284, H.3/Zilkaade/1264.

- 1897-1899'da Kalküta'da, Şanghay'da,
- 1897-1899'da Cidde'de,
- 1899'da Penang (Malezya), Muscat (Maskat), Moris Adaları, Tamatave (Madagaskar) ve Lorenzo'da,
- 1899'da İskenderiye'de veba vakaları görülmüştür.[133]

1831 ve 1832 yıllarında gerek İzmir'de, gerekse ülkenin başka yerlerinde sürekli kendini gösteren veba-kolera salgınları, Osmanlı İmparatorluğu'nda karantina uygulamalarının başlatılmasına neden olmuştur. Özellikle 1831 yılındaki ilk kolera salgınından sonra, İstanbul'da geçici nitelikli bir karantina kurulduğu, 1835 yılında ise bu kez İstanbul'da kendini gösteren veba salgınının etkisiyle, yine geçici nitelikte bir uygulamaya Çanakkale'de girişilmiştir. Karantina teşkilatının resmen kuruluşu 1838 yılını bulmuştur. İstanbul'dan sonra ilk kurulan karantina teşkilatlarından biri de İzmir'dedir.

2.4. İzmir Karantina Teşkilatı'nın Kuruluşu

XVII. yüzyılın sonlarından itibaren yükselen ticaret hacmi nedeniyle işlek deniz trafiğine sahip bir liman kenti olan İzmir, karantinanın taşradaki uygulamalarına model olmuştur. 1840 yılının Ocak ayında Fransa'nın İzmir konsolosunun mektubunda karantina teşkilatının kurulmasına yönelik çalışmalara başlandığı ve Süleyman Efendi'nin söz konusu çalışmaları organize etmek amacıyla İstanbul'dan İzmir'e gönderildiği ifade edilmektedir. Avrupa'yı, tam olarak Fransa ve İtalya'yı gezen Süleyman Efendi'nin, daha önce Selanik'te de benzer işler organize etmekle görevli olması bu göreve seçilmesinde etkili olmuştur. İzmir'de denizden gelişler için belirlediği karantina yerinin gerçekten çok iyi seçildiği anlaşılmaktadır.[134]

Karantinahane, şehrin batısında Zeytinlik Ovası denilen bir alanın giriş noktasında tesis edilmiştir. Temizlik ve sağlık koşulları bakımından seçilen yer çok uygun olmakla beraber, eskiden askeri hastane olarak kullanılan kurum, çalışanlarının ve yöneticilerinin tüm çabalarına rağmen hala yıkık dökük bir şekilde olup alanı yetersizdir.[135] Yolcuların çok sayıda olması durumunda, bunlardan bir kısmı karantinahanenin ek binaları haline getirilmiş, yakın bir iki köy evinde barındırılırken, diğerleri ancak çadırlarda

[133] Ahenk Gazetesi, Nr: 990, "Müteferrika-Veba İstatistiği", 22 Kasım 1899.
[134] Daniel Panzac, *a.g.e.,* s.227.
[135] Sarıkışla içinde kurulmasına karar verilen Karantinahane binası daha önce askeri hastahane olarak kullanılmaktaydı. Askeri kışlanın Hükümet Konağı Caddesi üzerinde 10 dükkân bir karantinahane ile bir de misafirhane binası bulunmaktadır. Salnâme-i Vilâyet-i Aydın, 1306(1890), s.111.

kalabilmişlerdir. Bu durumun bir çözüme kavuşturulması amacıyla uygun genişlikte bir bina inşası için pek çok kez İstanbul'a yazılmış ancak sonuç alınamamıştır. Sağlık müdürü Aşir Bey'in girişimleri doğrultusunda İstanbul'daki Avrupalı temsilcilerin destekleriyle yapmış olduğu başvuru bu sefer olumlu bir sonuç vermiştir. Bunda Aşir Bey'in ciddi ve gayretli yönetiminin yanında, kuruma bağlı karantina doktorlarından Fransız uyruklu "İcard" ve İngiliz uyruklu "Edward'ın" çalışmaları da etkili olmuştur.[136]

1846 yılında İzmir Karantina müdürü Şakir Efendi, Tophane-i Amire müşirine gönderdiği yazıda İzmir'de kuvvetli bir deprem olduğunu ancak inşa edilmekte olan karantinahaneye bir zarar gelmediğini belirtir. Buna göre yapımına başlanan inşaatın hala bitirilemediği anlaşılmaktadır. Yine 1846'da karantinanın inşa masrafı için 974 lira ayrıldığı, Şakir Efendi'nin geri kalan 214 liranın ödenmesini talep ettiği görülmektedir.[137] İnşası tamamlanan karantina binası 1848 yılında ciddi bir yangın geçirerek harap olmuştur.[138] Karantina doktorlarından Edward'ın, koleranın şiddetlenmesinden sonra ailesini tahaffuzhane dâhilindeki bir daireye nakletmesi ve ailenin ocakta yemek pişirmesinin yangına sebep olduğu belirtilmiştir.[139] Harap olan karantinanın bir an önce tamir edilmesi gerekli görüldüğünden İzmir Kaymakamı ve Tophane-i Amire görevlisi tarafından masrafının karşılanması için hükümete bir yazı gönderilmiştir. Karar sonucunda ise karantinahanenin bu şekilde bırakılması münasip görülmemiş ve masraf karşılanmıştır.[140]

1853-1856 yılları arasında Osmanlı-Rus Savaşı yani yaygın kullanımı ile Kırım Savaşı'nın İzmir'i yakından ilgilendiren bir yönü vardır. Kırım'da yaralanan İngiliz askerlerinin tedavi ve bakımlarının yapılması için İstanbul'un yanı sıra, İzmir şehri de seçilmiştir. Bu dönemde İzmir'de bulunan Türk Kışlası'nın (Sarıkışla) geçici bir hastaneye dönüştürülmesi kararlaştırılmıştır. Bunun üzerine karantina binası ve kışla içerisinde yer alan binalar yaralı askerlerin kullanımına açılmıştır. 1855 yılında Sarıkışla içerisinde tesis edilmeye başlanan hastanenin kuruluş aşamasında, içinde Dr. Sutherland ve Dr. Gavin ile yanlarında inşaat mühendisi Robert Rawlinson'un bulunduğu İngiliz Sağlık Komisyonu

---

[136] Daniel Panzac, *a.g.e.,* s.228.
[137] Pelin Böke, "İzmir Karantina Teşkilatının Kuruluşu ve Faaliyetleri (1840-1900)", *ÇTTAD*, VIII/18-19, (2009/Bahar-Güz).
[138] BOA., İ.MVL.,127/3284, H.14/Şevval/1264.
[139] BOA., İ.MVL.,127/3284, H.23/Ramazan/1264.
[140] BOA., İ.MVL.,127/3284, H.8/Zilkaade/1264.

incelemeler yapmak üzere İzmir'e gönderilmiştir.[141] Yapılan incelemeler sonucunda İzmir hastane için uygun görülmüştür.

Sarıkışla içerisinde yer alan, hasta ve yaralılara ayrıldığı belirtilen karantina binasına deniz haricinde karadan da ulaşılmaktadır. Karantina (lazaretto) binasına İngiliz Sivil Hastanesi'nden (Sarıkışla) çıkılınca, yaklaşık bir milden biraz daha ötede bulunan kaba döşeli bir yol üzerinden de gidilmektedir. Bina, yapısal olarak diğer bütün Türk kışlalarıyla benzerlik göstermektedir. Taş ve ahşaptan yapılmış sıvalı bir yapı olup deniz kenarında ve denize uzun cephesi vardır. Hemen arkasında ise, işlenmemiş, çorak ve tepelik bir arazi yer almaktadır. Karantinanın, ilk bakışta vebalılara mahsus bir hastane olduğu sanılabilir. Binanın, karantina olarak kullanıldığı dokuz yıl zarfında, orada görevli olan bir doktor, çoğu yaşlı olan ve gemilerden, doğrudan doğruya buraya çıkagelmekte olan kalabalık halk kitlesi içinde herhangi bir salgın hastalık vakası ile karşılaşılmadığını söylemiştir.[142]

Hastane binası, daha doğrusu kışla üç katlı, bir yanı boş olan kare biçiminde, geniş bir yapı olarak tanımlanmıştır. Karenin, denize bakan dördüncü kenarı imbattan yararlanmak amacıyla boş bırakılmıştır. Pencere kenarları dışında her tarafı kırmızıya boyanmış olan hastane binasının hemen arkasında Türk mahalleri yükselmektedir. Kışlanın hastane haline getirilmesinden sonra böyle bir tesisin elverişli olup olmadığı üzerinde çeşitli çalışmalar yürütülmeye başlanmıştır. Öncelikle hastanenin zemin katının, hastaların kabulüne pek de uygun olmadığı görülmüştür. Ancak daha sonra tahta döşemelerin hemen altından bir lağım borusunun geçtiği ve bunun çürümüş sebzeler ve sair maddelerle dolu olduğu görüldükten ve gerekli temizlik işleri yapıldıktan sonra, zemin kat depo alanlarına, yönetimle ilgili kullanımlara ve eczane ile hademe ve memur odalarına ayrılarak, burada bulunan hastaların üst katlara nakledilmeleri kararlaştırılmıştır. Ancak bu önlemin, hastanenin kapasitesini düşürdüğü anlaşıldığından buradan sandalla yaklaşık on beş dakikalık uzaklıkta bulunan ve deniz kıyısında yer alan karantina binasının 200-300 kadar iyileşmekte olan hasta ve yaralıyı barındırabileceği dikkate alınarak, soruna böyle bir çözüm bulunması uygun görülmüştür.[143]

İzmir'de önce askeri yönetim altında çalışmaya başlayan daha sonra ise sivilleştirilen bu hastanenin kapatılması, kurulması kadar ani olmuş ve çok kısa bir zaman

---

[141] Rauf Beyru, *a.g.e.,* s.71.
[142] Rauf Beyru, *a.g.e.,* s.74.
[143] Rauf Beyru, *a.g.e.,* s.73.

hizmet vermiştir. Öyle ki daha 1855 yılının yaz aylarında, İzmir'deki İngiliz sivil hastanesinin kapatılacağı yolunda söylentiler ortaya çıkmış ve giderek yayılmıştır. İzmir kentinin böyle bir hastane için en uygun yer olduğu düşüncesi ile birlikte bu görüşün kabul edildiği ancak savaş alanına uzak olmasından dolayı hasta ve yararlıların nakledilmesinde güçlüklerle karşılaşılması kapatılmasını destekleyen neden olarak görülmüştür. İngiltere hükümeti kapatma konusunda kararını çoktan vermiş olmalı ki hastanede kalan hasta ve yaralı sayısı gün geçtikte azaltılmış ve daha sonra tamamen kapatılmıştır. Böylece İzmir'de Kırım Savaşı'na ilişkin olarak kurulmuş olan hastanenin ömrü bir yılı bile bulamadan sona ermiştir.[144]

Karantina tedbirlerinin bazı devletlerde farklı farklı uygulanması karantina meselesini uluslararası bir mesele haline getirmiştir. Sorunların halledilmesi için 1851 Paris Konferansı'ndan başlayarak, 1866 yılına kadar bir dizi uluslararası konferans toplanmıştır.[145] Ancak içlerinde en etkili olan ve yeni düzenlemelerin kabul edildiği konferans 1866 yılında İstanbul'da toplanan konferanstır.[146] Konferansta koleranın kökeni, endemik durumu, yayılımı, sağlık önlemleri ve karantina uygulamaları görüşülmüş ve alınan kararlar İzmir üzerinde de etkili olmuştur. İstanbul'dan sonra, öncelikle liman kentleri ve önemli ulaşım merkezlerinde başlayan yeni örgütlenmelere ihtiyaç duyulmuştur. Bunun nedeni ise nüfus artışıyla birlikte tüccar ve yabancıların kent yönetiminden, karantina ve konaklama tesisleri, uygun sağlık şartları ve düzenli bir ulaşım gibi modern belediye hizmetleri talep etmeleri olmuştur. Daha öncesinde bütün bu yeni düzenlemeleri tetikleyen unsur, 1864 Vilayet Nizamnamesi'nin çıkması ve bununla birlikte, vilayet ve kazalarda idare meclisinin kurulması olmuştur. Bu yeni yapı özellikle İzmir karantina teşkilatı bünyesinde ciddi bir canlılığa neden olmuştur.

2.5. İzmir Karantinahanesi'nin Taşınması

Kuruluşundan başlayarak 1864-1866 yıllarına kadar inişli çıkışlı bir seyir izleyen İzmir'deki karantina uygulamaları 1866 yılında Enveri Bey'in İzmir Karantina Müdürü olmasıyla idari anlamda daha dengeli ve düzenli bir yapıya bürünürken, diğer yandan da

---

[144] Rauf Beyru,. *a.g.e.,* s.76.

[145] 1851 Paris Konferansı'na, Fransız hükümetinin daveti üzerine veba, sarıhumma ve koleraya karşı mücadele için hekim ve siyaset adamlarının iştiraki ile on iki devlet katılmıştır. Anlaşma metninde karantina süresi, on sekiz ila otuz gün arasında belirlenmiştir. Güner Doğan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Karantina Uygulaması…", ss. 91-109.

[146] Pelin Böke, "İzmir Karantina Teşkilatının Kuruluşu…", s.150.

yeni uygulamaları beraberinde getirmiştir.[147] Enver Bey'den önce bu görevde olan Ratıp Efendi'nin karantinahanenin etrafının binalarla doldurulmasına göz yumması nedeniyle azledilmesi üzerine göreve gelen Enveri Bey 35 yılı aşkın bir süre görevde kalmıştır.[148] Enveri Bey'in ilk işi Ratıp Efendi zamanında başlamış olan karantina bölgesindeki düzenlemeleri hızlandırmak olmuştur.

1865 yılında İzmir karantinası dâhilinde bulunan bir yerin hastane olarak kullanılmak üzere tamir ve inşa edilmesi kararlaştırılmıştır. Yine aynı yıl İzmir Hükümet Konağı'nın yeniden inşa edilmesi ve bölgenin düzenlenmesine girişilince karantinaya ait olan bazı yerlerin satılmasına karar verilmiştir. Ancak bu imar ve inşa faaliyetleri için yeterince mali kaynak bulunamamış olmalı ki, 1866 da Enveri Bey'in göreve başlamasıyla birlikte eski karantinahane satışa çıkarılmıştır. Bu faaliyet devam ederken bir yandan da harap durumdaki İzmir Karantinahanesi'nin Liman İdaresiyle birlikte taşınacakları yeni binanın inşa edileceği yer için lazım gelen incelemelere başlanmış fakat sonuç alınamamıştır. 1871 yılında İzmir konsoloslarından Aydın Vilayeti'ne gönderilen yazıda "1865 senesinden beri İzmir'de bir karantinahane inşa olunmamış olduğu ve hala icra olunmakta olan karantina usulünün korkuttuğundan bahsedilerek" bir kez daha karantina nizamında değişiklik yapılması istenmiştir.[149]

[147] Pelin Böke, *a.g.m.,* s.150.
[148] Mustafa Enveri Bey'in 35 yıllık Karantina müdürlüğü 1901 yılında sona erince yerine Karantina İdaresi'nde İbrahim Enveri Bey göreve başlamıştır. Salnâme-i Vilâyet-i Aydın, 1317, 1319, 1320, 1323.
[149] Pelin Böke, "İzmir Karantina Teşkilatının Kuruluşu…", s.150.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KLAZOMEN TAHAFFUZHANESİ

1864 yılında İzmir karantinahanesinin bulunduğu yerler meskûn haline gelince karantina idaresi Urla (Klazomen)'ya taşınmıştır. Karantina Müdürü Enveri Bey öncelikle İzmir-Urla yolunun açılması için 1866 tarihinde bir girişim başlatmıştır.[150] 1869 yılında ise masrafı halktan karşılanmak üzere İzmir'den Urla'ya bir telgraf hattı çekilmesine karar vermiştir.[151] Klazomen adasındaki inşaat ile ilgili bilgiler 1884 yılında yayınlanan Stambol Gazetesi'nde yer almıştır.

15 sene önce (1869) Sıhhiye Meclisi'nin direktifleri üzerine, karantina kentten Klazomen'e nakledildiği zaman burada karantinacılar için lojmanlar ve eşyalar için ise 5-6 depo inşa edilerek, suyun buralara kadar ulaşması sağlanmıştır. Yolcular için yapılan lojmanlar, dört duvardan ibaret; yatak, masa, sandalye gibi şeyler bulunmamaktadır. Eğer istenecek olursa, bir girişimci, kendi saptadığı tarifesiz, kontrolsüz bir fiyat karşılığında bunları sağlayabilmektedir. Yemek için, herhangi bir lokanta olmadığı bundan dolayı herkesin kendi başının çaresine baktığı görülmektedir. Ama en kötüsü, burada kalanların gerek İzmir'le gerekse yabancı ülkelerle telgraf bağlantısı olmamasıdır. Her ne kadar İzmir'le Urla arasında bir telgraf servisi varsa da, telgrafların mutlaka Türkçe yazılması gerekli ve bu ise, tesisi işe yaramaz hale getirmektedir. Ayrıca doktorların olayları anında bildirebilmeleri için doğrudan Klazomen'e bir telgraf tesisinin kurulması gerekmektedir. Öte yandan, tesiste bir iskele var ama eşyaları kaldırabilecek bir vinçten bahsedilmemektedir. Klazomen karantinahanesinin çevreden izole edilme durumu da yeterli olmamakla beraber burası Urla iskelesinden yalnızca 2 mil mesafede ve yiyeceklerin tümü de oradan sağlanmaktadır.[152]

3.1. Tahaffuzhanenin İnşası

Klazomen Tahaffuzhanesi'nin yapımına 1866-1869 yılları arasında başlandığı tahmin edilmektedir. Ancak elde edilen bilgilerle tahaffuzhanenin inşasına bir türlü başlanamadığı görülmüştür. 1872 yılına gelindiğinde tahaffuzhanenin, Vilayet başmühendisi Margosyan Efendi tarafından proje ve planları hazırlanmış ve projenin

---

[150] BOA., MVL., 715/9.L-2, H.19/Şevval/1282.
[151] Pelin Böke, "İzmir Karantina Teşkilatının Kuruluşu…", s.151.
[152] Rauf Beyru, *a.g.e.,* s.110.

maliyet hesapları uzun tartışmalardan sonra kabul edilmiştir. Buna göre 14.000 lira masrafla tahaffuzhanenin inşa edileceği Margosyan Efendi tarafından yapılan incelemeler sonucunda ortaya çıkmıştır.[153] Tahaffuzhanenin inşa masrafı için belirlenen bedelin 8.000 lirasının eski tahaffuzhane ile karantina memurlarının ikamet ettiği yerlerin açık artırma ile satışa çıkarılarak karşılanmasına geriye kalan 6.000 liranın ise hazineden ödenmesine ve inşaatın gelecek seneye yetiştirilmesine karar verilmiştir.[154]

Ancak 1873 yılında tahaffuzhanenin inşasında bir ilerleme sağlanamadığı için karantina icrasına lüzum görüldüğünden Urla'da birkaç parça baraka yaptırılması ihtiyacı doğmuştur. Barakaların 50.000 kuruş akçe ile yapılması ve bu masrafın tahaffuzhane için ayrılan 14.000 lira içerisinden ödenmesine karar verilmiştir.[155] Kasım 1873'te L'Impartial gazetesinde çıkan bir makalede inşa konusu eleştirilmiştir. *"Bundan özetle üç yıl önce yapılması emredilen inşaatın, hala temellerde olduğu belirtilmekte ve İstanbul'dan gelen kişi olmasa, binanın belki de şimdiye kadar tamamlanmış olabileceği, insanları ve çevreyi tanımayan bu kişinin, işi yeteneği olmayanlara verdiği ileri sürülmektedir. Ve böylece bir gün başlayan ve devam eden çalışmalar, ertesi günü tamamen durdurulmuştur. Şuanda Klazomen'de inşaata tek bir taş bile konmuyor. Buraya getirilmesi söz konusu olan su da henüz, kaynağından çıkarılmış değil. Karantinaya gelen yolcular ve eşyaları bitişikteki adaya götürülüyor. Orada ise, ancak 5 ya da 6 sefil baraka var. Sıhhiye Meclisi üyesi Şakir Bey, ihale sonucunda işi, müteahhit olarak iki ermeni kalfaya vermişti. Böylece geçen, mayıs ayı içerisinde bitmesi öngörülen inşaat halen temelde duruyor. Şakir Bey'in bu kadar titizlikle bulmuş olduğu kötü niyetli iki ermeni kalfa yüzünden işler durmuş oldu."*[156]

1875 yılında inşaatın halen tamamlanmadığı görülmektedir. 1880 yılında Klazomen Tahaffuzhanesi'nde Hüseyin Hakkı Efendi'nin müdür olarak göreve başlamış ve muhtemelen aynı tarihte inşaatı da tamamlanmıştır. Klazomen Tahaffuzhanesi'nin inşasından sonra dairelerine gidecek olan sular için bir de su yoluna gerek duyulmuştur. Ekim 1881'de Mühendis Vitalis ile su yolcusu Şerif Efendi birlikte Urla'ya giderek inceleme yapmıştır. İnceleme sonucunda iki seçenek sunulmuştur. İlki bahsedilen suyun rıhtım başında üçüncü çeşmeden başlayarak inşa olunacak yolun 1.150 lira masrafla vücuda getirilmesidir. Ayrıca bu seçenek tercih edilirse tulumba için daima iki baş hayvan

[153] BOA., ŞD., 1376/23-L.11, H.23/Cemaziyelevvel/1289.
[154] BOA., ŞD., 1376/23-L.9, H.27/Cemaziyelahir/1289.
[155] BOA., A.MKT_MHM.,449/51, H.7/Muharrem/1290.
[156] Rauf Beyru, *a.g.e.,* s.103.

ve bunların idaresi için aylık 200 kuruş maaş ile bir adam bulundurulması gereklidir. Bir de eski künklerin suyun istenilen tarzda yüksekliği sağlayamadığı görüldüğünden ikinci seçenek daha tercih edilir olmuştur.[157] Buna göre birinci çeşmeden başlanarak üçüncü çeşmeye yeniden demir bir künkle suyun tahaffuzhaneye taşınmasına karar verilmiştir. Bu suyolunun inşası için gerekli olan 2.150 lira, 1881 yılı sıhhiye bütçesinden ödenmiştir.[158] 1891 yılında Klazomen Tahaffuzhanesi'nin karayı adaya bağlayan rıhtımı yıkılmış ve rıhtımın tamir edilmesi için 11.299 kuruşun da yapılan keşif sonucunda aynı yıl içerisinde sıhhiye bütçesinden ödenmesine karar verilmiştir.[159]

Tablo 1.2. Klazomen Tahaffuzhanesi'nde Görevli Memurlar

YIL	MEMUR	GÖREVİ
1880-1889	Hüseyin Hakkı Efendi[160]	Müdür
1889-1902	Osman Hilmi Efendi[161]	Müdür
1903-1907	Nigehbân Mehmet Aziz Efendi[162]	Karantina Memuru
1907	Hasan Hüsnü Efendi[163]	Karantina Memuru
1907	Osman Bey[164]	Telgraf ve Posta Memuru
1910	Mazhar Bey[165]	Karantina Memuru
1910	İsmail Efendi[166]	Telgraf Amiri

3.2. Tahaffuzhaneye Etüv Makinesi (Alât-ı Tathiriye) ve Diğer Donanımların Alınması

Osmanlı Devleti'nde bulaşıcı hastalıkların yayılma sebeplerinin önünün alınması için Kamaran, Ebu Said, Trablusgarp, Beyrut, Çanakkale ve Klazomen'de Avrupa usullerine göre karantinalar inşa edilmiştir. Özellikle, kolera hastalığı mikroplarının bulaşık yerlerden gelenlerin giysileri üzerinde de bulunacağından dolayı hastalığın bu vasıta ile sirayet ve yayılma göstereceği anlaşılmıştır. Fransa'da tahaffuzhanelerden

[157] BOA.,İ.HR., 285/17730, H.1/Zilhicce/1298.
[158] BOA.,İ.HR., 285/17730, H.29/Zilhicce/1298.
[159] BOA.,ŞD., 2571/10, H.14/Zilkaade/1308.
[160] *Salnâme-i Vilâyet-i Aydın,* 1296 (1880), s.90; 1297 (1881) s.56; 1298 (1882) s.80; 1299 (1883) s.76.
[161] *Salnâme-i Vilâyet-i Aydın,* 1305 (1889) s.92; 1306 (1890) s.136; 1307 (1891) s.116; 1313 (1897) s. 65; 1314 (1898) s.66; 1315 (1899) s.43; 1316(1900) s.43; 1317(1901) s.43;
[162] *Salnâme-i Vilâyet-i Aydın,* 1319(1903), s.43; 1320 (1904), s.1326 (1910), s.281.
[163] *Salnâme-i Vilâyet-i Aydın,* 1323(1907), s.43.
[164] *Salnâme-i Vilâyet-i Aydın,* 1323(1907), s.43.
[165] *Salnâme-i Vilâyet-i Aydın,* 1326(1910), s.281.
[166] *Salnâme-i Vilâyet-i Aydın,* 1326(1910), s.281.

çıkacakların elbise ve eşyalarının etüv makinesi ile dezenfekte edilmesi uygulanan bir yöntemdir.

Osmanlı Devleti, kolera salgınlarının yarattığı endişe üzerine hemen Geneste-Herscher Fabrikası'ndan etüv makinesi sipariş etmiştir. 1891 yılında kolera vakaları artınca kimyager ve aynı zamanda sıhhiye üyesi olan Bonkowski Bey tarafından kaleme alınan resmi yazıda etüv makinesinden Klazomen ve Kavak tahaffuzhaneleri için iki tane getirtilmesine karar verilerek,[167] bu iki küçük boydaki etüve 68.671 kuruş ödenmesi planlanmış ve firmanın İstanbul temsilcisine makinelerin montajı için de para tahsis edilmiştir.[168] Bu arada yerli üretim etüv makinesi yapımı için çalışmalar başlanmış ve Bahriye Nazırı Hüsnü Paşa'nın girişimleri ile 1891 yılında tebhir/etüv makinesi icadı için Babıali'den izin alınmıştır. Bahriye Merkez Hastanesi operatörlerinden Dr. Ancelo Bohor ile Çarkçı Solkolağası Mehmet Ali, Geneste-Herscher etüvlerinin model alarak bir etüv makinesi yapmışlardır. Yapılan etüv denenmek üzere saraya gönderilmiş ve deneme sonucu başarılı olmuştur. Böylece 1892 yılında Tersane-i Amire Fabrikaları'nda etüv üretimine başlanmıştır. Tersane-i Amire'de etüv makinelerinin yanında yine Geneste-Herscher ürünlerinin benzeri olan kimyasal dezenfektanları püskürtme esasına dayanan taşınabilir pülverizatörler de üretilmiştir.[169]

Etüv makinelerinin tahaffuzhane dışında da kullanıldığı görülmektedir. Nitekim Ağustos 1893 yılında İzmir'de şüpheli hastalıktan bazı ölümler meydana gelmiş ve hastalığın İzmir'e nasıl taşındığı konusunda İzmir Sıhhiye heyeti tarafından incelemelere başlanmıştır.[170] Koleranın bulaşıcı bir hastalık olmasından dolayı İzmir'e gelmiş olan bir İngiliz gemisi içinde şüpheli bir hastalığı tutulan 2 kişi Klazomen Tahaffuzhanesi'ne gönderilmiştir. İzmir'de görülen hastalığın bu kişiler tarafından şehre taşınmış olabileceği ya da şehirden tahaffuzhaneye gidip gelenler tarafından mı taşındığı heyet tarafından belirlenmeye çalışılmıştır. Sıhhiye Nezareti, yaptığı incelemeler sonucunda kolera mikroplarının İzmir ile Kasaba ve çevre kazalar arasında işleyen şimendifer yolcuları vasıtasıyla kolayca yayılabileceği endişesiyle trenlerde etüv bulundurulması gerektiğini dile getirmiştir.[171] Aydın Valiliği de etüv için Bâbıâli'ye başvurmuştur. Bunun üzerine Sadaret, Sıhhiye Nezareti'ne kaç tane etüv makinesi mevcut olduğunu sormuştur. Sıhhiye

[167] BOA., MV.,66/72, H.4/Muharrem/1309.
[168] Nuran Yıldırım, "Tersane-i Amire Fabrikalarında Tebhir Makinesi…", ss.421-431.
[169] Nuran Yıldırım, "Tersane-i Amire Fabrikalarında Tebhir Makinesi…", s.424.
[170] BOA., İ.HUS., 14/66, H.18/Muharrem/1311.
[171] BOA., İ.HUS., 14/66, H.18/Muharrem/1311.

Nazırı, 28 Temmuz 1893 tarihindeki Sadaret'e gönderdiği telgrafta Klazomen, Kavak, Beyrut, Sinop, Cisr-i Mustafa Paşa ve Trablusgarp tahaffuzhanelerinde birer, Kamaran Tahaffuzhanesi'nde ise 2 adet etüv makinesiyle beraber toplamda 8 adet etüv makinesi olduğunu cevabî yazısında belirtmiştir. Bunlar dışında bir etüv makinesi de istenildiği takdirde gemiler ile etüv lazım olacak yerlere büyük bir mavnanın içine konularak götürülebilmektedir. Bu 9 etüv makinesinin dışında elde mevcud makine olmadığını bunlar için de tahaffuzhanelerde ayrıca bina yapılıp içine konulduğundan yerlerinden alınmasının hiçbir şekilde doğru olmayacağı belirtilmiştir.[172] Bunun üzerine İzmir'e, Tersane-i Amire'de ufak cinsten 3 adet etüv makinesi imal edilmesi için sipariş verilir. Sipariş edilen etüvlerin tanesi 200 Osmanlı lirası değerindedir. Böylece 600 Osmanlı lirasının hazinenin sıhhiye için ayrılan bütçeden ödenmesine karar verilmiştir.[173]

İzmir Klazomen Tahaffuzhanesi için Çarkçı Kolağası Mehmet Ali tarafından imal edilen etüv ile pülverizatör, İdare-i Mahsusa'nın *"Türk"* vapuruyla İzmir'e gönderilmiştir.[174] Gönderilen etüv makinelerini yerlerine koymak ve makinenin işletilmesini sağlamak için vapur ücreti ve memurlara verilmek üzere 930 kuruş tahsis edilmiştir. Bunlar içinde çarkçı maaşı olarak 600 ve ateşçi maaşı olan 400 kuruşun makineler işlediği sürece verileceği söylenmiştir.[175] Klazomen Tahaffuzhanesi'ne 800 kuruş maaş ile yazışmaları sağlamak üzere iki adet telgraf memuru Posta ve Telgraf Nezareti tarafından tayin edilmiştir.[176] Ancak 31 Ekim 1893 tarihinde Dâhiliye'ye gönderilen yazıda küçük cinsten gönderilen etüv makinelerinin hastalığa yakalananların bulaşık eşyalarından hacmi büyük olanlarının içine sığmadığı görüldüğü için daha büyük boyutta olanlarından bir tanesinin hızlı bir şekilde gönderilmesi talep edilmiştir.[177]

1894'te hac mevsiminden dolayı Tersane-i Amire Fabrikaları kolera vakalarının ve salgınlarının artması üzerine gelen etüv taleplerini karşılayamamış olacak ki Beyrut ve Klazomen tahaffuzhaneleri için Marsilya'dan tebhir makineleri ve tıbbi ecza malzemeleri getirtilmiştir. Ancak bunların Gümrük İdaresi tarafından gümrük vergisi alınmadıkça ihracına müsaade olunmadığından tahaffuzhanelerdeki hacıların eşyalarının dezenfekte

[172] BOA., BEO., 246/18441, H.14/Muharrem/1311.
[173] BOA., DH.MKT., 122/27, H.16/Safer/1311.
[174] Nuran Yıldırım, "Tersane-i Amire Fabrikalarında Tebhir Makinesi…", s.425.
[175] BOA., BEO.,270/20179, H.16/Safer/1311.
[176] BOA., İ.PT., 1/51-L..2, H.28/Cemaziyelahir/1310.
[177] BOA., DH.MKT., 110/29, H.20/Rebiülahir/1311.

edilmesinde kullanılacağı için karantina memuru tarafından malzemelerin bir an önce teslim edilmesi istenmiştir.[178]

1893'te Rusya limanlarının çoğunda şiddetli bir kolera salgını görülmesi üzerine Karadeniz'den gelen bütün gemiler İstanbul Boğazı'nda karantinaya alınmışlardır. Anadolu Kavağı ve Manastır Ağzı Tahaffuzhanesi'ndeki etüv makinelerinin karantina altındaki yolcuların eşyasını, 10 günlük karantina süresi içinde dezenfekte edemediği görülmüştür. Havaların şiddetli zamanlarında vapurlar Manastır Ağzı Tahaffuzhanesi'nin önünde durup yolcularını etüv makinesine çıkaramıyordu. Üstelik bu sırada Kafkasya'dan İstanbul'a çok fazla sayıda hacı gelmekteydi. Karantina Meclisi, bu sıkıntıyı gidermek için Cidde- EbuSaid Tahaffuzhanesi'ne nakledilmek üzere gümrükte beklemekte olan etüv makinesinin, bir dubaya yerleştirilmesini ve bu dubanın Büyük Liman'da yolcuların eşyasını dezenfekte etmesini istemiştir. Bahriye Nezareti tarafından Hasköy tezgâhlarında yaptırılmış olan dubaya II. Abdülhamit'in isteği üzerine "*Burhaneddin"* adı verilmiştir. Üzerinde etüv makinesi bulunan seyyar Burhaneddin dubası, 1893'te Büyük Liman'da dezenfeksiyon yapmaya başlamıştır.[179] Ancak 1901 yılına gelindiğinde Burhaneddin dubasının İstanbul'dan çıkacak bütün yolcuların eşya ve elbiselerinin tebhir edilmesinde de yetersiz olduğu görülmüştür. Bunun için İzmir'den İstanbul'a etüv makinesi gönderilmiştir. Etüv makinesinin İstanbul rıhtımının deniz üzerinde ve gümrük yolcu salonu civarında 10 metre genişliğinde 30 metre uzunluğunda münasip bir yere acilen baraka inşa edilerek içine konulmasına karar verilmiştir.[180]

Tersane-i Amire Fabrikaları'nda etüv ve pülverizatör yapımının ne zamana kadar devam ettiği konusunda kesin bir bilgi yoktur. Bu etüvlerin üretimine önayak olan Dr. Ancelo (Angelo) Bohor'un 1907 yılında vefat etmesinden sonra üretimin durmuş olabileceği düşünülmektedir. Tersane-i Amire'den etüv talebine ait ulaşılan son belge 1905 yılına aittir. Yine Geneste-Herscher Fabrikası'nın patent hakkı nedeniyle Tersane-i Amire'de etüv yapımını engellemiş olması da muhtemeldir.[181] Çünkü bundan sonraki yıllarda etüv makinesi ihtiyacı bu fabrikadan karşılanmıştır. 21 Haziran 1911 tarihinde kolera hastalığının sirayeti ve yayılmasının engellenmesi için İstanbul ve gerekli görülen yerlere gönderilmek üzere Fransa'daki Geneste-Herscher fabrikasından tanesi 10 lira 24 kuruş olan 50 adet pülverizatör, 2 adet etüv makinesi için 570 Osmanlı lirası tahsisat

[178] BOA., A.MKT.MHM., 571/10, H.15/Muharrem/1312.
[179] Nuran Yıldırım, "İstanbul Boğazı'nda Karantina…", s.45.
[180] BOA., A.MKT.MHM., 598/1, H.8/Rebiülahir/1319.
[181] Nuran Yıldırım, "Tersane-i Amire Fabrikalarında Tebhir Makinesi…" ss.421-431.

ayrılmıştır. Ayrıca Viyana'dan gönderilen asidfenik ve süblimenin (aksülümen) gümrük vergisi ve nakliyesi için 24.856 kuruş 30 paranın koleraya ayrılan ödenekten karşılanması uygun görülmüştür.[182]

3.3. Klazomen Tahaffuzhanesi'nin Tamir Edilmesi ve Yeni Yapılar İnşası

XIX. yüzyıl sonunda Klazomen Tahaffuzhanesi, hac zamanında yoğun olarak karantina işlemlerini tamamlamak üzere gelen hacıların ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kaldığı düşünülerek iyileştirmeye gidilmesi ve eksiklerinin tamamlanmasına çalışılır. Bu kapsamda 1892 yılında başlayan yenileme için 17.000 kuruş harcanmıştır. Aynı yıl etüv dairesinin yanında iki odanın inşa edilmesi gerekli görülmüş, bunların 8.030 kuruş ile yapılacağı bildirilmiştir. Klazomen Tahaffuzhanesi'nin içinde yer alan hamam ve iskelelerin tamiri için de 4.456 kuruş 30 paranın aynı yılın sıhhiye bütçesinden karşılanması uygun görülmüştür. Aydın Valiliği defterdarının 19 Haziran 1893 tarihinde Sadaret'e yazdığı resmi yazısında, tahaffuzhanenin duvar pencerelerinin camları ve tamire gerek görülen diğer yerlerinde tamir edilmesinin gerekli olduğu bildirilmiştir.[183] 1894 yılına gelindiğinde Klazomen Tahaffuzhanesi iskelelerinin tamiri için ayrıca 12.701 kuruş Aydın vilayetinin sıhhiye bütçesinden karşılanmıştır.[184]

Klazomen Tahaffuzhanesi'ne 1900 yılında bir gasilhane inşası, beş iskele ve dört adet barakanın tamiri gerekli görülmüştür. Belediye tarafından yapılan keşif sonrasında ihaleye gidilerek 64.800 kuruş masraf ile yapılmasına karar verilir. Bir önceki sene kurulması planlanan barakaların hâlâ tamamlanmadığı Aydın vilayetine çekilen telgrafta ifade edilmektedir. Hac mevsiminin de yaklaşmasından dolayı hacıların Klazomen'e gelmesi için çok az zaman kaldığından bir an önce gasilhanenin inşası, iskele ve barakaların da tamiri hızlandırılmıştır.[185] Aynı yıl etüv dairesinin bulunduğu yere ek bina ve parmaklık yapılması fikri gündeme gelmiştir. Yapılması planlanan inşaat için 15.981 kuruş ile gasilhane inşası, iskele ve barakaların yenilenmesi için gerekli 64.800 kuruşun sıhhiye ödeneğinden karşılanması için iradesi çıkmıştır.[186]

1902 yılında Klazomen Tahaffuzhanesi'nin içindeki bina ve tesislerin geliştirilmesi ve bazı yeni binaların yapılması söz konusu olmuştur. Sağlık Müfettişi Koçoni Efendi,

---

[182] BOA., BEO., 3909/293151, H.23/Cemaziyelahir/1329.
[183] BOA., BEO., 226/16895, H.4/Zilhicce/1310.
[184] BOA., İ.SH., 2/2, H. 4/Safer/1312.
[185] BOA., DH.MKT., 2327/139, H.2/Zilhicce/1317.
[186] BOA., İ.SH., 3/28, H.14/Muharrem/1318.

mart ayı içerisinde araziyi incelemek amacıyla İzmir'e gitmek üzere yola çıkmıştır.[187] Koçoni Efendi'nin yaptığı keşif sonucunda 16.062 kuruşa ihtiyaç duyulduğunun telgrafla bildirilmesi üzerine masrafın hükümet tarafından ödenmesi uygun görülmüştür.[188]

1905 yılında bir kez daha Klazomen ve Beyrut tahaffuzhanelerinin tamiri gündeme gelir. Bu yüzden Klazomen'de inşaat ve tesisat ile Astropalya (Astapalaia) adasında yapılacak olan tahaffuzhane barakalarının keşfi için mühendis Vitalis'e verilen 12.690 kuruşun Sıhhiye bütçesinden ödenmesine karar verilmiştir.[189]

3.4. Su Yollarının Tamir Edilmesi

1893 yılından beri şiddetini arttıran kolera salgınları su meselesini önemli bir konu haline getirmiştir. Hükümetin aldığı ciddi sağlık önlemleriyle birlikte İzmir, alt bölgelere bölünmüş, her bir bölgeye birer tabipten, on seyyar hekim ve bunların yanlarına polisler verilerek şehri dolaşmaları sağlanmıştır. İzmir'in temizliği ve dezenfektasyonu için sokaklara ve uygulama gerektiren yerlere kireçler dökülmüş, yine Sıhhiye üyesi olan Bonkowski Paşa, İzmir'in her noktasını bütün Rum ve Musevi hanelerini dolaşmak suretiyle genel sağlık için gereken en ufak önlemleri bile uygulatmıştır. İzmir'in su kaynakları da incelenmiş, bazı yerlerin açık bulunduğu ve buralarda çamaşır yıkandığı görülerek bu yerlerin kapatılmasına başlanmıştır.[190]

Aynı yılın kasım ayı içerisinde İzmir'den İstanbul'a gitmek için Klazomen Tahaffuzhanesi'nde 10 günlük karantina müddetini tamamlamak için bekleyen Bonkowski Paşa, tahaffuzhanede de incelemelerde bulunmuştur. İki ay önce 1000 kişiden fazla hacının Klazomen Tahaffuzhanesi'nde bulunduğu sırada su haznesi çatısının ortasında bulunan kiremidin yanmış olduğu ve yerden bir metre yükseklikte bulunan su haznesinin hala üstünün açık olduğunu tespit etmiştir. Su, Urla'da bir dağdan demir borular ile gelip, Urla İskelesi'ni Klazomen adasına bağlayan yoldan geçerek bu hazineye ulaşmaktadır. Yine bu su haznesinden demir borular ile tahaffuzhanede karantina bekleyenlere ait dairelerin haznelerine akmaktadır. Daireler önündeki haznelerin muslukları dar ise de üzerleri tahta bir kapak ile örtülü olmasından dolayı kilitsiz ve kolaylıkla kalkmakta olduğundan içine elinde mikrop olan bir kişinin bir kap ile su alması mümkün olacağı için herkesin

[187] BOA., A.MKT.MHM., 582/15, H.19/Zilhicce/1319.
[188] BOA., İ.SH., 4/2, H.3/Safer/1320.
[189] BOA., A.MKT.MHM., 588/17-L.5, H.3/Rebiülevvel/1323.
[190] Rauf Beyru, *a.g.e.,* s.145.

kullandığı bu su hazinesinden karantinada bekleyenlere ve memurların hepsine böylece hastalık bulaşması muhtemeldir.

Etüv makinesinin bulunduğu bina usulüne uygun olarak inşa edilmiştir. Tahaffuzhane binasına bulaşık olanların girdiği bir kapıdan ilerleyerek bitişiğinde bir diğer oda olup, bölme bir duvar ile ayrılmıştır. Etüv makinesi, bu bölme duvarın arasına yerleştirilip, bir kapısı bulaşık kabul edilen tarafa ve diğer kapısı ise temiz olan odaya açılmıştır. Bulaşık taraftaki kapıdan makine içine konulan eşya yüksek basınçlı buhar ile temizlendikten sonra temiz olarak kabul edilen taraftan çıkarılması gerekirken yine girdiği bulaşık tarafın kapısından çıkarılmakta olduğu görülmüştür. Bu sırada orada bulunan kişilerin temizlenen eşyalarının etüv makinesinden çıkarıldığı gibi bazılarının ise eşyalarının etüv makinesine konulmuş olabileceği var sayılırsa mikropların diğerlerine bulaşması için uygun ortamın olduğu aşikârdır.

Tahaffuzhanelerin dairelerinde lağım ya da çukur olmadığı için her dairede lüzumuna göre 2 ve bazen 3 tane lavabo ve bu lavaboların kapılarının altında saçtan ürün ve hareket eden birer kova vardır. Bu kovaların dolmuş olanları boşalttırılmak üzere denize götürülmektedir. Kovaların denize boşalttırılması gerekli görülen bir ihtiyaçtır fakat o esnada daireler içinde karantina bekleyenlerden birisi ihtiyaç dâhilinde lavaboya gittiğinde içindeki mikroplar oradan başka bir tarafa sirayet edebilmektedir. Bu yüzden tuvaletlerde her ihtimale karşı ikişer kova bulundurulmalıdır.[191]

Bonkowski Paşa bu incelemesini karantina meclisine iletir. Fakat karantinalar müfettişi Koçoni Efendi bu söylemlerin yersiz olduğunu yine tahaffuzhanenin ve uygulanan yöntemlerin mükemmel olduğunu belirtir. Fakat konunun kesinlik kazanması için yapılan araştırmalar neticesinde iki ay önce yanan su haznesinin tamir ve inşa edilmediği anlaşılır. Nedeni tahaffuzhanede devam eden temizlik uygulamalarının meydana getirdiği engellerdir. İnceleme sonucunda dairelerdeki hazne kapaklarının el ile kalkabilen şeyler değil, gayet ağır bir mamulden olduğu ve bu yüzden içlerine bulaşık el veya su girme ihtimali olmadığı anlaşılır. Tebhir için tahaffuzhanede karantina bekleyen yolcuların elbise, eşya ve yatakları etüvden geçirilmek üzere bir kapıdan alınıp verilmekte olduğundan onlarında gemi ve vapur yolcularının eşyası gibi bulaşık kapısından alınarak, etüv işleminden sonra temiz olan kapıdan çıkarılması kararlaştırılmıştır.[192] Yanan su

[191] BOA., A.MKT.MHM., 562/30, H.25/Teşrinievvel/1309.
[192] BOA., A.MKT.MHM., 562/30, H.8/Cemaziyelevvel/1311.

haznesinin tamiri için çalışmalara başlanmış ve birkaç gün içerisinde bitirileceği telgrafla bildirilmiştir.

1905 yılında Klazomen Tahaffuzhanesi'nin eksiklerinin giderilmesi için bazı çalışmalar yapılmıştır. Etüv dairesinde bulunan hamamların sağlık koşullarına uygun olarak iyileştirilmesi gerekli görülmüştür. Çünkü Klazomen'de karantina bekleyecek hacı ve yolcuların sayılarının çok olduğu zamanlarda hamamlara akan suyun miktarı yeterli gelmemektedir. Urla'dan Klazomen Tahaffuzhanesi'ne kadar üç buçuk kilometrelik mesafeden gelen suyun, akış yolları da harap olduğu için su, kaynaktan çıkıp tahaffuzhaneye gelene kadar çok fazla zayiata uğramaktadır. Bu sebeple suyollarının tamir ve iyileştirilmesine hükümet tarafından başlanmıştır. Tamiri için 41.261 kuruşa ihtiyaç olduğu anlaşılmış fakat bu tamirin yetersiz görülmesi üzerine ileride tekrardan bir yenilemeye gerek duyulacağından, su yollarının tamiratı için İzmir Su Kumpanyası'nın incelemelerde bulunması istenmiştir. İncelemelerde inşa edilecek olan yolların masrafı için 1.300 liranın gerekli olduğu İzmir Su Kumpanyası tarafından yazılan rapordan belirtilmiştir.

Tamir işi kumpanyaya verildiği takdirde belirlenen müddet zarfında inşaatın tamamlanacağı yine kullanılan boru ve kaplamaların iyi mamulden olacağının garantisi verilmiştir. Ekstra boru ve malzemeye ihtiyaç duyulduğu zaman bunlar gümrük vergisinden ayrı tutularak masrafın toplamından %9 indirim ile 118.300 liraya karşılık olacağı ve tahaffuzhaneye bir gün içerisinde gelen 17 ton su yerine 96 ton su taşınacağı ve bu tahaffuzhanenin ihtiyaçları için yeterli olacağı ifade edilir. Kumpanya tarafından belirlenen fiyatın uygun olduğunda karar kılınmış ki bir an önce inşaata başlanması için su kumpanyası ile şartların belirlendiği bir kontrat imzalanmıştır. Masraflar için ödenecek paranın Aydın Vilayeti'nin sıhhiye için ayrılan ödeneğinden karşılanmasına karar verilmiştir.[193]

Belediye Meclisi tarafından ihaleye çıkarılmasına karar verilmiştir. Su hattının tamiri için yapılan ihale sonucunda 87.500 kuruş bedel ile Debbağ Hacı Mehmet Efendizade Ali Bey ve 91.000 kuruşla İzmir Gaz Kumpanyası talip olmuştur. İhalenin özel kişilere verilmesinden ziyade kumpanyaya verilmesi daha faydalı olacağı için 91.000 kuruş ile su yollarının Gaz Kumpanyası'na inşa ettirilmesine karar verilmiştir. Başlangıçta kontrat yapılarak anlaşılan Su Kumpanyası tarafından yapılan keşif 118.300 kuruş iken,

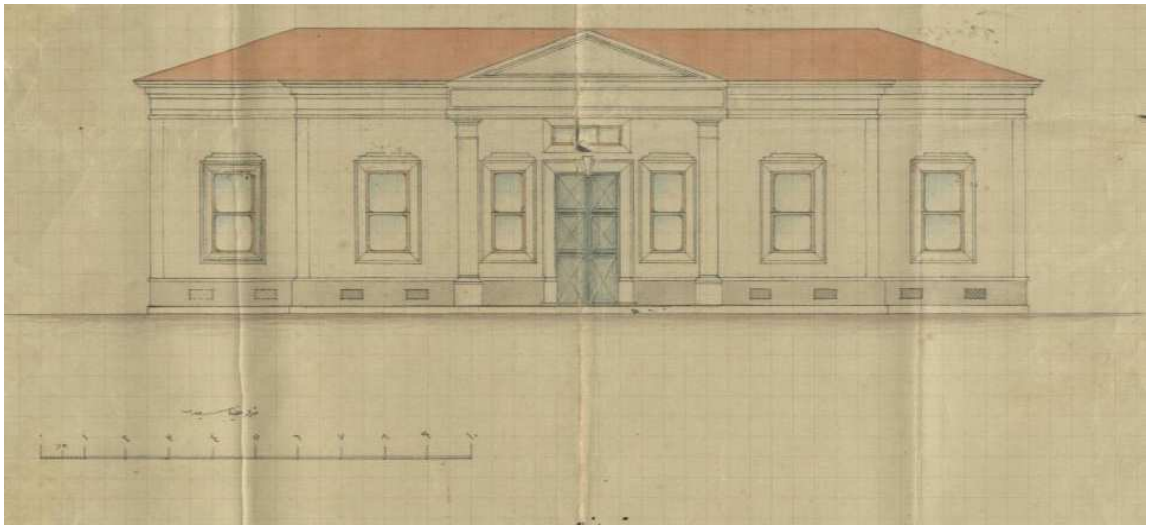
[193] BOA., ŞD., 2746/7, H.24/Zilkaade/1322.

Gaz Kumpanyası tarafından 91.000 kuruşa kadar düşürülmüştür. Böylece kumpanyanın vermiş olduğu teklif ile Hacı Mehmet Bey'in vermiş olduğu teklif arasındaki fark 3.500 kuruştan ibarettir.[194] Yine masrafın Aydın Vilayeti'nin sıhhiye için ayrılan ödeneğinden karşılanması uygun görülmüştür. Fakat yapılan anlaşmanın üzerinden altı ay geçmiş olmasından dolayı kurşun ve demir fiyatının zamanla artması, inşasına başlanan su yollarının bedelini de %35 oranında arttırmıştır. Bu yüzden demir ve kurşunun fiyatının daha da artmaması suyollarının da bir an önce tamamlanması gerekli olduğundan 300 liralık zammın ilave edilerek gönderilmesine karar verilmiştir.[195] 1907 yılına gelindiğinde kumpanya tarafından talep edilen 300 lira borcun ödenmesinde yavaş davranıldığı görülmektedir.[196] İleride kumpanya zarar ve ziyan davası açma konusunda haklı olacağından borcun ödenmesi için bu sefer Aydın Vilayeti Defterdarlığı tarafından hızlandırılmaya gidildiği belgelerden anlaşılmaktadır.

3.5. Klazomen Tahaffuzhanesi Parlatorya İnşası

Tahaffuzhane önünde bulunan ve yalnızca karantina memuru ile görevli gardiyanlara tahsis edilen binalar parlatorya olarak adlandırılmıştır. Gemi ve yolcuların tahaffuzhane içine girmeden önce uygulanacak karantinayla ilk temasları bu alanlarda gerçekleşir. Bu nedenle Klazomen Tahaffuzhanesi için bir parlatorya dairesi gerekli görülmüş ve inşa edilmesine karar verilmiştir. 1908 yılında inşa edilecek daire için alanın incelemelerine başlanmış ve inşa planı da çizilmiştir. Parlatorya dairesinin keşfi sonrasında 55.000 kuruş ile yapılacağı belirlenmiştir. Bunun üzerine ihaleye çıkarılmış ve Mühendis Yorgaki Kalokerinos fiyatı 500 kuruş aşağıya indirerek, ticaret ile uğraşan Tüccar İskenderoğlu Yovan Efendi'yi de kefil göstermiştir. Böylece ihalesi 54.500 liraya kesinleşmiş olan binanın inşası çalışmalarına başlanmıştır.[197]

[194] BOA., İ.SH., 4/43, H.21/Cemaziyelahir/1323.
[195] BOA., İ.SH., 5/1, H.3/Muharrem/1324.
[196] BOA., BEO., 3228/24292, H.10/Şevval/1325.
[197] BOA., A.MKT_MHM., 590/1, H.15/Cemaziyelahir/1324.

Şekil 1.1. Parlatorya Planı (BOA. A.MKT. MHM. 590/3)

Bina, 21 metre uzunluğunda, 8 metre genişliğinde ve zeminden itibaren saçağa kadar 5,5 metredir. Yine bina uzunluğu boyunca 2,5 metre genişliğinde bir verandaya sahiptir. Sağlam zemin üzerinde temel kazılmış yerin dış yüzü betonla zemine kadar doldurulmuş ve inşa olunacak zeminin yüzeyi düzeltilmiştir. 25*20 parça uzunluğunda sert dikili taştan yuvarlak bir şekilde kademe kademe taban ile döşemesine kadar sıradan taş ve kumlu kireç karışımı olan harçla bütün etrafı ve duvarların inşası üzerine yuvarlak sert dikili taştan kordon çıkılmıştır. Dairede kör ve açık menfez yerleri terk edilerek etrafları taştan yapılmıştır. Tabandan binanın saçağına kadar taş ve tuğla ile etraf ve bölme duvarları kalitesiz taş ve her yarım metrede bu taş duvarlara belli aralıklarla yatık olarak konulan ahşap iskelete iki sıra tuğla ve kumlu kireçli harç ile inşa olunacaktır. İnşaatın ahşap duvar, bölme ve tavanlarını oluşturan iskelet dahi usule uygun olarak yapılıp bunlar için gerekli olacak kolonlar 4-5-15'den aralarına konulacak çaprazlarda 4-4-12'den olacaktır. Bunları birbirlerine uygun olarak dikmek için yapılacak taban kirişleri en kaliteli maldan ve 0,75*0,20 uzunluğunda her bir metrede üç kiriş kullanılacak ve bunun üzerine yapılacak taban ve döşemesi İsveç malının en iyisinden 3 cm aşağısında birbirini tutacak şekilde yapılacaktır.[198]

Binanın çatısında sağlamlığı arttırmak için dar ve uzun kerestenin (lata) çevresine ağaçtan bir bağ konulup yanına eğik olarak makaslık denilen yine ağaçtan dirsekler yerleştirilerek inşa edilecektir. Bunlar için gerekli olan kolonların uzunluğu yerlerine göre belirlenerek 5*5 inç olacak şekilde arazilerin üzerine kaplanacaktır. Kaplamada

[198] BOA., A.MKT_MHM.,590/1, H.26/Cemaziyelevvel/1324.

kullanılacak tahtalar Karadeniz cinsi kuru ve çıralı üründen ve 1 cm aşağı olarak yapılacaktır. Üzerine döşenecek olan kiremit ise Marsilya'nın en iyi ürünü olup tellerle de yerlerine bağlanacaktır.[199]

Bu binanın iç ve dışının kaplanacağı sıvalarda çamurlu harç kullanılmayıp kumlu kireçli harç kullanılacaktır. Saçak, pencere ve kapı gibi yerlerin etrafına korniş ve yarım direk gibi süsler ile mükemmel bir duruma getirilerek, yine beyaz tuğladan ve gerekli görülen yerlerine alçı veya harçla şekillendirilecektir. Dikili taşından yapılacak bölüm ile kordon arası serpme çimentoyla yapılan harç ile sıvanacaktır. Menkuş denilen rengârenk boyalı, süslü ve nakışlı alçı tuğlalarla birlikte çimento ile kaplanacaktır. Kaplanacak yerlere kirişlik ve portaller uzatılarak aralarına uygun tuğladan kemerler inşa edilip, bina salonu için menkuş tuğla ve diğer yerlerinde dört parçaya bölünerek şekli çıkarılıp çimento döşenecektir.

Binanın tavanlarına Trieste birinci kalite moralye ve iskorta (ip) kullanılarak etrafları oluklu olacak ve üzeri alçı ile sıvayarak yol ve korniş yapılacaktır. Helaların iç tarafında açık kalan yerleri mermer ile kaplanacaktır. Sifon ve künkler İngiliz malından olacak fakat alaturka helanın taşı mermerden olacaktır. Bütün her yeri tamamıyla çerçeveli içinde kolay bir şekilde hareket etmek üzere ikişer sürme camlı kalın, lekesiz ve düz olacaktır. Çerçeveleri çıralı ağaçtan, köşeleri yuvarlak ve birbirini tutan bir şekilde yapılacaktır. Bunların hepsi altından ve iyi maldan olacaktır. Panjurlarda son moda Fransız usulünde iyi ve uygun olarak bağlanacak ve bunlara gerekli olan takımlarda sarı madenden olacaktır.

Kapılar usule uygun demirden ve saçtan düzgün ve orantılı bir tarzda yapılarak yerli yerine takılmıştır. Bu kapıların sıva taşları sert dikili taştan imal edilerek ilk olarak bu taşlara bağlanmıştır. Oda ve müştemilat kapıları en iyi üründen düzgün bir şekilde yapılmış doğrama kapılar olup bunlara gerekli görülen asma kilitler takılmıştır. Bina, içten ve dıştan üç kat boyanmıştır. Binada bulunan verandanın tavanı oluklu çelik saç ile örtüleceği gibi dikilecek sütun şişhaneli dökümden olacak ve bunların temel kirişleri taş ya da ahşaptan yapılacaktır. Verandanın etrafına yapılacak demir parmaklıklar da dökümden olacaktır. İskelelerin uzunluğunda kullanılacak olan ağaç ve kolonlar meşe ağacından yapılmıştır. Demirden olacak bu iskele döşemelerinin altına kireç ve taş ile döşenmiştir.[200]

---

[199] BOA., A.MKT_MHM.,590/1, H.26/Cemaziyelevvel/1324.
[200] BOA., A.MKT_MHM.,590/1, H.26/Cemaziyelevvel/1324.

Parlatorya dairesinin inşa masrafı olan 54.500 kuruş Aydın vilayetinin sıhhiye için ayrılan 1907 senesi ödeneğinden verilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak belirlenen paranın tahsil edilemediği ve inşaatın tamamlanmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum İzmir Karantinası müfettişine de bildirilmiş olup, Klazomen Tahaffuzhanesi'nde bir Parlatorya dairesinin bulunmadığı belirtilmiştir. Gemilerin ve hacıların tahaffuzhaneye geldiklerinde birçok zorlukla karşılaşmasından dolayı bir an önce inşasının gerekli olduğu anlaşılmıştır.[201] Aynı yılın aralık ayında daire için inşasına lüzum görülen paranın havalesinin yapılmadığı görülmektedir. Ayrıca Urla ve Kuşadası karantinahanelerinin tamir edilmesi gerektiği de bildirilmiştir. Bir ara bu masrafların hazineden karşılanması fikri öne sürülse de Maliye Nezareti'ne yüklemenin doğru olamayacağı anlaşılmış bu yüzden Sıhhiye Nezareti'nden temin edilmesi daha uygun görülmüştür.[202]

18 Şubat 1908'de Sıhhiye Nazırı tarafından gönderilen telgrafta Parlatorya dairesi ve Urla ile Kuşadası karantinahanelerinin önceden havale ile gönderilmesi planlanan paraların yine tahsil edilemediği görülmüştür. Urla ve Kuşadası karantinahanelerinin tamir masrafı olan 5.671 kuruşluk havale bedelinin gönderilmesine izin çıkmasının gerekliliği bir kez daha ileri sürülmüştür.[203] Bu karantinahanelerin tamiri lüzumlu görüldüğünden kendi haline bırakılırlarsa ileride daha çok masrafla tamir edilebileceğinden belirlenen havalenin hızlı bir şekilde ödenmesi ifade edilmiştir. Sonraki günlerde gönderilen resmi yazılarda masrafın havale ile gönderilmesi talep edilmiştir.[204]

3.6. Klazomen Tahaffuzhanesi'nde Koleralılara Ait Hastane İnşası

Karantinahane arazisi içinde kolera ve veba gibi salgın hastalıkların tedavi edileceği bir hastane ihtiyacı hissedilir. Uygun arazinin tespitinde karantina müdürü Enver Bey, karantina doktoru Miço ve belediye mühendislerinden Fransuva(François) ile iki fen memurundan oluşan bir komisyon bölgeye gönderilir.[205] Söz konusu hastanenin dışında tahaffuzhaneyi karaya bağlayan rıhtımının ve etrafta bulunan iskelelerinin genişletilmesi de aynı çalışmanın kapsamı içinde yer almıştır.

[201] BOA., BEO., 3205/240356, H.22/Ramazan/1325.
[202] BOA., BEO., 3215/241075, H.19/Zilkaade/1325.
[203] BOA., BEO., 3274/245510, H.15/Muharrem/1326.
[204] BOA., BEO., 3257/244252, H.23/Muharrem/1326.
[205] Ahenk Gazetesi, Nr:1900, "Aydın Vilâyeti", 18 Ekim1902.

Klazomen'de yapılacak olan hastanenin ihaleye çıkarılması üzerine Kulalı Dimitri Petraki adlı bir müteahhitin üzerinde kaldığı görülmektedir.[206] Yapılan ihale sonucunda 50.000 kuruş bedelle ihaleye çıkarılan hastane inşaatı kısa süre içinde tamamlanmıştır. Hastane inşaatının son bulduğu 1903 yılında karantina müdürü Enver Bey, karantina doktoru Miço ve belediye mühendisi Vasilaki Efendi'den oluşan bir heyet inşaatın fen koşullarına uygunluğunu tespit etmek üzere Urla'ya gitmiştir.[207]

1905 yılında koleralılara ait hastanede sağlık memurları ve gardiyanlar için oda ve bir çamaşırhane yapılması kararlaştırılır. Bunlar için 50.000 kuruş, ambarların yanındaki taş iskelenin 8 metre uzunluğunda ve 7 metre genişliğinde uzatılarak ilavesi için 46.504 kuruş, tebhirhane ve hamamların inşası için 270.526 kuruş, etüv dairesinin yanında bir demir iskele inşası için 26.000 kuruş, inşa edilen hastanenin kapısına camekân imalı için 600 ve rıhtım inşası için 8.922 kuruşla birlikte su yollarının tamiri için 2.655 kuruş ve bu inşaatın tümüne keşf ve muayene eden bayındırlık ve belediye mühendislerine masraf olarak verilen 5.310 kuruş toplam 410.518 masraf belirlenmiştir. İkinci defa yapılan keşif sırasında masrafın toplamı 471.524 kuruş gösterilmiş ise de bunda tebhirhane için su sarnıcı bedeli ve dekovil inşası ve vinç bedeliyle bunların teferruatına ait masraf sıhhiyeden ödendiği için yalnızca 410.518 kuruşun sıhhiye tahsisatına ait olan hazineden ödenmesi uygun görülmüştür.[208]

3.7. Klazomen Tahaffuzhanesi'ne Çadır Gönderilmesi

1893 yılında Klazomen Tahaffuzhanesi'nin yükü hacdan dönen ve buraya gelen gemiler yüzünden epeyce artmıştır. Tahaffuzhanede İzmir'den gidecek yolcuların karantina beklemekte ve 1.700 kadar hacıyı taşıyan Nimet Hüda ve Söğütlü vapurlarının Süveyş kanalından geçerek gelmekte olduğu ve birkaç vapurun daha yolda olduğu haberi üzerine, karantina bekleyecek olanların zorluk çekmemesi için askeriyeden 100 adet çadır istenmiştir.[209] Tahaffuzhanede İzmir yolcularından başka 1.753 kişiyi barındıran 2 hacı vapurunun karantina altında bulunması sebebiyle çadır ihtiyacına çok fazla gerek duyulduğu, bu yüzden ilk hareket edecek olan vapurla hemen tahaffuzhaneye gönderilmesi askeriyeden istenmiştir.[210] Ayrıca 1200 hacıyı taşıyan Abdülkadir vapurunun gelmekte olduğu haberi üzerine 100 kadar çadırın gönderilmesi için bir kez daha İzmir'de memur

[206] Ahenk Gazetesi, Nr:1909, "Aydın Vilâyeti", 30 Ekim 1902.
[207] Ahenk Gazetesi, Nr:1980, "Aydın Vilâyeti", 27 Ocak 1903.
[208] BOA., A.MKT.MHM., 588/17-L.10, H.12/Cemaziyelahir/1323.
[209] BOA, BEO., 253/18927-L.1, H.25/Muharrem/1311.
[210] BOA., BEO., 254/18994-L.2, H.26/Muharrem/1311.

olarak görevli bulunan sağlık müfettişi Koçoni Efendi tarafından çekilen telgrafla bildirilmiştir. 10 Ağustos 1893 tarihinde çadır yüklü Abdülkadir vapurunun yola çıktığını, kanaldan geçerek 2-3 gün içerisinde Klazomen'de ulaşmasıyla hacıların açıkta kalması engellenmeye çalışılmıştır.[211] Gönderilen çadırların tekrardan askeriye için kullanılması münasip olamayacağı için bu çadırların yerine askeriye için çadır imal ettirilmesi bildirilmiştir.[212]

10 Ağustos 1893 tarihinde Klazomen Tahaffuzhanesi'nde bulunan binaların kapasitesi 1.800 kadar nüfusu kapsayacak şekildedir. Aynı yıl Fransa sahillerinden gelecekler olduğu ve ayrıca hacıların geri dönüş zamanlarına denk geldiği için kapasitenin yeterli gelmediği ve vapurların beklediklerini görülmüştür. Bu defa 2.000-3.000 kadar hacının geleceğinden bunların açıkta kalarak sefil olmamaları için her ihtimale karşı 250 adet çadırın askeriyeden gönderilmesi Aydın vilayetinden yazıyla bildirilmiştir. Verilen bilgi üzerine hususi mühimmat çadırlarının geçici olarak gönderilmesi kabul edilmediği için 250 çadırın tanesi 585 kuruştan toplamı 146.437 buçuk kuruş hesabıyla dâhiliye ödeneğinden karşılanmak üzere ilk posta ile İstanbul'dan gönderilmesi uygun görülmüştür.[213]

16 Ağustos 1893 tarihli belgede İzmir'de büyük bir depremin meydana geldiği ve deprem yüzünden perişan olanlar için bu defa redif askerilerinin depolarından 1.020 adet çadır verilmiştir. Depolardan alınan çadırların yerine yenilerinin konulması için toplamı olan 355.105 kuruşun vakit kaybedilmeksizin hazineden ödenmesi uygun görülmüştür.[214] Ancak 23 Ağustos'a gelindiğinde İstanbul'dan tahaffuzhane için istenilen çadırların fiyatı olan 146.437 buçuk kuruşun hala gönderilmediği belirtilmiştir.[215] Belirlenen fiyatın daha önce de olduğu gibi Dâhiliye için ayrılan ödenekten askeriyeye ödenmesinin yazı ile bildirildiği, bunun üzerine hazineden nakit olarak ödenmesi kabul edildiği halde Nizamiye hazinesine verilmek üzere gönderilmesi kabul olmadığı takdirde Aydın vilayetinden havale edileceği Maliye Nezareti'ne de bildirilmiştir. Maliye Nezareti'nden alınan cevapta İzmir şehrinde sağlık tedbirlerinin alınması gerekli olduğundan bunlara karşı belediyeden sağlanan zebhiye[216] vergisinin yarısından İzmir mal sandığınca bundan önce devam

[211] BOA., BEO., 254/19019, H.27/Muharrem/1311.
[212] BOA., BEO., 254/19044-L.2, H.27/Muharrem/1311.
[213] BOA., BEO., 255/19073, H.27/Muharrem/1311.
[214] BOA., BEO., 257/19246, H.3/Safer/1311.
[215] BOA., DH.MKT., 102/34-L.2, H.10/Safer/1311.
[216] Zebhiye: Osmanlı Devleti'nde kesilen kasaplık hayvan başına alınan vergidir.

edilmiş olan 583.000 küsur kuruşun mahallerin emlak vergisinden geriye kalandan tahsiliyle daireye iadesi gerekmektedir. İstenilen çadırların belediye tarafından sıhhiyeden tedarik edilmesi lazım olan eşyadan olduğu gerekçesiyle ödenmesi bildirilmiştir.[217] 15 Ekim'e gelindiğinde 250 adet çadırın hala ulaşmadığı görülmüş istenilen çadırların hacıların çok yoğun olduğu zamanlarda ihtiyaç duyulduğundan bu tarihte buna gerek kalmadığı ifade edilmiştir.[218]

1898 yılında Klazomen Tahaffuzhanesi'ne Atina vapuru hacıları evvelce geldiği gibi 1.116 hacıyı taşıyan Abdülkadir vapuru dahi Klazomen'e gelerek yolcularını çıkarmaya başlamış ve yine Fiyum vapurunun gelmesi muhtemel olduğu, 1.150 kadar hacıyı taşımakta olan Muzafferi vapurunun kanalı geçmekte olup birkaç güne kadar tahaffuzhaneye geleceği haber alınmıştır. Bu halde 5.000 kadar hacının Klazomen'de toplanacağından tahaffuzhane daireleri bu kadar kişiyi barındıramayacağından dairelerin içine yerleştirilemeyen hacılar için çadır kurulması fikri oluşmuştur.[219] Ancak İzmir kumandanlığından çadır gönderilmesi uygun görülmeyince İzmir vilayeti tarafından hacılar için baraka inşa edilmesi ihtimali düşünülmüşse de buna da karantina müddeti müsait olmadığından hacıların yerleşmesi için çadırın daha iyi olacağı anlaşılmıştır.

Bu arada Klazomen'e gelen Atina vapuru yolcularından birinin şüpheli bir şekilde hastalanması üzerine veba olabileceği ihtimaline karşı tedbirler alınmıştır. İnceleme sonucunda hastalığın veba olmadığı ve hacıların sağlıklarının iyi olmasından dolayı Abdülkadir ve Fiyum vapurları hacılarına pratika verildiğinden çadır kurulması ve baraka inşasına gerek kalmamıştır. Bundan sonra vapurla gelen hacılar için tahaffuzhane içerisinde yer alan daireler yeterli olmuştur.[220]

3.8. İzmir'de Karantina Uygulamaları ve Klazomen Tahaffuzhanesi

İzmir'de salgın hastalıklarla mücadelenin sistemli bir hale gelmesinde, öncelikle 1840 yılında kurulmasına karar verilen ve 1846'da nihayet tamamlanabilen İzmir karantina binası gelmektedir. 1843'te Mısır'da şiddetli bir veba salgınıyla karşılaşılmış fakat bu salgının İzmir'i etkileyip etkilemediği konusunda bir bilgi edinilememiştir. Ancak İzmir'e bazı vapurların gece gelip gittiğinin haber alınması üzerine 6 Ocak 1844 tarihinde alınan karar gereğince gemilerin gece yük almalarına ve İzmir'den gitmelerine müsaade

[217] BOA., DH.MKT., 102/34-L.3, H.15/Rebiülevvel/1311.
[218] BOA., DH.MKT., 102/34-L.4, H.5/Rebiülahir/1311.
[219] BOA., A.MKT.MHM., 576/22.L.2, H.21/Muharrem/1316.
[220] BOA., A.MKT.MHM., 576/22-L.7, H.26/Muharrem/1316.

edilmemiştir.[221] Ayrıca karantina ve gümrük memurlarının güneşin batışından sonra işlerini bıraktıklarından giriş ve çıkışları kimse kontrol etmediğinden[222] güneşin batışından sonra İzmir limanına gelecek gemilerin, ertesi sabah temiz pratika alıncaya kadar bekletilmesi istenmiştir.[223] 1845 yılının bahar döneminde kolera ya da veba hastalığı vakasından söz edilmemiştir. Bu tarihten sonra ise ülkede vebanın yerini büyük ölçüde kolera almıştır.

1846 yılında Bağdat'ta büyük tahribata yol açan bir kolera salgını baş göstermiş ve bu salgından dolayı İzmir'de de karantina uygulamasına başlanmıştır. Hemen hemen Avrupa'nın tümünü kasıp kavuran büyük kolera salgını 1848 yılında İzmir'de büyük kayıplara neden olmuştur. Salgın sırasında halk büyük bir paniğe kapılmış ve yerlerini terk ederek çevre köylere sığınmıştır. 1848 ve 1854-1855 kolera salgınlarının ardından, önemsiz sayılabilecek birkaç vaka dikkate alınmazsa, İzmir'de 1865 yılına kadar salgının görülmediği bir dönemin yaşandığı varsayılabilir. 1865'te yaklaşık on yıllık bir aradan sonra gelen kolera salgını şehirde yine büyük bir panik yaratmıştır. Yerli halk ve özellikle Türkler arasında 3.000 civarında kişi hayatını kaybetmiştir.[224]

Salgınlarda artışların görülmesi üzerine İzmir Karantinahanesi, alan eksikliği ve uygulamaların yetersizliğinden dolayı şehrin dışında olan Urla'ya taşınmıştır. Urla iskelesi yakınında kendi adını taşıyan bir ada üzerine kurulmuş bulunan Klazomen Tahaffuzhanesi'nde yolcuların ve malların ayrıca gemilerin salgın dönemlerinde dezenfekte edilmeleri zorunlu tutulmuştur. Tahaffuzhanenin bir müdürü, bekçileri ile kendi güvenlik görevlileri ve salgın dönemlerinde ayrıca atanan hekimleri mevcuttur. Kızıldeniz'den gelen gemiler ve yolcular bir başka limanda daha önce temizlenmiş de olsalar burada yeniden karantina işlemlerine tabi tutulmuştur.

Hacdan dönen yolcular ve bunları getiren gemiler ise varışlarından itibaren genelde 10 gün süre ile karantinaya girmişlerdir. Yolcu taşımayan ve Kızıldeniz bölgesinden gelmeyen gemiler içinde durum aynıdır. Bu gemilerde 11 günlük yolculuktan sonra herhangi bir hastalık emaresi görülmemesi halinde karantina süresi 9 güne,10 günlük yolculuklarda 8'e, 19 gün ve daha uzun yolculuklarda ise 24 saate iner. Aslında yelkenli ya

[221] BOA., C.SH., 16/788.L-1, H.15/Zilhicce/1259.
[222] Sabri Ateş, "Bir Ayrışma Unsuru Olarak Salgın Hastalıklar: 19. Yüzyılda Osmanlı-İran Güç Mücadelesi ve Cenaze Trafiği, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Salgın Hastalıklar ve Kamu Sağlığı,* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2017, s.129.
[223] Rauf Beyru, *a.g.e.,* s.47.
[224] Rauf Beyru, *a.g.e.,* s.93.

da buharlı her gemi kaptanı diğer Osmanlı limanlarında olduğu gibi İzmir'e gelişlerinde de sağlık belgelerini ilgililere göstermek zorundadır. Bunu yapamayanların çalışmalarına Urla'da karantina süresini doldurmadıkça izin verilmez.[225]

17 Temmuz 1865 tarihli İzmir valisi tarafından çekilen telgrafta koleradan günde 2-3 kişinin vefat ettiği, hastalığın şiddetinin ertesi gün artarak 30'dan fazla vaka olduğu ve bunların içinden 12 kişinin de vefat ettiğini öğrenmekteyiz. Takip eden diğer günlerde devam eden ölümler sonucunda toplam 63 kişi vefat etmiştir.[226] Salgın sırasında yine İzmir'deki gayrimüslim nüfusun bir kısmı civar köy ve kasabalara gittikleri için Rum ve Frenk mahalleleri boş kalmıştır. Mahalle sakinleri Bornova ve Buca'da toplanmışlardır.[227]

1871 yılındaki kolera salgını, İzmir başta olmak üzere Osmanlı limanlarında, İstanbul'dan gemilerle gelen yolcu ve çalışanlara 10 günlük bir karantinayı zorunlu hale getirmiştir. Aynı yıl İskenderiye'de görülen kolera salgınından dolayı gerekli koruyucu önlemlere başvurularak Klazomen Tahaffuzhanesi'nde, İstanbul ve hastalığın görüldüğü diğer yerlerden geleceklere karşı 10 günlük karantina uygulamasına geçilmiştir. 1880 yılında Cidde, Mekke ve Medine'de şiddetli bir kolera salgınıyla karşılaşılmıştır. Daha sonra 1881'de Bağdat'ta, Mezopotamya'nın diğer yerleriyle Necef'e de bulaştığı anlaşılan veba salgınlarıyla, aynı yıl Mekke ve çevresiyle, Aden'de ortaya çıkan kolera salgınları sırasında bu bölgelerden gelenlere, İzmir dâhil, pek çok limanda sıkı karantina önlemleri alınmıştır.[228] İzmir'de alınan önlemler sonucunda Aralık 1882'de İzmir karantina müdürlüğünden gönderilen telgrafta İzmir şehrinin ve o sırada Klazomen Tahaffuzhanesi'nde bulunan 10 vapur ile 42 yolcusunun sağlıklarının iyi olduğu belirtilmiştir. Aynı ay içerisinde İskenderiye'de koleradan bir kişinin vefat ettiği, Süveyş'te bulunan Doktor Arlo tarafından bildirilmiştir.[229]

1882'de Hicaz'da ve 1883'te Mısır'da görülen salgınlar istisnasız hemen hemen her hac mevsiminde tekrarlanan salgınlardan bir kaçını oluşturmuştur. Mısır'dan gelecek gemiler Klazomen Tahaffuzhanesi ile Beyrut Tahaffuzhanesi'nde karantinaya alınmışlardır.[230] Mısır'dan gelen vapurlarla, Avusturya vapurlarına da karantina müddetlerini tamamladıktan sonra pratika verilmiştir. Ancak Klazomen'de daha karantina

---

[225] Rauf Beyru, *a.g.e.,* s.119.
[226] BOA., A.MKT.MHM., 339/16.L-2, H.22/Safer/1282.
[227] BOA., A.MKT.MHM., 339/16.L-2, H.22/Safer/1282.
[228] Rauf Beyru,. *a.g.e., s.*105.
[229] BOA., Y.PRK.SH., 1/34-L.2, H.1/Safer/1300.
[230] BOA., Y.A.HUS., 173/120-L.1, H.26/Şaban/1300.

bekleyen 8 vapurla, 4 yelkenli ve 47 yolcunun daha bulunduğu İzmir Karantina müdürlüğünden 8 Eylül 1883 yılında çekilen telgraf ile bildirilmiştir. Aynı telgrafta İskenderiye'de koleradan dolayı önceki gün 5, Siyut köylerinde 45 kişi ve Kerek'te 24 saatte 11 kişinin vefat ettiği ve koleranın yavaş yavaş ortadan kalktığı görülmektedir.[231]

1884'te Mısır ve Arabistan Yarımadası'nda görülen veba ve Fransa'nın Akdeniz limanlarından Marsilya ve Toulon'da, ertesi yıl İtalya'nın Palermo ve Parma şehirleri ile Trieste'de ortaya çıkan kolera salgınları İzmir'i de etkilemiştir. 1885 yılı eylül ayı içinde görülmeye devam eden koleradan dolayı ayın27'sinden 29'una kadar geçen günlerde 5125 vak'a, 1733 vefat meydana gelmiştir. Salgın sırasında Marsilya'da da bir kişi vefat etmiştir. Palermo'da eskiden koleraya tutulanlardan üç vefat, Parma'da ise yeniden beş kişinin koleraya tutularak içlerinden birinin vefat ettiği 12 Eylül 1885 tarihli Sıhhiye Jurnali'nde bildirilmiştir.[232] Bu tarihten iki gün sonra Palermo'da koleradan yedi vukuat ve üç vefat, Parma'da beş vak'a, Reggione'll Emilia dahi bir vefat olduğu görülmüştür. Bu dönem içinde Marsilya ve Toulon dâhil olmak üzere, tüm Akdeniz kıyılarından gelen gemi ve yolcular Klazomen, Beyrut ve Trablusgarp karantinahanelerinde 10 günlük karantinaya alınmışlardır.[233] Salgın sırasında Klazomen Tahaffuzhanesi'nde karantina beklemekte olan 21 vapur ile 13 yelkenli ve 433 yolcu bulunmaktadır.[234]

İtalya'nın Sicilya adası ve Napoli civarından ve Malta'dan gelip Klazomen Tahaffuzhanesi'nde karantinaya konulacak olan vapur ve gemilerin İzmir limanına uğramalarını engellemek amacıyla karakol vazifesi yapmak üzere bir vapur görevlendirilmiştir. Ayrıca Sıhhiye Nezareti'nden Yenikale taraflarına da bir kıta memurun görevlendirilmesi istenmiştir.[235]

1892 yılında Avrupa'da etkisini gösteren salgın sırasında Almanya'nın Hamburg şehriyle Fransa'nın kuzeyinden bulunan Havr'da görülen koleradan dolayı Baltık Denizi'ndeki Flensburg'dan Danimarka kıyıları dışında olacak şekilde Almanya limanlarından gelecekler Klazomen veya Beyrut Tahaffuzhaneleri'nin birinde 10 günlük karantina uygulanmasına tabi tutulmuştur.[236] Uygulanacak olan karantinaya Anvers (Antwerpen) ve civarıyla Fransa'nın Havr limanından gelenler dahil edilmiştir. Salgınların

[231] BOA., Y.PRK.SH., 1/23-L.3, H.6/Zilkaade/1300.
[232] BOA., Y.PRK.SH., 2/13-L.4, H.2/Zilhicce/1302.
[233] BOA., Y.PRK.SH., 2/13-L.2, H.4/Zilhicce/1302.
[234] BOA., Y.PRK.SH., 2/13-L.3, H/5/Zilhicce/1302.
[235] BOA., Y.PRK.ASK., 41/84-L.1, H/4/Rebiülahir/1304.
[236] BOA., Y.A.HUS., 264/62-L.1, H.10/Safer/1310.

görüldüğü yerlerden gelenlerin İzmir ile temasını engellemek ve güvenliği sağlamak üzere bir vapur Klazomen'e gönderilmiştir.[237]

İngiltere sahillerinde uygulanan karantina sonrasında 10 gün, Belçika'nın Anvers limanında 20 gün, Rusya'nın Nikolayef limanında dahi 40 günü geçen bir zamandan beri koleradan eser görülmemiştir. Bunun üzerine İngiltere'nin Grimsby ve Hull limanlarıyla, Humber nehri üzerinde bulunan diğer iskelelerden ve Belçika'nın Anvers şehrinden gelenler için uygulanan 5 günlük karantina süresi 24 Ekim 1893 tarihinden itibaren gelecekler için 24 saate indirilmiştir. Nikolayef'ten gelecekler için daha önceden uygulanan 6 günlük karantina dahi bu tarihten itibaren 24 saatle sınırlandırılmıştır. İzmir'de koleraya karşı Ayvalık ve Mekri(Fethiye) arasında 10 günlük karantina uygulanmaktaydı ancak hastalığın gerileme göstermesi üzerine İzmir'de de karantina süresi aynı tarihten sonra gelecekler için geçerli olacaktır. Yalnız Foça ve Karaburun dâhil olarak İzmir körfezinden geleceklere süre uzatılacaktır. Bunun haricinde İzmir'in diğer yerlerinden gelecek gemiler karantina dışında tutulacak ve Klazomen Tahaffuzhanesi'nden çıkıp gelecekler temiz pratika ile kabul edilecektir.[238]

Salgın tehlikesinin daha çok batıdan ve Akdeniz çevresinden geldiği bu yoğun dönemin ardından 1890 ve 1891 yıllarında, salgın Osmanlı Devleti topraklarına da sıçramıştır. 1890 yılında Mekke ve Cidde'de görülen kolera salgınlarının şiddetinin artması üzerine söz konusu yerler kadar ülkenin diğer kentlerinde ve doğal olarak İzmir'de de ciddi önlemler alınmıştır. Tunus'un Susa limanında koleranın görülmesi üzerine buralardan gelecekler Klazomen ve Beyrut tahaffuzhanelerinin birinde 10 gün karantinaya tabi tutulmuştur.[239]

15 Haziran 1893'de İzmir'de yayınlanan Hizmet gazetesinde, koleraya ait haber Mekke ile ilgilidir. Kolera vakalarının görülmesi üzerine Hicaz ve Yemen'den gelecek bütün hacı ve yolcular karantinaya tabi tutulacaktır. Yine aynı yazıda Marsilya'dan gelecek gemilerin de, Klazomen ya da Beyrut tahaffuzhanelerinde 3 gün süre ile karantinada bekleyecekleri, yolcu ve tayfaların eşyalarının etüvden geçirileceği, o günlerde toplanan sağlık kurulunca kararlaştırılmıştır.[240]

---

[237] BOA., Y.PRK.BŞK., 27/63-L.1, H.20/Safer/1310 ; BOA., BEO., 71/5267-L.2, H.20/Safer/1310 ; BOA., İ.HUS., 3/119-L.1, H.22/Safer/1310.
[238] BOA., DH.MKT., 158/29-L.2, H.15/Rebiülahir/1311.
[239] BOA., DH.MKT., 158/29-L.2, H.15/Rebiülahir/1311.
[240] Hizmet Gazetesi, Nr:661, "Ahvâl-i Dâhiliye", 15 Haziran 1893.

Bir ay sonra İzmir'de kolera olduğuna dair bazı şüpheli hastalık vakaları görülmüştür. Ermeni Hastanesi'nde yatan iki kişinin hastalığı şüpheli görülmüş yine Peştemalcılarbaşı'nda hastalanan kunduracının cüzzamlı olduğu ortaya çıkmıştır.[241] Şüpheli sayılabilecek vakaların artmasıyla beraber İzmir karantina doktoru Miço'dan alınan telgrafta, İzmir'de tekrardan kolera olup olmadığının araştırılması için Doktor İshak, Fano, Ali Rıza ve Mustafa Bey'den oluşan sağlık heyetinin incelemelerde bulunduğu görülmektedir.[242] İncelemede İzmir'de yeniden şüpheli bir duruma rastlanmamıştır. Ancak doktorlar tarafından bazı sağlık önlemleri de alınması halkın da bu önlemlerle birlikte kişisel temizlik ve sağlık koşullarına dikkat etmesi gerekli görülmüştür. Sağlık koşullarını ve alınan önlemlerin iyi uygulanıp uygulanmadığını incelemek üzere bu sefer Genel Sağlık Müfettişi Koçoni Efendi İzmir'e gitmiştir.[243] İzmir'e giderken Klazomen Tahaffuzhanesi'ni de teftiş ederek koşullarının iyi olduğunu dile getirmiştir.

Ağustos ayında İzmir şehrinde bu sefer 6 hastanın durumu şüpheli görülmüştür.[244] Şüpheliler arasında bir çöpçü ve Rum Hastanesi'nde bir kişi vefat etmiştir. İki seneden beri zaten hasta olan bir kadının iyileştiği halde tekrar hastalanması şüpheleri arttırmıştır.[245] 5 Ağustos 1893 tarihinde İzmir'de kolera vakaları tekrardan görülmeye başlanmıştır. Bir günde vak'a sayısı 5'e yükselmiş bunlardan biri de vefat etmiştir. Diğer hastalardan dahi bir kişinin vefat ettiği toplamda vefat sayısının dokuz olduğu Sağlık Müfettişi tarafından telgrafla bildirilmiştir.[246] 7 Ağustos'ta hasta olan iki kişi ile diğer iki kişinin hastalıkları şüpheli görülmüş yine bunlardan birinin önceden hastalananlardan olduğu böylece üç kişinin daha vefat ettiği söylenmiştir.[247] Üç vefattan bir gün sonra şehirde hastalığa yakalanan dört kişiden birinin daha vefat ettiği ve koleradan toplam ölen kişi sayısının on iki olduğu görülmektedir.[248]

Bu sırada İzmir'den pek çok yolcunun demir yoluyla Soma'ya buradan da Dikili iskelesinde vapurlara binerek Midilli'ye ve diğer yerlere ulaştıkları haber alınınca, hastalığın Midilli'ye bulaşacağından bahisle Ayvalık'tan başka Anadolu sahillerinden

[241] BOA., Y.PRK.SH., 4/36-L.9, H.15/Muharrem/1311.
[242] BOA., Y.PRK.SH., 4/36-L.11, H.14/Muharrem/1311.
[243] BOA., Y.PRK.UM., 28/18-L.5, H.15/Muharrem/1311.
[244] BOA., Y.PRK.SH., 4/36-L.7, H.19/Muharrem/1311.
[245] BOA., Y.PRK.UM., 28/18-L.6, H.21/Muharrem/1311.
[246] BOA., Y.PRK.SH., 4/36-L.6, H.21/Muharrem/1311.
[247] BOA., Y.PRK.UM., 28/18-L.7, H.24/Muharrem/1311.
[248] BOA., Y,PRK.SH., 4/36-L.2, H.25/Muharrem/1311.

gelecek deniz taşıtlarının adanın hiçbir tarafına yanaştırılmaması uygun görülmüştür.[249] İzmir'in sağlık durumunun daha da iyileştirilmesi için tedbirler alınmaya devam edilmiştir. Birkaç seneden beri Bosna ve Hersek hacılarıyla beraber Avusturya tarafından Cidde'ye gönderilen ve bakteriyoloji konusunda ihtisası bulunan Doktor Karlisken hacılarla beraber Klazomen Tahaffuzhanesi'ne gitmiştir. Sağlık tedbirleri için tahaffuzhanede kullanılan araç ve gereçleri inceleyen Karlisken, hastalığın ortaya çıkmasında etkili olan mikrobu ve etkilerini anlamak için İzmir şehrine de uğramıştır.[250] Sağlık Müfettişi Koçoni Efendi, İstanbul'a gideceği için karantina süresini tamamlamak üzere Klazomen Tahaffuzhanesi'ne gitmiştir. Koçoni Efendi'nin bulaşık olan bir kayıkla vapura bindiğinin görülmesi üzerine emekli Doktor İshak Bey Hamidiye şirket vapuruyla Urla'ya gitmiştir. Urla'ya gönderilen İshak Bey ve arkadaşlarının yardımı ile Koçoni Efendi ve Klazomen'in sağlık memurlarıyla birlikte bindikleri kayıklar ile kayıkçılar karantina usullerine göre temizlenmişlerdir.[251]

İzmir kentinde, 1893 yaz ve sonbahar aylarında oluşan kolera salgınının çevredeki yerleşim yerlerini etkilediği görülmektedir. Denizli'de birkaç kişinin söz konusu şüpheli hastalığa yakalanarak, bunlardan birinin öldüğü haberi alınınca hastalığın yayılmasına meydan vermemek için gerekli tedbirler alınmıştır. Sıhhiye Meclisi üyesi Doktor Fano Bey durumu araştırmak üzere bölgeye gitmiştir.[252] Bonkowski Paşa'nın daha önce bölgeye gittiği, Fano Bey'le İstanbul'dan gönderilen vilayet doktorlarıyla, Sağlık Müfettişi Ali Rıza Bey ve Kaymakam Tisejon'den oluşan sağlık heyeti şehri teftiş ederler. Bunların çaba ve gayretleriyle alınan temizlik önlemleri doğrultusunda hastalığın Denizli'de yayılmasının önüne geçilmiştir.[253] Ekim itibariyle İzmir'de ve Denizli'de şüpheli hastalık görülmediği Bonkowski Paşa tarafından bildirilmiştir. 10 günlük uygulanan karantina süresinin ticarette durgunluğa neden olduğu için 5 güne indirilmesi bölge halkı tarafından dile getirilmiştir.[254]

Genellikle veba ya da kolera salgınlarına karşı karantina uygulamasında Aydın Vilayeti dâhilinde ilk temas edilen yer Klazomen Tahaffuzhanesi olmuştur. Bu defa 1893 yılında Trablusgarp'ta görülen tifoya karşı daha önceden buralarda veba hastalığının ortaya çıktığı göz önüne alınarak, yeni bir hastalık emaresinin belirmesiyle Bingazi ve

[249] BOA., BEO.,255/19059-L.2, H.26/Muharrem/1311.
[250] BOA., BEO., 255/19054-L.1, H.28/Muharrem/1311.
[251] BOA., Y.PRK.UM., 28/18-L.31, H.11/Safer/1311.
[252] Hizmet Gazetesi, Nr:688, "Ahvâl-i Dâhiliye", 20 Eylül 1893.
[253] Hizmet Gazetesi, Nr:681, "Ahvâl-i Dâhiliye", 30 Eylül 1893.
[254] BOA., Y.PRK.SGE., 6/2-L.5, H.24/Rebiülevvel/1311.

Trablusgarp sahillerinden gelecek yolcu ve gemiler Klazomen ya da Beyrut tahaffuzhanesinde 5 gün karantinaya tabi tutularak, kişisel elbise ve eşyalar dezenfekte edilecektir.[255] İstanbul salgınının da İzmir'deki salgın kadar şiddetli geçtiği görülmüştür. İstanbul'daki salgınla ilişkili olarak Paris'te Pasteur'ün yetiştirmiş olduğu bir mikrobiyolog sağlık kurulu üyeliğine atanmak üzere, Marsilya'dan gelip Klazomen'de karantina süresini tamamladıktan sonra İstanbul'a hareket etmiştir.[256] Ayrıca koleraya karşı etkili bir tedavi yöntemini araştırmak amacıyla Saint Petersburg'dan bir sağlık heyeti kente gelmiştir.[257] 1894'te Petersburg'da koleradan dolayı Finlandiya körfezinden gelecek gemiler için Klazomen, Beyrut ve Trablusgarp tahaffuzhanelerinin birinde 10 gün karantina uygulanacaktır.[258]

1894 yılında Antalya'da koleranın hüküm sürmesi ve buranın 1000'den fazla askerin toplanma yeri olmasından dolayı askerlerin içinde şüpheli bir şekilde hastalanmış ve bunlardan biri vefat etmiştir. Bunun üzerine diğerlerinin de sağlık durumunu kontrol etmek için Hasan Paşa vapuruyla Klazomen Tahaffuzhanesi'ne gönderilen askerler 10 gün karantinaya tabi tutulmuşlardır.[259] 1894 yılının sonlarına doğru İzmir'de çok yoğun olmayan bir kolera salgınından bahsedilmesine rağmen Hizmet gazetesinde bununla ilgili bir habere rastlanmamaktadır. Ancak ulaşılan bilgiler yorumlayacak olursak bir haber de, Kızılkaklık mevkiinde bir karantina istasyonunun kurulmasına ve demiryolu ile seyahat edecek olan yolcuları muayene etmek üzere, sağlık komisyonu üyelerinden Fano Bey'le, belediye tabibi Ethem Bey'in Eylül ayında bu istasyonda görevlendirilmesine karar verilmesi durumun hiç de iyi olmadığı düşüncesini kuvvetlendirmektedir. Bu arada kasım ayında İzmir'e yeni bir etüv makinesinin gönderildiği haberi de yer almıştır.[260]

---

[255] BOA., DH.MKT., 4/42-L.2, H.26/Şaban/1310.

[256] II. Abdülhamit'in emriyle araştırma yapmak üzere Fransa'daki Pasteur Enstitüsü'nden bizzat Pasteur'un tavsiyesiyle Dr. Chantemesse, İstanbul'a davet edilmiştir. Ve onun teklifi üzerine yine Sirkeci Demirkapı'daki askeri tıbbiyenin bahçesinde bir bakteriyolojihane kurulmuş ve başına Pasteur Enstitüsü'nden Dr. Maurice Nicolle getirilmiştir. Ayrıca bkz. Bedi Şehsuvaroğlu, "Tarihi Kolera Salgınları ve Osmanlı Türkleri", *İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası,* C.17, S.2, İstanbul, 1954, ss.282-299. ; 1911'de Bakteriyolojihane-i Osmani müdürlüğüne Paul-Louis Simond üç yıl süreli bir sözleşme ile müdür tayin edilmiştir. 1911'den 1913'e kadar koleranın bulaşma biçimleri konusunda bir inceleme yapma olanağı bulmuş ve kolera ile ilgili portör taramaları 1913 yılında Klazomen Tahaffuzhanesi'ne kadar ulaştırılmıştır. Bkz. Şeref Etker, "Paul-Louis Simond ve Bakteriyolojihane-i Osmani'nin Çemberlitaş'ta Açılışı", *Osmanlı Bilim Araştırmaları,* C.10, S.2, 2009. ss.13-33.

[257] Hizmet Gazetesi, Nr:682, "Ahvâl-i Dâhiliye", 30 Ağustos 1893.

[258] BOA., Y.MTV., 99/67-L.1, H.9/Muharrem/1312.

[259] BOA., Y.A.HUS., 316/65-L.2, H.8/Recep/1312; BOA., İ.HUS., 32/100-L.1, H.6/Cemaziyelahir/1312.

[260] Hizmet Gazetesi, Nr:793, "Aydın Vilâyeti", 4 Kasım 1894.

29 Nisan1895 tarihinde, Hicaz'da yeni bir kolera salgını ile karşılaşılması üzerine Kızıldeniz'den gelen gemi ve yolcularının Klazomen'de 10 gün süre ile karantina altında tutulacakları belirtilmiştir.[261] Yine aynı nedenle İstanbul için de benzer önlemler alındığını, buradan gelen yolcular hakkında karantina önlemleri uygulandığını, ancak daha sonra bu önlemlerin ve sağlık kontrollerinin kaldırıldığı görülmektedir.[262] 1896 Mart sonunda, İskenderiye'den gelen gemi ve yolcularının,[263] aynı yılın aralık ayında da Basra Körfezi ve İran sahillerinden gelenlerin on gün karantina altında tutulmaları kararlaştırılmıştır.[264] 1897 başında ise, bu defa Hindistan'dan gelenler için 15 günlük bir karantina zorunluluğu konulmuştur.[265] Bu ülkede özellikle Bombay kentinde hüküm süren ve iki ay içerisinde 20.000 kişinin ölümüne ve 400.000 kişinin kentten kaçmasına neden olan şiddetli veba salgınının, Osmanlı İmparatorluğu'nda ve İzmir'e yayılmasını önlemek amacıyla, Hindistan'dan doğrudan ya da başka yerlere uğradıktan sonra gelecek gemilerden İzmir'e çıkarılacak hayvan deri ve kırpıntı, kemik vesairenin kente kabul edilmeyeceği ayrıca belirtilmiştir.[266] 1897 yılının Haziran ayında Cidde'de hüküm süren veba salgını nedeni ile buradan kente geleceklerin karantina altına alındığı ayrıca görülmektedir.[267]

3.9. Hacı Kafileleriyle Gelen Salgınlara Karşı İzmir'de Uygulanan Karantinalar

1837 yılından beri hac zamanı uygulanan karantina yöntemleri, 1844 yılına gelindiğinde yapılan yeni düzenleme ile daha sıkı tedbirleri kapsadığından bu durum hacılar için memnuniyetsizlik yaratmıştır.[268] Nitekim 1845 yılında Hicaz'dan dönen 2500 hacı, Adana dışında karantinaya alınmak istenince, buna uymayarak isyan etmişler ve karantinahaneyi yağmalamışlardır. Daha sonra Adana'dan temiz belgesi almadan kaçan hacıların yakalanarak 15 gün karantinaya alınmaları ve hapsedilmeleri için vilayetlere emirler gönderilmiştir.[269]

Osmanlı Devleti'nde, her yıl hac döneminde gerçekleştirilen bu vazifenin ciddi bir nüfus hareketliliğine neden olduğu göz önüne alınırsa, salgın hastalıkların yayılma riski

---

[261] Hizmet Gazetesi, 29 Nisan 1895.
[262] Hizmet Gazetesi, 20 Mayıs 1895.
[263] Ahenk Gazetesi, Nr:115, "İlan-ı Mahsus", 14 Nisan 1896.
[264] Ahenk Gazetesi, Nr:167, "Aydın Vilâyeti", 7 Aralık 1896.
[265] Ahenk Gazetesi, Nr:178, "Aydın Vilâyeti", 2 Ocak 1897.
[266] Ahenk Gazetesi, Nr:188, "Aydın Vilâyeti", 25 Ocak 1897.
[267] Ahenk Gazetesi, Nr:261, "Aydın Vilâyeti", 6 Haziran 1897.
[268] Pelin Böke, *"İzmir Karantina Teşkilatı...,* s.143.
[269] Gülden Sarıyıldız, "Karantina Meclisi'nin Kuruluşu…", s.361.

kaçınılmazdır. 1858 yılında açılan İskenderiye-Kahire-Süveyş demiryolunun Kızıldeniz ile Akdeniz'deki buharlı gemi taşımacılığını birleştirmiş olması ve Hicaz-İskenderiye hattının 1865 yılında çok sayıda hacı tarafından kullanılması, kolera hastalığını önce Hicaz'dan Mısır'a, oradan da Akdeniz limanlarına ve Avrupa'ya taşımıştır.[270] 1865 yılında dikkatleri Hicaz üzerine toplayan büyük salgına kadar kolera Hicaz'da altı defa görülmüştür. İlk olarak 1831'de görülen kolera 1838, 1839 ve 1840 senelerinde hac zamanlarında hafif belirtiler şeklinde devam ederek 1846 yılında önemli sayılabilecek ikinci bir salgın görülmüştür. 1851, 1856, 1857 ve 1860 yıllarında ise kolera Hicaz'da görülmeye devam etmiştir.[271] 1865 yılına gelindiğinde daha önce Hicaz'da görülmemiş derecede şiddetli kolera hüküm sürmüştür.

1865 yılındaki kolera salgını bütün Avrupa devletlerini telaşlandıracak bir düzeye ulaşmıştır. Salgının ilk olarak Hicaz'da başlamış olduğu sonra Mısır'a oradan da Akdeniz limanlarına sıçraması üzerine hac için alınan tedbirlerde daha sıkı önlemleri gerektirmiştir. Özellikle Fransız hükümeti bu konuyla yakından ilgilendiği için 1865 yılında bir toplantı önerisi sunmuştur. Toplantı, İstanbul'da düzenlenmesi şartıyla Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmiştir. 13 Şubat 1866 tarihinde başlayan ve 26 Eylül 1866'da sona eren toplantıya Fransa, Belçika, İspanya, Portekiz, Rusya, Prusya, ABD, Yunanistan, Avusturya, Papalık, Danimarka, İtalya, Hollanda, İran, Büyük Britanya, İsveç-Norveç temsilcileri katılmıştır.[272] Ayrıca konferans sonunda 1867 yılında Sıhhiye Meclisi tarafından *Kolera Nizamnamesi* hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur. Buna göre koleranın 8 günde ortaya çıkabileceği anlaşılmış ve karantina müddetinin 10 gün zarfında olmasıyla beraber gemilerde bir doktor bulundurulması kararlaştırılarak gemilere tahaffuzhane gibi hareket etme özelliği kazandırılmıştır.[273]

Kolera, hastalığın mikrobunu almış olarak geri dönen hacılar vasıtasıyla Süveyş'e taşınmıştır. Süveyş'e gelen bir vapur kaptanının gemide hastalık olmadığına dair yalan beyanı üzerine kendisine temiz pratika verilmiştir. Oysa sefer sırasında koleradan ölen birkaç kişinin cesetleri kaptan tarafından denize attırılmıştır ve geminin Süveyş'e demirlemesinden iki gün sonra orada da kolera hastalığı görülmüştür. Süveyş'e gelen

---

[270] Orhan Koloğlu, "Osmanlı Basınında 1865 Kolera Salgını, İstanbul Sağlık Konferansı ve Mirza Malkom Han", *Osmanlı Bilim Araştırmaları*, VI/2, 2005, ss.139-150.
[271] Gülden Sarıyıldız, *"Hicaz Karantina…",* s.13.
[272] Coşkun Bakar, "Avrupa'da Dolaşan Koleranın Gölgesinde İstanbul Uluslararası Sağlık Konferansı", *Türk Halk Sağlığı Dergisi*, C.18, S.1, 2020, ss. 68-82.
[273] Süheyl Ünver, "Osmanlı Tababeti ve Tanzimat…", s.949.

gemilerin taşıdığı hacılar henüz kanal açılmadığından trenlerle İskenderiye'ye taşınarak, İskenderiye'de de koleranın bulaşmasına neden olmuştur. Mısır'da üç ay hüküm süren kolera Anadolu, Avrupa, Amerika'ya sirayet etmiş ve 1874 yılında sönmüştür.[274] Hicaz'da, görülen koleranın en fazla tahribatı 1881 ile 1895 yılları arasındadır. 1883 yılında Mısır'dan gelecek gemilere İzmir'deki Klazomen Tahaffuzhanesi'nde karantina uygulanmıştır.[275]

1890 yılında görülen kolera salgınının Mekke ve Cidde'ye sıçraması üzerine kolera şiddetini arttırarak hüküm sürmüştür. Hicaz'dan vapurlarla memleketlerine dönecek olan hacıların koleranın yayılmasına sebebiyet vermemesi için bazı noktalarda karantina mevkileri kurulmasına karar verilmiştir. Mısır idaresi tarafından Bahr-i Ahmer'de (Kızıldeniz'de) kurulan Tur Tahaffuzhanesi'nde 20 gün karantina müddetini doldurarak Anadolu'ya gelecek hacılar İzmir Klazomen Tahaffuzhanesi'nde tekrar 10 gün karantinaya tabi tutulmuşlardır. Önlem amaçlı Avrupa'dan istenilen etüv makinelerinden biri Klazomen ve diğeri Kavak tahaffuzhanelerine konularak bulaşık kabul edilen eşya ve elbiseleri dahi usullerine göre temizlendikten sonra pratika verilmiştir. Fakat Klazomen ve Beyrut tahaffuzhanelerinde karantinalarını tamamlayıp da İstanbul'a gidecek olan hacılar tedbir amaçlı yine Çanakkale'de karantinaya çıkarılıp ondan sonra Haliç ve İstanbul'da doktor muayenesinden geçirilecektir.[276]

1892 yılında Hicaz'dan gelmekte olan Cidde vapurunda şüpheli bir hastalıktan ölümler meydana gelince hacı taşıyan vapurların karantina beklettirilmelerine karar verilmiştir. Koleradan dolayı Karadeniz ve Akdeniz boğazlarıyla Klazomen ve Sinop tahaffuzhanelerinde doktor, eczacı ve gardiyanların bulunması gerekli görülmüştür. Ancak bazı gardiyanların para karşılığında bulaşık olan kişileri kordonlar dışına salarak hastalığın yayılmasına sebep olduğu belirtilmiştir. Salgına karşı önlem olarak Fransa'da tecrübe ile ortaya çıkan uygulamada, iyice kaynatılan suyun soğuduktan sonra içilmesi sonucunda midede bulunan mikropların yok edildiği görüldüğünden karantinahanelerde bekleyecek olanlara kaynatılmış su içirilmek üzere tahaffuzhaneler için yeteri kadar semaver tedarik edilmesi istenmiştir.[277]

---

[274] Gülden Sarıyıldız, *"Hicaz Karantina Teşkilatı…",* s.14.
[275] BOA., Y.A.HUS., 173/120, H.26/Şaban/1300.
[276] BOA., Y.PRK_SH., 3/41, H.25/Zilhicce/1308.
[277] BOA., İ.HUS., 1/3, H.3/Muharrem/1310.

Ayrıca Hicaz'dan gelmekte olan hacıların Osmanlı Devletine ait vapurlarda bulunanlara Klazomen Tahaffuzhanesi'nde karantina beklettirilmiş olduğu halde, yabancı posta vapurlarıyla gelenlere karantina beklettirilmediği haber alınmıştır. Bunun üzerine Osmanlı topraklarına gidecek olan vapurlara Tur Tahaffuzhanesi'nde 48 saat karantina beklettirildikten sonra kanaldan geçerek uğrayacakları ilk Osmanlı limanında bu kez ikinci defa 24 saat müddet ile karantinaya konulduktan sonra pratikalarının verilmesine karar verilmiştir. Yine 1892 yılında Cidde vapurunun Rodos'a uğradığında oradaki doktorun muayenesi sonucunda vapurun içinde şüpheli birkaç vefat olduğunun haber vermesiyle hemen vapura iki gardiyan konularak Klazomen Tahaffuzhanesi'ne gönderilmiş ve burada da 5 günlük bir karantina uygulanmıştır.[278] Posta taşıyan vapurların da diğer vapurlar gibi eşit bir uygulamaya tabi tutulduğu görülmüştür.

1895 yılında hacıların Tur Tahaffuzhanesi'nde karantina bekledikleri müddet zarfında eşya ve elbiselerinin uygun bir şekilde temizlenmediği haber alınınca, hacıların Trablusgarp, Beyrut ve Klazomen tahaffuzhanelerinde 3 gün karantinaya konularak eşyaları etüv makinesi ile temizlenmesi gerekli görülmüştür.[279] Bu durum sonraki yıllarda da devam etmiştir. 1896 yılındaki belgede hacıları taşıyan gemilerin Beyrut, Trablusgarp ya da Klazomen Tahaffuzhaneleri'nin birinde hacıların sandıklarının içinde bulunan eşyalarının dışarıya çıkarılarak iyi bir şekilde temizlenmemesi üzerine hacılar doktorlar tarafından muayene edilerek 5 gün karantinada tutulmuşlardır. Bu uygulama çerçevesinde 662 hacıyı taşıyan Atina vapuru Klazomen'de 5 gün karantinaya alınmıştır.[280]

1898'de Tur Tahaffuzhanesi'ne gelmiş olan 6000-7000 hacının vapurlarda beklettirilerek yüzer kişi şeklinde karaya çıkarılmaya başlanması üzerine bu olayın aylarca süreceği göz önünde bulundurularak hacıların 10 günlük karantinasını Klazomen Tahaffuzhanesi'nde geçirmeleri uygun görülmüştür.[281] 1899'de Cezayir'in Filipvil ve Buji şehirlerinde kolera hastalığından dolayı birkaç vukuatın meydana gelmesi üzerine buralardan çıkacaklar için Klazomen, Beyrut ya da Trablusgarp tahaffuzhanelerinin birinde 10 gün karantinaya tutulmasına karar verilmiştir.[282]

1900 yılında hacılarla ilgili haberler Ahenk gazetesinde yer almaya devam etmiştir. Kızıldeniz'de bulunan Yanbu limanından gelecek yolcular 10 gün süre ile karantinaya tabi

[278] BOA., Y.A.HUS., 263/59-L.2, H.14/Muharrem/1310.
[279] BOA., A.MKT.MHM., 572/23-L.2, H.21/Muharrem/1313.
[280] BOA., A.MKT.MHM., 576/17-L.1, H.15/Muharrem/1314.
[281] BOA., Y.A.HUS., 384/104-L.2, H.27/Zilhicce/1315.
[282] BOA., A.MKT.MHM., 579/16-L.3, H.11/Recep/1317.

tutulmuş ve hacıları taşıyan gemilerin limana yanaştırılmaması Sıhhiye Meclisi'nce kararlaştırılmıştır.[283] Aynı gazetenin mayıs ayı yazılarında Port Said'den gelenlerin yeni bir ilana kadar sağlık kontrollerine tabi tutulmaları İzmir karantina idaresine bildirilmiştir.

İzmir'de salgın hastalıkların artması üzerine 1900 yılında Sıhhiye Meclisi'nce alınan ve İzmir Karantina İdaresi tarafından açıklanması istenilen kararlar maddeler halinde Ahenk gazetesinde şu şekilde yer almıştır:

1- İzmir'den deniz yoluyla ayrılacak yolcular, ilk olarak Klazomen Tahaffuzhanesi'ne giderek orada 48 saatlik bir karantinaya tabi tutulacak, elbise ve eşyaları dezenfekte edilecektir. Bu yolcular imparatorluğun her hangi bir yerine yalnız bu tahaffuzhaneden hareket edebilecektir. Mayıs ayının 17'sinden itibaren diğer Osmanlı sahillerine İzmir'den hareket edecek olan gemilerin önceden Klazomen Tahaffuzhanesi'ne gidip, ambarları içinde bulunabilecek fareler yok edildikten sonra dezenfekte işlemi bitince yolcu almalarına müsaade edilecektir. Bu gemilerde yolcular, ilk uğrayacakları hekim bulunan bir limanda sağlık muayenesinden geçirileceklerdir. İstanbul'a giden gemi ve yolcular için bu muayene, Çanakkale ve İstanbul'da tekrar edilecektir.

2- Karadan, tren ya da başka bir araç ile İzmir'den hareket eden yolcuların eşya ve elbiseleri sağlık muayenesinden ve etüvden geçirildikten sonra kendilerine bir sağlık tezkeresi verilecek ve gittikleri yerlerde tekrar belediye doktoru tarafından bir muayeneye tabi olacaktır. İzmir'den hareket eden her trenin içinde seyahat esnasında yolcuların sağlık durumlarını kontrol etmekle görevli bir doktor bulunacaktır.

3- Genel sağlığa dair İstanbul Sağlık Komisyonu'nca kaleme alınan talimat hükümlerinin tamamının İzmir'de uygulanması hükümetçe denetlenecektir.

4- Hâlâ Klazomen Tahaffuzhanesi'nde bulunmakta olan hacılar, gerekli karantina sürelerini orada tamamlayacak ve bundan sonra gelecek olanlar ise "Astropalya(Astropalia)" tahaffuzhanesine gideceklerdir.[284]

1900 yılında İskenderiye'de Mayıs ayı içerisinde vebadan sadece iki vefat görülmesi üzerine Sıhhiye Meclisi tarafından alınan karar gereğince İzmir için geçerli olan 48 saatlik karantina süresi 24 saate indirilmiştir.[285] Ancak Musevi cemaati içerisinde birinin şüpheli hastalığa tutulmasından dolayı İzmir'de uygulanacak olan karantina süresi 5

[283] Ahenk Gazetesi, Nr:1117, "Müteferrika-Veba", 24 Nisan 1900.
[284] Ahenk Gazetesi, Nr:1138, "Aydın Vilâyeti", 18 Mayıs 1900.
[285] Ahenk Gazetesi, Nr:1143, "Aydın Vilâyeti", 24 Mayıs 1900.

güne çıkarılmıştır.[286] Karantina doktoru Miço Efendi başkanlığında oluşturulan bir komisyon kararı ile Foça'dan başlatılarak Menemen'i de içerisine alıp, Manisa ve çevresinde karantina kordonları oluşturulmuştur. 1901 yılına gelindiğinde Suriye'den gelerek, İzmir'e uğrayan ve daha sonra buradan İstanbul'a hareket eden Fransız Mesajeri kumpanyasına ait geminin birkaç günden beri hasta olan bir mürettebatına, yapılan muayeneler sonucunda bulaşık teşhisi konulmuştur. Geminin, dönüşünde Klazomen'de alıkonulduğu ve yolcuların 12 gün karantina altında bekletilmelerinin kararlaştırıldığı açıklanmıştır.[287]

1902'de geçmiş yıllarda olduğu gibi, Hicaz'da yeni bir salgınla karşılaşılmıştır. Bu salgınla ilişkili olarak, İsmailiye dâhil olmak üzere, Mısır'dan gelen gemilerin tayfa ve yolcularına, önceleri 4 günlük karantina uygulandığı daha sonra da bunun 48 saate indirildiği ve ayrıca yolcularının ve geminin dezenfektasyona tabi tutulduğu görülmüştür.[288] Bu arada genel karantinalar müfettişi Koçoni Efendi, hacıların sayısı kontrol altına alınıncaya kadar İzmir Klazomen Tahaffuzhanesi'nde bulunmak üzere şehre gitmiştir. Koçoni Efendi, tahaffuzhanede Sıhhiye Meclisi tarafından uygulanması gerekli görülen sağlık tedbirlerini layıkıyla uygulamaya başlamıştır.[289]

Hicaz ve Mısır'daki salgınların, Nisan ayı içerisinde devam etmesi üzerine Mısır'dan gelecek gemi ve yolcularının 16 Nisan gününden itibaren yeniden 5 günlük bir karantina altına alınacakları ve eşyalarının dezenfekte edileceği belirtilmiştir. Ahenk gazetesinin aynı tarihli başka yazısında Koçoni Efendi'nin tekrar Klazomen Tahaffuzhanesi'ne gittiği, bir yandan da yeni bir etüv makinesinin, İstanbul'dan İzmir'e ve oradan da Klazomen'e gönderildiği görülmektedir. Bununla birlikte 1902 yılında Klazomen Tahaffuzhanesi'nin içindeki bina ve tesislerin geliştirilmesi ve bazı yeni binaların yapılması da söz konusu olmuştur.[290]

1902 yılı Temmuz ayında Mısır'da görülen veba vakalarına kolera da eklenmiştir. 200 kişinin koleraya yakalandığı bunlardan 147'sinin vefat ettiği telgraflarda görülmüş ve hastalığın böyle şiddetli surette ortaya çıkmasından dolayı kısa zaman içerisinde önünün alınması için Mısır'dan gelecek yolcular, Klazomen Tahaffuzhanesi'nde en az 12-14 gün arasında karantinaya tutulacaktır. Klazomen'den ayrılan gemiler ise hemen boğazdan geri

[286] Ahenk gazetesi, Nr:1143, "Aydın Vilâyeti", 24 Mayıs 1900.
[287] Ahenk gazetesi, Nr:1576, "Aydın Vilâyeti", 20 Ekim 1901.
[288] Ahenk gazetesi, Nr:1700, "Aydın Vilâyeti", 25 Mart 1902.
[289] Ahenk gazetesi, Nr:1711, "Aydın Vilâyeti", 6 Nisan 1902.
[290] BOA., A.MKT.MHM., 582/15, H.19/Zilhicce/1319.

çevrilerek yolcuları için sağlık tedbirleri gerekli olduğundan bu gemilerin rıhtım ve iskelelere yanaştırılmaması kararlaştırılmıştır.[291] Mısır salgının yanı sıra, Rusya'da da kolera görüldüğü bu nedenle Rusya sahillerinden gelen hacı vapurlarına Sinop ya da Kavak'ta 5 günlük bir karantina uygulanacağı anlaşılmaktadır.[292]

1902'de İskenderiye'de ekim ayının on birinde görülen koleradan dolayı 11 kişi hastalığa tutulmuş, 10 kişi de vefat etmiştir. Kahire, Dimyat, Port Said ve civar bölgelerde toplam 110 kişi hastalığa yakalanmış, 105 kişi de vefat etmiştir.[293] Ertesi gün de 101 yeni vaka ve yeniden 94 kişi vefat etmiştir.[294] 1905 yılı Temmuz ayı içerisinde arkası kesilmeden devam eden veba salgınından dolayı yürürlükte olan tedbirlerin bir kat daha arttırıldığı görülmektedir. İskenderiye'den gelecek gemiler Klazomen Tahaffuzhanesi'nde 5 gün karantinaya tabi tutulmuşlardır.[295] Temmuz ayı sonlarında bu karantina müddeti salgının hafiflemesinden dolayı 48 saate kadar indirilmiştir.[296] 1906 yılında Süveyş'te vebadan hastalanan 7 kişiden 3'ünün vefat etmesi üzerine Cidde ve Yanbu iskelelerine gitmek için Süveyş'ten yola çıkacak hacı ve yolcular Ebusuud Tahaffuzhanesi'ne gönderilerek 5 gün karantinaya tabi tutulmuştur.[297]

1907'de Rusya'dan gelen hacılardan birinin hastalanıp vefat etmesi üzerine bunların Kavak Tahaffuzhanesi'ne gönderildiği ancak tahaffuzhanenin iyi durumda olmamasından dolayı Klazomen Tahaffuzhanesi'ne bir vapur kiralanarak nakledilmesi münasip görülmüştür.[298] Sinop Tahaffuzhanesi'ne vapurla gelen hacı miktarının 3000'i bulması, tahaffuzhane kapasitesinin en fazla 1000 kişiyi alabileceğinden izdihama sebebiyet vermemek için bazı hacıların Tur Tahaffuzhanesi'ne gönderildiği görülmüştür. Bazılarının ise tahaffuzhanenin boşalmasını beklediği ve daha gelen hacıların da olduğu haber alınması üzerine bu duruma bir çare bulmak için Sıhhiye Meclisi toplanmıştır. Alınan karar ile Klazomen Tahaffuzhanesi'nin hacıların karantina müddetlerini tamamlamasında uygun görüldüğü ve Sinop limanına gelen vapurların isterlerse vapurlarına 2 gardiyan ile birlikte bulaşık olarak Karadeniz ve Akdeniz'den geçerek

[291] BOA., İ.HUS., 98/98, H.18/Rebiülahir/1320.
[292] Ahenk Gazetesi, Nr:1802, "Aydın Vilâyeti", 29 Temmuz 1902.
[293] Servet Gazetesi, Nr:1561, "Veba ve Kolera", 13 Ekim 1902.
[294] Servet Gazetesi, Nr:1561, "Veba ve Kolera", 13 Ekim 1902.
[295] BOA., DH.MKT., 986/50, H.5/Cemaziyelevvel/1323.
[296] BOA., DH.MKT., 986/50-L.3, H.23/Cemaziyelevvel/1323.
[297] BOA., DH.MKT., 986/50-L.28, H.24/Cemaziyelahir/1324.
[298] BOA., İ.HUS., 160/77, H.13/Şevval/1325.

doğruca Klazomen Tahaffuzhanesi'nde 5 gün karantinaya konulduktan sonra Cidde'ye gitmeleri uygun görülmüştür.[299]

Osmanlı Devleti'nin, yabancı ülkelerden Osmanlı limanlarına gelecek olan bütün gemilerden *"karantina vergisi"* adı altında bir vergi alındığı bilinmektedir. Bu doğrultuda 1907 yılına ait bir belgede bir Yunan vapurunun, Urla-Klazomen Tahaffuzhanesi'nde karantina müddetlerini tamamladıkları halde içlerinde 266 kişinin fakir olmasından dolayı karantina vergisinin ödeyemediği için tahaffuzhaneden ayrılamadığı görülmüştür. Ancak hacıların bir an önce Hicaz'a vaktinde yetişebilmeleri için yardım edilmesi kararlaştırılarak yola çıkmaları sağlanmıştır.[300] Yine aynı yıl vapurunda kapasitesinden fazla hacı taşıdığı anlaşılan hacı Ulyazade Hüseyin Mekki Bey'den ayrıca 630 lira tahsil edilmiştir. Klazomen Tahaffuzhanesi'ne götürdüğü fazladan 168 hacının başka bir vapur ile 500 lira karşılığında taşındığı görülmüştür.[301]

1910 yılında Klazomen Tahaffuzhanesi'nde karantina beklemekte olan Çar vapuru hacılarının taşkınlık çıkararak tahaffuzhaneyi tahrip teşebbüsünde bulunmuşlardır. Bu taşkınlığın orada bulunan memur ve diğer yolcular için büyük tehlike yaratacağından bu konuyla ilgili İzmir Karantina İnspektörlüğü'nün Dâhiliye Nezareti'ne göndermiş olduğu telgraf sonrasında böyle hacıların sağlık tedbirlerinden men edilmelerine karar verilmiştir.[302] Sonraki belgede bu hacıların sakinleşmesi için bir polis ve jandarmanın gönderildiği görülmüştür.

3.10.Askerlere Klazomen Tahaffuzhanesi'nde Karantina Uygulaması

Askerlere, sevkleri sırasında uygulanan karantina önlemleri, sayılarının on binleri bulmasından dolayı yeni bir sorununu ortaya çıkarmıştır. İstanbul başta olmak üzere Anadolu'nun diğer yerlerinde salgınların önünün alınması için tahaffuzhanelerde tedbir amaçlı sağlık uygulamalarına gidilmiştir. Hem kapasitesi hem de iyi sağlık koşullarının bulunması Klazomen Tahaffuzhanesi'ni uğranılacak ilk nokta yapmıştır.

Özellikle savaş zamanlarında Klazomen'in yükü daha da artmıştır. 1913 yılında İstanbul'da oluşturulacak 6.Kolordu'ya mensup bazı alayların İzmir'den sevk edileceği haberi üzerine İzmir'de bu dönemde koleranın birden bire görülmesi ve iki günde artmasıyla 90 askerin Bandırma yoluyla gönderilmelerinin doğru olamayacağına karar

[299] BOA., BEO., 3194/239543-L.2, H.20/Şevval/1325.
[300] BOA., BEO., 3239/242900, H.23/Zilkaade/1325.
[301] BOA., BEO., 3239/242900-L.2, H.25/Zilkaade/1325.
[302] BOA., DH.İD., 50/1/16/6, H.21/Zilkaade/1328.

verilmiştir. Bu yüzden deniz yoluyla gönderilmeleri mümkün ise Klazomen Tahaffuzhanesi'nde 5 gün karantina müddetlerini tamamladıktan sonra ait oldukları kolorduya gönderilmeleri uygun görülmüştür.[303]

Karantina idaresinde savaş durumuyla birlikte önemli bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Öncelikle idaredeki haberleşmeye son verilmiştir. Urla Karantinası'nda Türkçe bilen bulunmadığından, İzmir Karantina ikinci kâtibi Mehmet Efendi maaşına 250 kuruş zam ile ilaveten buraya tayin edilmiştir.[304] Urla Karantina müdürü Doktor Kolaro ile İzmir Karantina Müfettişi Bednaveski Fransız uyruğundan olduklarından, Sıhhiye Nezareti'nden gelen bir telgrafla azledilmişler, yerlerine İtalyan uyruğundan Dr. Montella İzmir'e asaleten, Urla'ya ilave ve vekâleten tayin olmuştur. Tahaffuzhane müdürü Nafiz Bey'in yürütmekte olduğu İzmir Karantina Müfettişliği'ne Şam Müfettişi İbrahim Bey tayin olmuştur.[305]

1919 yılında İzmir'de veba hastalığının birkaç gün ara ile tek tük vakalar göstermek suretiyle devam etmekte olduğundan buradan gelecek gemi ve vapurlar sağlık tedbirleri kapsamında Klazomen, Tuzla, Manastır Ağzı ve Sinop tahaffuzhaneleriyle İstanbul limanında kontrollere tabi tutulmuşlardır.[306]

---

[303] BOA.,DH. İD., 176/12-L.2, (18 Temmuz 1329/ 31 Temmuz 1913).
[304] Sabri Sürgevil, *II. Meşrutiyet Döneminde İzmir,* İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, 2009, s.71.
[305]Sabri Sürgevil, *a.g.e.,* s.71.
[306] BOA., DH.İ.UM., 22/2-L.19, (17 Eylül 1335/ 17 Eylül 1919).

SONUÇ

Salgın hastalıklar ve bunların yarattığı tahribat karşısında insanlar, kendilerini korumak için birçok uygulamaya başvurmuştur. Bu uygulamalar arasında salgın hastalık bulunan yeri terk etme en basit önlem olarak görülmüştür. Ancak zaman içerisinde insanların salgın hastalıklar karşısında davranış şekli değişmiş ve bilimin etkisiyle birlikte hastalıkların çıkış noktaları ya da bunlara sebep olan şeylerin nedenleri araştırılmaya başlanmıştır. Veba ve koleranın toplumlarda çok fazla can kaybına neden olması bu hastalıkların yayılma alanlarının araştırılmasını zorunlu hale getirmiştir.

Gelişen ulaşım imkânları nedeniyle dünyanın her yerinde olduğu gibi Osmanlı şehirleri de sürekli bu hastalıklara karşı mücadele etmek zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti, salgın hatalıklarla mücadeleye İstanbul'da 1831 yılında karantina teşkilatını kurarak başlamıştır. Avrupalı devletlerin istekleri doğrultusunda II. Mahmut, İstanbul'u da etkisi altına alan büyük kolera salgını sırasında diğer bölgelerden geleceklere karantina uygulatmıştır. Başta İstanbul'u salgın hastalıklardan korumak için alınan bu önlemlerden İzmir'de nasibi almıştır.

1840 yılında İzmir'de bir karantina teşkilatının kurulmasına karar verilmiş ve Süleyman Efendi çalışmaları koordine etmekle görevlendirilmiştir. Süleyman Efendi, yapmış olduğu incelemeler sonucunda Sarıkışla içerisinde eskiden askeri hastane olarak kullanılan yapının karantina binasına dönüştürülmesini uygun görmüştür. 1840'da iyileştirilme çalışmalarına başlanan karantina binası maddi imkânsızlıklardan dolayı 1846 yılında tamamlanabilmiştir. Ancak Sarıkışla, 1853-1856 yılları arasında yaşanan Kırım Savaşı'nda yaralanan İngiliz askerlerinin tedavisi için geçici bir hastaneye dönüştürülmüştür. Böylece kışla içerisinde yer alan Karantina binası da diğer binalar gibi hasta ve yaralıların tedavisinde kullanılmıştır. 1855 yılına gelindiğinde İngiliz Sivil Hastanesi'nin, savaş alanına uzaklığı göz önünde bulundurularak hasta ve yaralıların taşınması sırasında yaşanan zorluklar nedeniyle kapatılmıştır.

Kuruluşundan başlayarak 1864-1866 yıllarına kadar inişli çıkışlı bir seyir izleyen İzmir'deki karantina uygulamaları 1866 yılında Enveri Bey'in İzmir Karantina Müdürü olmasıyla birlikte idari alanda yapılan değişikliklerle eski karantinahaneye ait olan bazı yerler satışa çıkarılmıştır. Bu faaliyet devam ederken bir yandan da harap durumdaki İzmir

Karantinahanesi'nin, Liman İdaresiyle birlikte taşınmasına karar verilmiştir. 1865 yılında karantinahane, Urla-Klazomen Adası'na nakledilerek burada karantinacılar için lojmanlar ve eşyaları için ise 5-6 depo inşa edilmiştir. Tahaffuzhanenin bir müdürü, bekçileri ile kendi güvenlik görevlileri ve salgın dönemlerinde ayrıca atanan hekimleri mevcuttur. Taşındığı zamandan itibaren Tahaffuzhane inşasında bir ilerleme sağlanamaması üzerine 1872 yılında mühendis Margosyan Efendi tarafından yapılan inceleme sonucunda Klazomen Tahaffuzhanesi'nin, 14.000 lira masrafla inşasına karar verilmiştir. Tahaffuzhane inşa edildikten sonra dairelere gidecek olan su için mühendis Vitalis tarafından 1881 yılında 2.150 lira masrafla su yolunun inşasına başlanmıştır.

1891 yılında kolera vakalarının artması üzerine kimyager ve aynı zamanda sıhhiye üyesi Bonkowski Bey'in yönlendirmesiyle Klazomen Tahaffuzhanesi'ne etüv makinesi getirtilmesi kararlaştırılmıştır. Küçük cinsten Geneste-Herscher marka 3 adet etüv makinesi tahaffuzhane dairesi içine yerleştirilmiştir. Klazomen Tahaffuzhanesi binalarının kapasitesi 1.800 kadar nüfusu kapsayacak şekilde inşa edildiği için hac zamanında karantina işlemlerini tamamlamak üzere gelen hacıların ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kaldığı düşünülerek iyileştirmeye gidilmesi ve eksiklerinin tamamlanmasına çalışılmıştır. Bu kapsamda 1892, 1902 ve 1905 yıllarında tahaffuzhane ve diğer yapılar tamir edilmiştir. 1902 yılında tahaffuzhane içinde koleralı hastalar için ayrı bir hastane inşasına başlanarak 1903 yılında hastanenin yapımı bitirilmiştir. 1905 yılında koleralılara ait hastanede sağlık memurları ve gardiyanlar için oda ve bir çamaşırhane yapılmıştır. 1908'de Klazomen Tahaffuzhanesi önünde yalnızca karantina memuru ve görevli olan gardiyanların yer aldığı parlatorya binası inşa edilmiştir.

Ticaret ve yolcu gemileri ile özellikle Anadolu, Rumeli, Bosna ve Rusya'ya gidip gelen hacılara salgın hastalıklar karşısında uygulanacak olan önlemlerde ilk temas edilen yer Klazomen tahaffuzhanesi olmuştur. Klazomen Tahaffuzhanesi'nde uygulanan karantina süresi genellikle 10 gün olmuştur. Avrupa limanlarından İstanbul'a gelen ticaret gemileri ve yolcularına da Klazomen Tahaffuzhanesi'nde karantina uygulanmış ve karantina müddetlerini tamamladıktan sonra temiz pratika verilerek geçişlerine müsaade edilmiştir.

Klazomen Tahaffuzhanesi'ne karantina için gelen gemiler, ada açıklarında demirledikten sonra yolcularını kayıklar yardımıyla tahaffuzhaneye ulaştırmaktadır. Kayıklardan inen yolcular dezenfeksiyon işlemleri için girecekleri tebhirhaneye kadın-

erkek diye ayrılan bölümlerden geçip kıyafetlerini çıkararak özel olarak hazırlanan filelerin içerisine koyarlardı. Soyunma odasında bulunan dönen dolap sistemiyle kıyafetler, odanın diğer tarafında bulunan görevli memur vasıtasıyla alınarak sıcak hava içeren etüv makinelerinin içine yerleştirilip temizleme işine başlanırdı. Yolcular, peştamal ve takunya dışında başka bir kıyafet giymeyerek özel duş odalarına alınırlardı. Burada sabun ve özel dezenfektan maddeleri ile duş yaptırılarak temizlenmeleri sağlanırdı. Dezenfeksiyon işlemi bittikten sonra temiz kıyafetlerini giyen yolcular doktor muayenesinden geçtikten sonra hastalık belirtisi taşımayanlar yollarına devam ederken, hasta olanlar ise tedavi edilmek amacıyla özel dairelerde kontrol altında tutulurlardı. Hastalıktan vefat edenler derince kazılan mezarlara gömülerek üzeri kireçle kapatılıp izole edilmeye çalışılmıştır. Yolcuların kıyafetleri 120 derecede buharla sterilize edildiğinden ıslanmıyor ve yolcuların tekrar bu kıyafetleri giymesine olanak sağlıyordu. Bu işlem sırasında etüv makinesi ipekli ve normal olarak ikiye ayrılmış ve ipekli olan kıyafetlerin zarar görmemesi için özel bir işlem uygulanmıştır.

Tahaffuzhane içerisinde bir etüv dairesi, koleralı hastalar için hastane, sağlık memurları ve gardiyanlar için oda ve çamaşırhane, bir parlatorya binası, eşyaların konulması için beş depo, bir gasilhane, dört baraka ve ambar olarak kullanılan bir bina yer almaktadır. Yapılar adanın batısı, güneybatısı, doğu ve güneydoğu yönünde konumlanmıştır. Veba, kolera, tifo, tifüs ve çiçek hastalığından oluşan salgınların Osmanlı topraklarına girişini engellemek amacıyla 1865'te Fransızlara yaptırılmaya başlanan karantina tesisi, 1950 yılına kadar aktif bir şekilde faaliyetlerini sürdürmüştür. Daha sonra Deniz ve Güneş Enstitüsü olarak kullanılan yer 1960'da Kemik ve Mafsal Hastalıkları Hastanesi'ne dönüştürülmüştür. 1986-2014 yılları arasında Urla Devlet Hastanesi statüsü kazanmıştır. Urla Adası içinde bulunan Klazomen Tahaffuzhanesi, Hudut ve Sahiller Genel Sağlık Müdürlüğü bünyesinde yer almaktadır.

KAYNAKÇA

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi[307]

Ayniyat defteri Nr: 1714.

Bâb-ı Ali Evrak Odası

Cevdet Sıhhiye Mazbataları

Dâhiliye idare

Dâhiliye İdâre-i Umûmiye

Dâhiliye Nezareti Mektûbi Kalemi

İrade Hariciye

İrade Hususi Evrakı

İrade Meclis-i Vâlâ

İrade Sıhhiye

Meclis-i Vükelâ Mazbataları

Sadâret Mektûbi Mühimme

Şûrâ-yı Devlet

Telgraf ve Posta İradeleri

Yıldız Mütenevvî Mâruzât

Yıldız Perakende Evrak Askeri Mâruzâtı

Yıldız Perakende Evrakı Başkitabet Dairesi Mâruzâtı

Yıldız Perakende Evrakı Mabeyn Erkânı

Yıldız Perakende Evrakı Sıhhiye Nezareti Mâruzâtı

Yıldız Perakende Umum Vilayetler Tahriratı

Yıldız-Sadâret Hususi Mâruzât

[307] Kullanılan vesikaların numaraları verilen dipnotlarda gösterilmiştir.

2. Süreli Yayınlar

Düstur, Birinci Tertib, Cilt: 6, Başvekâlet Devlet Matbaası, Ankara, 1939.

Karantina Nizamnamesi, Düstur, Cild-i sani, 10 Safer 1290.

Salnâme-i Vilâyet-i Aydın, 1296, 1297, 1298, 1299, 1306, 1307, 1308, 1314, 1315, 1316, 1317, 1319, 1320, 1323, 1326.

Ahenk Gazetesi

Hizmet Gazetesi

Servet Gazetesi

3. Araştırma ve Kaynak Eserler

Aksan, Virginia. *Savaşta ve Barışta Bir Osmanlı Devlet Adamı: Ahmet Resmi Efendi (1700-1783),* Çev. Özden Arıkan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1997.

Akyıldız, Ali. *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform,* Eren Yayınları, İstanbul, 1993.

Arık, Feda Şamil. "Selçuklular Zamanında Anadolu'da Veba Salgınları", *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi,* C.XV. S.26, 1991.

Ateş, Sabri. "Bir Ayrışma Unsuru Olarak Salgın Hastalıklar: 19. Yüzyılda Osmanlı-İran Güç Mücadelesi ve Cenaze Trafiği", *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Salgın Hastalıklar ve Kamu Sağlığı,* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2017.

Ayar, Mesut. *Osmanlı Devletinde Kolera İstanbul Örneği (1892-1895),* Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2017.

Ayar, Mesut. "Osmanlı'da Veba Salgınlarının Tarihçesi", *Osmanlı'da Salgın Hastalıklarla Mücadele,* Çamlıca, İstanbul, 2015.

Ayar, Mesut. "XIX. Asırda Osmanlı Devleti'nde Kolera Salgınları", *Osmanlı'da Salgın Hastalıklarla Mücadele,* Çamlıca, İstanbul, 2015.

Bakar, Coşkun. "Avrupa'da Dolaşan Koleranın Gölgesinde İstanbul Uluslararası Sağlık Konferansı", *Türk Halk Sağlığı Dergisi*, C.18, S.1, 2020.

Berkes, Niyazi. *Türkiye'de Çağdaşlaşma,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.

Beyru, Rauf. *19.Yüzyılda İzmir'de Sağlık Sorunları ve Yaşam,* İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, 2005.

Böke, Pelin. "İzmir Karantina Teşkilatının Kuruluşu ve Faaliyetleri (1840-1900)", *ÇTTAD*, VIII/18-19, (2009/Bahar-Güz).

Braudel, Fernand. *II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2017.

Bulmuş, Birsen. *Plague, Ouarantines and Geopolitics in The Ottoman Empire,* Edinburg University Press, Edinburg, 2012.

Çadırcı, Musa. *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.

Doğan, Güner. "Osmanlı İmparatorluğu'nda Karantina Uygulaması ve Venedik Uluslararası Sıhhiye Konferansı", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* S.15, 2011.

Etker, Şeref. "Paul-Louis Simond ve Bakteriyolojihane-i Osmani'nin Çemberlitaş'ta Açılışı", *Osmanlı Bilim Araştırmaları,* C.10, S.2, 2009.

Fahmy, Khaled. *Paşa'nın Adamları Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Ordu ve Modern Mısır*, Çev. Deniz Zarakolu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.

Gezer, Ömer "XVIII. Yüzyılın Başında Osmanlı-Habsburg Sınırında Veba", *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Salgın Hastalıklar ve Kamu Sağlığı,* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2017.

İstek, Emrah. "Avrupa'da Veba Salgını ve Salgında Din Faktörü (Viyana Örneği)", *TAD*, C.36/S.62, 2017.

Karlıkaya, Esin. "Osmanlı Devleti'nin Sağlığa ve Tıbba Verdiği Ehemmiyet", *Osmanlı'da Salgın Hastalıklarla Mücadele,* Çamlıca, İstanbul, 2015.

Kılıç, Orhan. *Eskiçağdan Yakınçağa Genel Hatlarıyla Dünyada ve Osmanlı Devleti'nde Salgın Hastalıklar,* Ortadoğu Araştırma Merkezi, Elazığ, 2004.

Kolay, Arif. *Anadolu'da İşletmeye Açılan İlk Demiryolu: İzmir-Kasaba (Turgutlu) Hattı ve Uzantıları,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2019.

Koloğlu, Orhan. "Osmanlı Basınında 1865 Kolera Salgını, İstanbul Sağlık Konferansı ve Mirza Malkom Han", *Osmanlı Bilim Araştırmaları,* VI/2, 2005.

Kütükoğlu, Mübahat S. "İzmir", *TDV İslam Ansiklopedisi,* C.XXIII, İstanbul, 2001.

Nikiforuk, Andrew. *Mahşerin Dördüncü Atlısı- Salgın ve Bulaşıcı Hastalıklar Tarihi*, Çev. Selahattin Erkanlı, İstanbul, 2000.

Panzac, Daniel. *Osmanlı İmparatorluğunda Veba (1700-1850),* Çev. Serap Yılmaz, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1997.

Pınar, İlhan. *Hacılar, Seyyahlar, Misyonerler ve İzmir, Yabancıların Gözüyle Osmanlı Döneminde İzmir (1608-1918),* İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir, 2001.

Sarıyıldız, Gülden. "Karantina", *DİA,* C.XXIV, İstanbul, 2001.

Sarıyıldız, Gülden. "Karantina Meclisi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri", *Belleten,* C.LVIII, S.222, Ağustos, 1994.

Sarıyıldız, Gülden. *Hicaz Karantina Teşkilatı (1865-1914),* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1996.

Sürgevil, Sabri. *II. Meşrutiyet Döneminde İzmir,* İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, 2009.

Şehsuvaroğlu, Bedi. "Tarihi Kolera Salgınları ve Osmanlı Türkleri", *İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası,* C.17, S.2, İstanbul, 1954.

Turna, Nalan. "İstanbul'un Veba ile İmtihanı: 1811-1812 Veba Salgını Bağlamında Toplum ve Ekonomi", *Studies of The Ottoman Domain,* C.1,S.1, Ağustos, 2011.

Uludağ, Osman Şevki. "Son Kapitülasyonlardan Biri Karantina", *Belleten,* C.II, S.7-8, 1938.

Ünver, Süheyl. "Osmanlı Tababeti ve Tanzimat Hakkında Yeni Notlar", *Tanzimat II*, İstanbul, 1999.

Varlık, Nükhet. *Akdeniz Dünyasında ve Osmanlılarda Veba,* Çev. Hazal Yalın, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2017.

Varlık, Nükhet. "Taun", *DİA,* C.XL, İstanbul, 2011.

Wiesner-Hanks, Merry E. *Erken Modern Dönemde Avrupa (1450-1789),* Çev. Hamit Çalışkan, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2019.

Yaranga, Olaf. *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Fransız Gezginlerin Anlatımlarında İzmir,* İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir, 2000.

Yaşayanlar, İsmail. "Osmanlı Döneminde Uygulanan Deniz Karantinasına İlişkin Bazı Bilgiler", *Ab-ı Hayat-ı Aramak,* Haz. Ozan Kolbaş-Orçun Üçer, Yeditepe Yayınevi, Ağustos, 2018.

Yaşayanlar, İsmail. "Osmanlı Devleti'nde Kamu Sağlığının Kurumsallaşmasında Koleranın Etkisi", *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Salgın Hastalıklar ve Kamu Sağlığı,* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2017.

Yıldırım, Nuran. "İstanbul Boğazı'nda Karantina Uygulamaları", *Yeni Deniz Mecmuası*, Mart, 2016.

Yıldırım, Nuran. "Karantina İstemezük! Osmanlı Coğrafyasında Karantina Uygulamalarına İsyanlar", *14. Yüzyıldan Cumhuriyet'e Hastalıklar, Hastaneler, Kurumlar- Sağlık Tarihi Yazıları 1*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014.

Yıldırım, Nuran. "Tersane-i Amire Fabrikalarında Tebhir Makinası/Etüv Üretimi ve Kullanımı", *Dünü ve Bugünü ile Haliç Sempozyumu Bildirileri,* 22-23 Mayıs 2003, (ed.:S.F.Göncüoğlu), Kadir Has Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004.

Yıldırım, Nuran. *İstanbul'un Sağlık Tarihi*, Ajansfa, İstanbul, 2010.

Yılmaz, Özgür. "1847-1848 Kolera Salgını ve Osmanlı Coğrafyasındaki Etkileri", *Avrasya İncelemeleri Dergisi,* 2017.

EKLER

EK 1

Klazomen Tahaffuzhanesi İnşa Planı

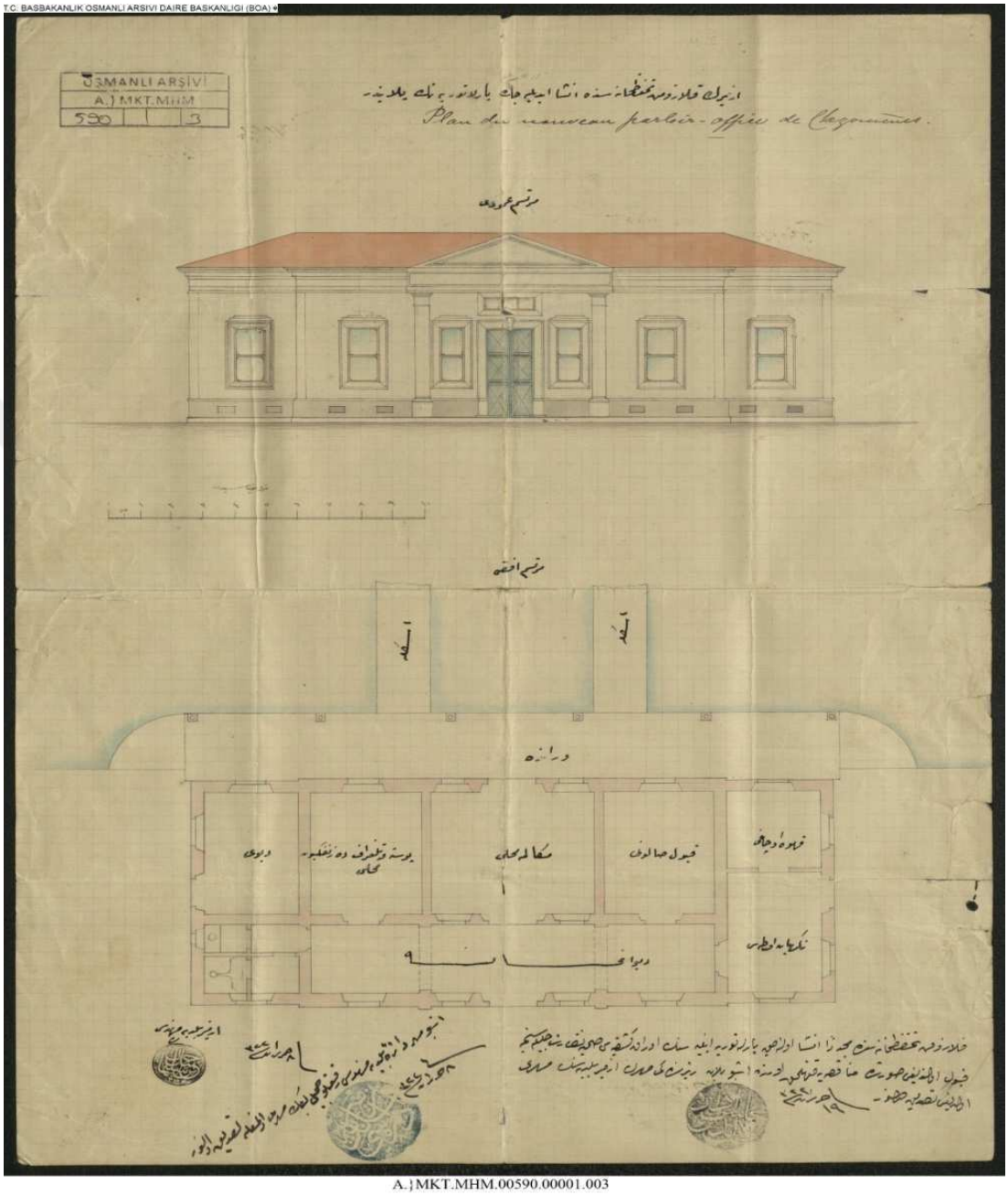

Y.A.HUS.00173.00120.003

BOA. Y.A.HUS. Nr: 173/120

EK 2

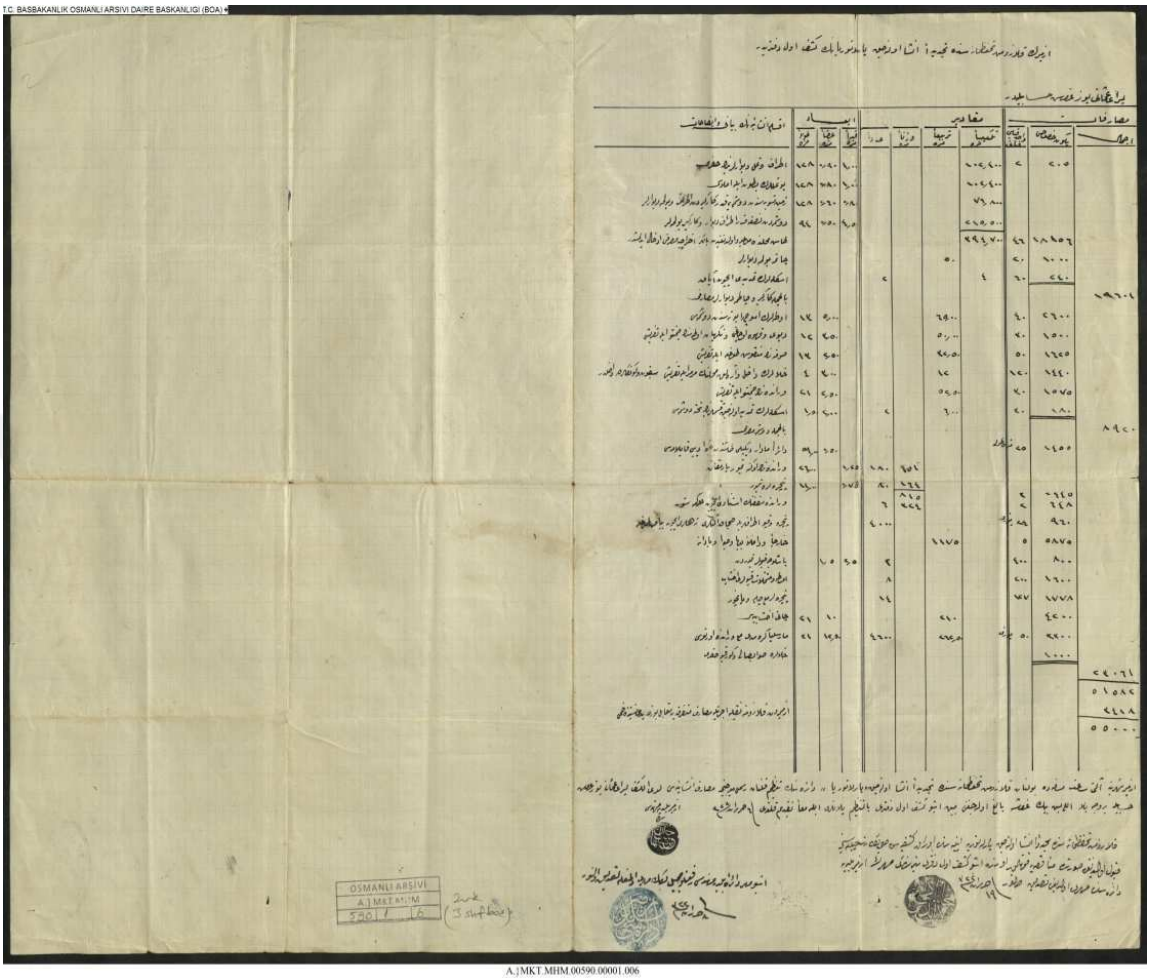
Klazomen Tahaffuzhanesi Parlatorya İnşa Planı

BOA. A.MKT. MHM. Nr:590/3

EK 3

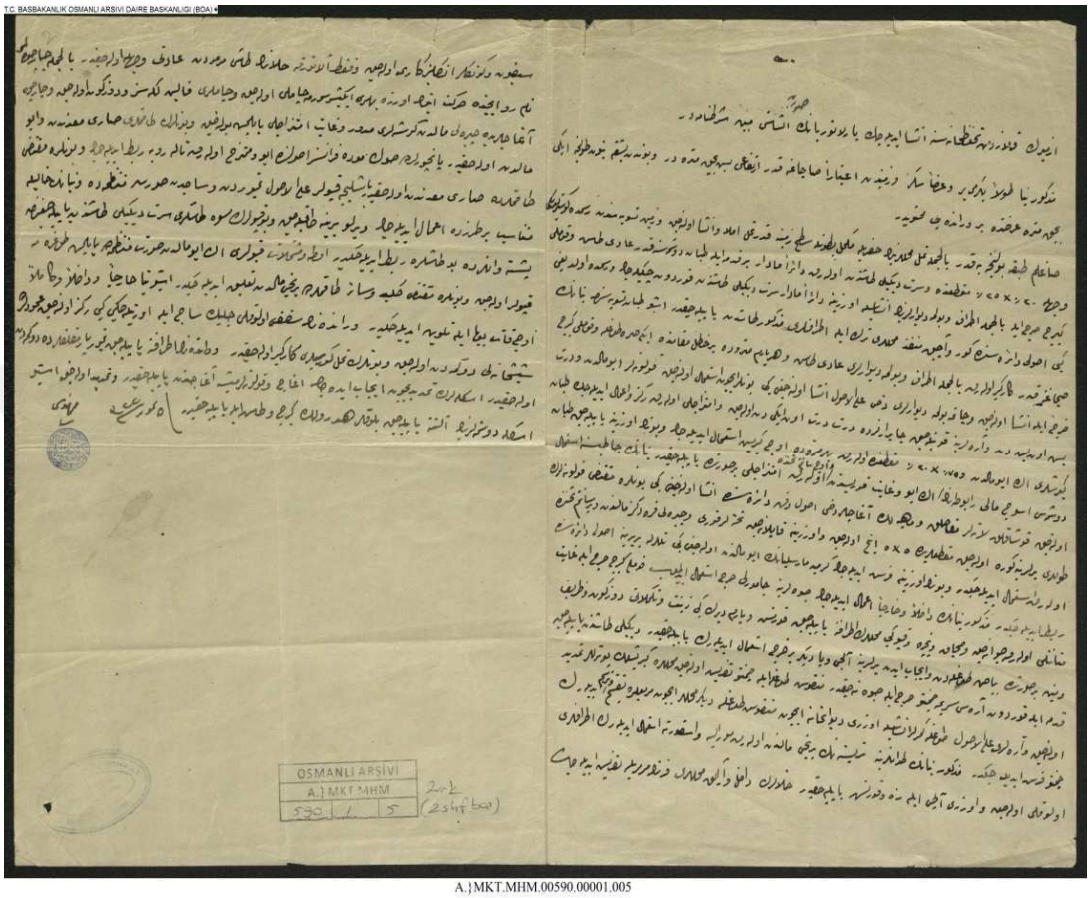
İnşa Edilecek Olan Parlatorya Dairesinin Keşfi

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)
OSMANLI ARŞİVİ
A.}MKT.MHM
590/1 6
A.}MKT.MHM.00590.00001.006

BOA. A.MKT. MHM. Nr:590/6

EK 4

İnşa Edilecek Olan Parlatorya'ya Ait Şartname

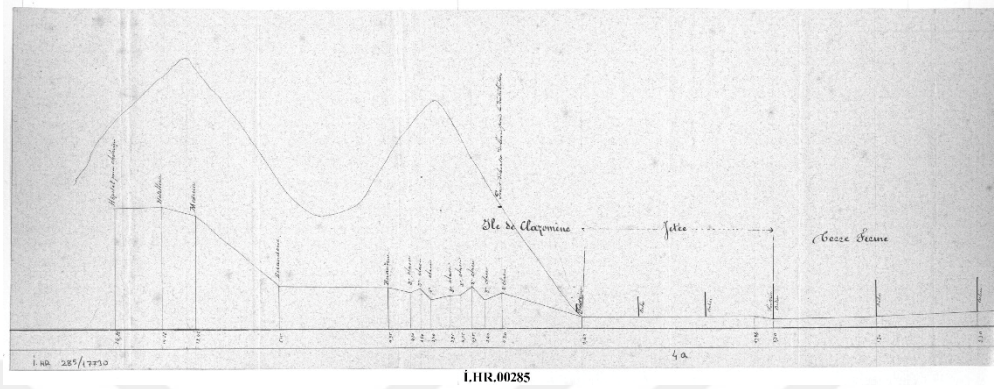

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)
OSMANLI ARŞİVİ
A.}MKT.MHM
590 / 5
(eski kod)

A.}MKT.MHM.00590.00001.005

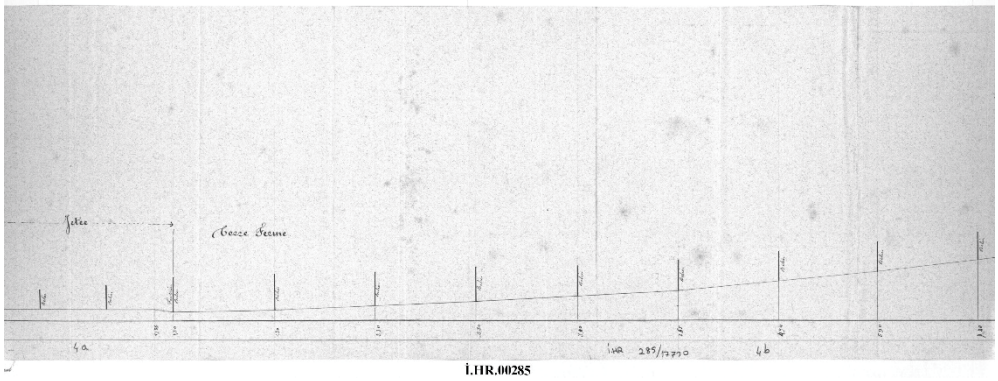
BOA. A.MKT. MHM. 590/5

EK 5

Klazomen Tahaffuzhanesi Su Yolları

İ.HR.00285

İ.HR.00285

İ.HR. 00285

EK 6

Klazomen Tahaffuzhanesi

AĞUSTOS 2019

EK 7

AĞUSTOS 2019

EK 8

Tahaffuzhaneye Taşınacak Olan Eşyalar İçin Dekovil Hattı

AĞUSTOS 2019

EK 9

Tahaffuzhane İçindeki Etüv Makineleri

AĞUSTOS 2019

EK 10

Tahaffuzhane Giriş Kapısı

AĞUSTOS 2019

EK 11

Tahaffuzhanenin İçine Dair

AĞUSTOS 2019

EK 12

Hasta Kabul Salonu

AĞUSTOS 2019

EK 13

Dezenfekte İşlemi Biten ve Hasta Olmayan Kişilerin Karantina Müddetlerine Devam Ettikleri Bölüm

AĞUSTOS 2019

EK 14

Bulaşık Olarak Gelen Kişilerin Eşyalarının Barkot Sistemi ile Filelerin İçerisine Konularak Temizlenecekleri Bölüme Dair 360 Derece Dönebilen Bölme Dolap

AĞUSTOS 2019

EK 15

Soyunma Odası ve Giydikleri Peştamallar

EK 16

Tahaffuzhane Duş Odası

AĞUSTOS 2019

EK 17

İpekli Kumaşlar İçin Etüv(Tebhir) Makinesi

AĞUSTOS 2019

EK 18

Geneste-Herscher Marka Etüv

AĞUSTOS 2019

EK 19

Ateşleme Kazanı

AĞUSTOS 2019

EK 20

Ateşleme Kazanı

AĞUSTOS 2019

EK 21

Etüv(Tebhir) Makinesi

AĞUSTOS 2019

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı	: YILAN ,Burcu
Uyruğu	: T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri	: 1992/TORBALI
Telefon	: -
Faks	:
E-mail	: burcu.yilann@gmail.com

Eğitim

Derece	*Eğitim Birimi*	*Mezuniyet Tarihi*
Yüksek lisans	Ç.O.M.Ü. Tarih Anabilim Dalı	2020
Lisans	Ç.O.M.Ü. Fen-Edebiyat Fak. Tarih Böl.	2015
Lise	Menemen Lisesi	2010

İş Deneyimi

Yıl	*Yer*	*Görev*
2015-2016	Özel Anadolu Açılım Açıköğretim Kursu/Çanakkale	Tarih Öğretmeni
2017-2019	Özel Anadolu Çağrı Açıköğretim Kursu/Çanakkale	Kurum Müdürü
2019-2020	Detay Özel Öğretim Kursu	Tarih Öğretmeni

Yabancı Dil

İngilizce.

Yayınlar

-

Orcid No: 0000-0003-2463-9936